

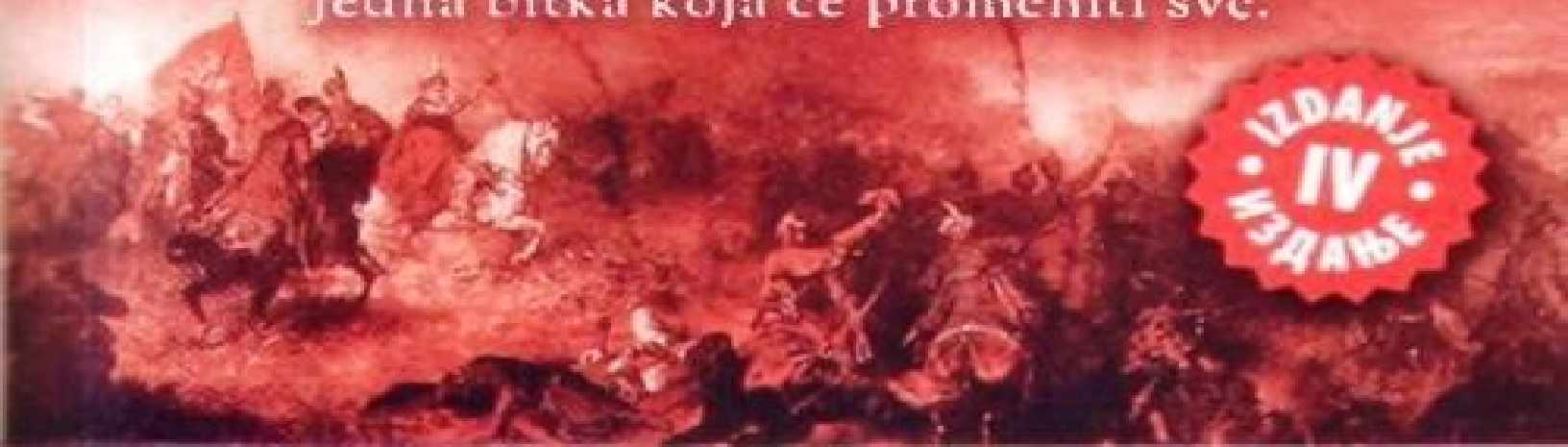
Autor bestselera *Konstantinovo rasršće*

DEJAN
STOJILJKOVIĆ

DUGE NOĆI I CRNE ZASTAVE

Tri viteza. Dva carstva.
Jedna bitka koja će promeniti sve.

SRBIJA U DOBA KNEZA LAZARA

Prolog
POSLANSTVO
OGNJA

*Stoji presrećan na oblaku
Bos u poderanoj košulji
Opasan repom ubijenog zmaja.*

*U putiru prepunom krvi
Na presečenom vratu
Parčad se njegovog mača pretvaraju
U drobni hleb*

Vasko Popa

SVET SE PROMENIO.

Nema ga više.

Sabio se u modri prsten plamena, tamo gde je požar blistao poput vaskrsenja.

Tamo gde se krst dizao ka nebu.

Oči igumana Jovana bile su uprte ka tom istom zvezdanom nebu i ka tom istom krstu, ali ga nisu mogle videti jer su ta slika, metež zapaljene prolećne noći, čas u kome je goreo manastir Svetog Vida, obest i surovost akindžijskog buljuka koji ga je poharao, pripadali svetu čiji on više nije bio deo. Njegove mrtve oči, odmah iznad grla koje je rasekao akindžijski handžar, zurile su nekud preko, iza krsta, kroz plamen, u drugu stranu noći. Opružen nasred manastirske porte po kojoj su rasuta ležala mrtva trupla monaha i leševi životinja, iguman čije su ruke u samrtnom grču posegle za krajevima monaške rize možda bi podsetlo vođu akindžijske izvidnice na mrtvog Cezara koga su zaverenici izboli bodežima i ostavili nasred foruma da se ogleda u sopstvenoj krvi i pročita sudbinu iz sopstvene utrobe... Ali Idriz Malkačoglu verovatno nije nikada ni čuo za rimskog vojskovođu koji je nekad davno, dok je svet još bio mlad a Muhamedova reč nepoznata čoveku, pokorio carstva Istoka i Zapada isto onako kako poslednjih godina to radi njegov gospodar Amurat, sin Orhanov i miljenik božji.

Sve o čemu je Idriz govorio i što je želeo da zna ticalo se svetog rata u koji ga je poslao njegov gospodar. i sve što mu je trebalo bili su brzi konji i putevi koji vode ka srcu hrišćanskih carstava. Jer, nisu to bile samo zemlje nevernika kojima treba sabljom i plamenom doneti reč islama, bile su to ivice na kojima truli i nestaje zapadni svet. Granica koju treba svakog dana pomerati iznova, ka tvrdim zidinama Beča i visokim katedralama Pariza, sve dok ne ostane ni stopa zemlje koja neće pripadati Muhamedu i njegovoj deci.

U noći u kojoj je zapaljen manastir Svetog Vida. nakon što je poharana riznica, a njegovi ljudi uzeli ono što im za učešće u ratnom pohodu pripada, Idriz Malkačoglu je sedeo oslonjen o nagoreli zid.

Pred njim, ispred grimiznog plamenog pročelja sazdanog od manastirskih zidova koji gore, bila je postavljena sofrsa sa hranom. Zgrabio je pečeni but iz sinije sa mesom i prineo ga ustima. Pre nego što je stigao da zagriže, prenuo ga je glas.

„Čuo sam da su vama iz porodice Malkačoglu srca toliko hladna da morate paliti nebo i zemlju kako biste ih ogrejali.“ Podigao je glavu i pogledao preda se.

Na samoj ivici porte, odmah kraj ograde za koju je jedan od mrtvih monaha bio prikovan kopljem, samo nekoliko metara od mesta gde su se on i njegovi ljudi gostili, stajao je čovek u dugačkoj rizi, glave pokrivena kapuljačom. Desna ruka mu je držala dizgine lepog, belog ata.

„Imaš lepog konja, stranče“, reče Idriz, nakon nekoliko trenutaka odmeravanja. Zatim se obrati akindžiji levo od sebe: „Ajnure, dovedi mi njegovog konja.“

Visoki ratnik ustade sa mesta gde je sedeo, izvuče krivu sablju iz kanija i krenu ka čoveku u senci.

„Ajnure...“, oglasila se stranac opet „Baš šteta što nema meseca da nas obasja večeras. Pobegao je... Uplaišili ste ga vatrom.“

Ajnur nije mario za ove reči, izgovorene na njegovom jeziku, iako njegovo ime znači „mesečev sjaj“. On samouvereno korača napred ali Idriz Malkačoglu, koji sedi desetak koraka iza njega, može da vidi kako se strančeva ruka neznatno pomera dok pruža dizgine i kako se ispod monaške rize nazire nešto...

Tren ili dva potom, Idriz shvata da je to korica mača. Ajnur pravi još jedan laki korak, posežući oprezno ka pruženim dizginama i čuje stranca kako tiho govori:

„Na tvoju nesreću... *mene niste.*“

Kratak blesak metala seče purpurom obojenu noć, Ajnur to ne može da vidi niti da oseti, negde u pola koraka on zastaje pred strancem, poput diva koga je okamenilo jutarnje sunce. A onda, gotovo nečujno, njegovo mlitavo telo pada u desnu stranu a odrubljena glava se kotrlja u levu.

Idriz Malkačoglu još u ruci steže pečeni kozji but. Bolni grč kreće iz njegovog želuca, uz ždrelo, ka ustima i izlazi napolje kroz silinu mahnitog vriska:

„Na noge, psi! Ubijte ga! Posecite kaurina“.

Bio je u najljućim bojevima, pratio je još kao dečak sultana u pohod na Karamaniju, gledao janičare kako seku kroi redove perzijskih kopljanika, buljke arapa kako padaju zdrobljeni naletom oklopne konjice, čuvene borce, agarjanske i neverničke, kako se ogledaju u megdanima...

Ali nikada nije video ništa slično.

Činilo mu se kao da se stranac prošetao kroz njegove ljude.

Prvi je do stranca stigao Kabir, plećati div iz Smirne, silovito zamahujući sabljom. Stranac je koraknuo i posekao ga jednim zamahom odozgo, Jednooki Jakub je nasrnuo na njegovu desnu stranu, stranac je koraknuo još jednom i Jakubova ruka koja je stezala jatagan više nije bila deo njegovog tela. Stranac ja zatim prišao još korak da bi zadao ubod Latifu pravo u srce, dok je Mahmud to lukavo iskoristio i ustremio svoju sablju pravo ka njemu, ali ona je udarila u oštricu kratkog mača koji je stranac izvukao levom rukom ispod odore.

Mahmud zastade zbunjen, zureći u sečivo koje kao da se stvorilo ni iz čega.

Stranac priđe još korak bliže.

Mahmud ispusti sablju koju je držao i počeo da posrće unazad posežući rukom ka posekotini na grlu iz koje je lila krv, zatim se sruši pravo na sofru postavljenu pred zapovednikom.

Njegovo beživotno telo ostalo je da leži na sofri, među činijama s hranom, dok mu je glava bila položena u veliku ovalnu zdelu sa pečenjem. Krv iz njegovog vrata punila je drvenu posudu mešajući se sa komadima mesa i povrćem.

Idriz Malkačoglu ispusti iz ruke kozji but.

Stranac se u dva koraka nađe pred njim. Oba mača, i kraći i duži, držao je uprte ka zemlji, sa njihovih čeličnih oštrica slivala se

sveža krv.

„Ko si ti?“, promuca Idriz glasom studenim od straha.

Stranac podiže levu ruku i njome skinu kapuljaču koja mu je prekrivala glavu.

Idrizu Malkačoglu se na tren učinilo da nikad nije video lepšeg čoveka.

„Ja sam vojvoda Ivan Kosančić“, reče ovaj glasom od koga Idrizu zadrhta utroba, i osvrnu se oko sebe prešavši pogledom preko zapaljenog manastirišta i mrtvih telesa. „A ti...“

Kosančić začuta na tren dok su mu se u zenicama ogledali vatreni jezici, a onda završi misao:

„...ti ćeš zažaliti što si se rodio.“

Prvi deo
TRI DOBRA JUNAKA

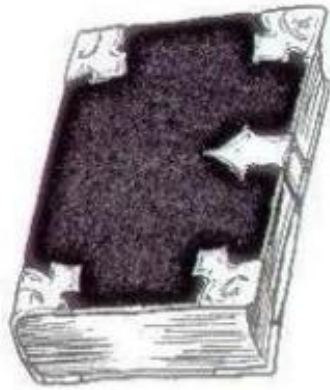

*Kome ć' ovu čašu nazdraviti...?
Ako ću je napit' po lepoti,
Napiću je Kosančić Ivanu;
Ako ću je napit' po visini,
Napiću je Toplici Milanu;
Ako ću je napit' po junaštvu,
Napiću je vojvodi Milošu.*

Narodna pesma

*I vuk je kroz kobi pitom postao
a trave u podrumima mog dvora
podivljale podižu kamen.*

Miodrag Pavlović

1.

Milan Toplica zateže tetivu svog luka, ne diše, ne oseća ništa do blagog grča u prstima desne ruke. Šuma oko njega ćuti, kao da predoseća da je strela kojom vojvoda toplićki nišani u jelena upravo onaj večiti zalog u prastarj igri života i smrti. Podnevno sunce blistavim prstima probada krošnje drveća. Vazduh treperi od neizvesnosti dok tanki stubovi sunčevog svetla seku kroz granje i lišće, gde stoletna hrastova šuma koju poput linije života preseca vijugavi potok podseća na rajski vrt. Jedina razlika je u tome što u rajju nema smrti, i to znaju i Toplica, i ljudi iz njegove pratnje što za pojasevima nose režeću pretnju iskovanu u čeliku, i sestrić koga je poveo u lov... A to kao da zna i jelen čija je žeđ jaća od slutnje bliske opasnosti. Ovde, u ovom svetu koji je nastao progonstvom iz raja, smrt daje smisao i boju postojanju, i to nije ništa novo ni čudno, ništa nedokučivo. Ni za lovce ni za lovinu.

U trenutku kada je Toplica hteo da pusti tetivu luka, jelen u naglom trzaju podiže glavu, pogleda u pravcu istoka a onda uteče u šumu.

Toplica spusti lak od jasenovine i strelu vrati u tobolac zakaćen za pojasom. Ništa od dobrog ulova danas. Ali to ga više nije mućilo. Okrenuo se da pogleda u sestrića koji se šćućurio iza njega. Oći desetogodišnjeg Dimitrija razoćarano su zurile u mesto kraj potoka sa kog je koji tren ranije pobegla uplašena životinja.

„Šta ćemo sad, ujaće?“, upita on smušeno.

„Ništa“, promrmlja Toplica oslućkujući oko sebe. „Sada ćemo da lovimo nešto drugo.“

Praćen zbunjenim sestrićevim pogledom, on rukom pokaza svojim ljudima u pravcu istoka. Njegovi pratioci u jutrošnjem lovu bila su petorica ljudi iz lićne straže, i oni se, rasporećeni u strelce, uputiše u pravcu koji im je on pokazao. Nedaleko odatle prolazio je trgovaćki drum koji je vodio na raskršće gde se put jednim krakom

račvao u pravcu Makedonije a drugim spram poseda Vuka Brankovića. Kada su izašli na taj komad zemlje. Toplica je shvatio šta je uplašilo jelena. Negde u daljini čuo se prepoznatljiv zvuk.

„Šest konja... Tri jahača", reče Vukota, jedan od pratilaca.

„Akindžije", zaključio Toplica.

„Šta nam je činiti, gospodaru?"

„Sakrijte se sa leve i desne strane puta. Ti budi uz Dimitrija, lično mi odgovaraš za njega".

„A šta ćeš ti, gospodaru?"

„Ja ću ovde sačekati nezvane goste. Knez nam je poverio ovaj posed da bismo branili njegove granice. A njih ne opsedaju samo divlje zveri."

Ljudi se skloniše u žbunje kraj puta, a Toplica ostade sam nasred druma. Zvuk iz daljine je bio sve jači. Bilo je pitanje trenutka kada će se konjanici pojaviti na krivini udaljenoj nekoliko stotina koraka od mesta na kojem je stajao i zato je lagano izvukao jednu od dvadeset i četiri strele koje su mu bile u tobolcu.

Akindžije su se pojavile na krivini baš u trenutku kada je zategnuo tetivu.

Zastali su zbunjeni, i Toplica je mogao bolje da ih osmotri. Nisu bili jednoobrazno odeveni. Što je bilo uobičajeno za njihov soj, jedan je čak na sebi imao komade odeće otete verovatno od nekog dubrovačkog trgovca. Nosili su slabe, kožne oklope na prsima i sva trojica su bili naoružani džilitima. Nije bilo sumnje da su u pitanju pripadnici brze osmanlijske konjice, akindžije ili „visoki borci", poslani da po pograničnim posedima seju ono što je knez Lazar u jednoj besedi nazvao „strah ismailćanski". To slovo o strahu plemeniti knez održao je na jednom saboru pre više od dve godine, ali mnogi velikaši ga nisu shvatili ozbiljno, sve dok njihovi posedi nisu počeli da budu harani i spaljivani. Strah koji je Lazar pomenuo tada Toplica ipak nije osećao dok je gledao kako konjanici posle malo oklevanja otpuštaju dodatne konje i kreću u silovitom kasu ka njemu.

Udahnuo je kratko, podigao već zategnuti luk i nanišanio.

Na ovoj razdaljini, prvi od akindžija bio je samo crni trup na konju. Toplica je gađao upravo u predelu tog trupa. Njegova strela za lov, ojačana i nazubljena, lako će probiti meki oklop od životinjske kože i probiti je dalje, kroz kost i meso. To se i dogodilo, prvi akindžija pao je pogođen pravo u lice. Drugi je već stigao da potegne sablju i uz pomamni zvuk jurišao je još brže i silovitije. Toplica je svoju drugu strelu smestio pravo u njegovo grlo. Treći akindžija je već bio opasno blizu. Razdaljina se smanjivala i Toplica je imao samo tren da odluči.

Želeo je tog trećeg Osmanliju živog.

Izvukao je strelu, zategao luk, nanišanio. Gvozdeni vrh bio je uperen u trup čoveka, ali vojvoda primeti kako akindžijski at nije oklopljen, te nagnu luk malo niže i odape strelu. Pogođen u slabine, vranac na kome je Turčin jahao prope se na obe noge i zbací svog jahača. Ali akindžija se vešto pridigao na noge, iz kanija isukao bodež i spremno zauzeo stav za borbu.

Jedna strela fijuknu i probi mu ruku ispod lakta, on nemo ispusti bodež ali već sledećeg trenutka još jedna strela mu se zabi u butinu desne noge. On pade na kolena stenjući i bespomoćno zureći u usamljenog strelca na drumu.

Iz šume tada sa isukanim mačevima izadoše ljudi iz Toplicine pratnje.

Toplica dodade jednom od njih svoj luk i krenu u pravcu ranjenog suvarije.

Kada mu je prišao, kratko ga osmotri, a zatim mu se obrati na turskom:

„Prilično si daleko od Rumelije, ratniče “

Akindžija je isprva bio zbunjen kada mu se hrišćanin obratio na njegovom jeziku, a onda srdito odgovorio: „Miljenik Alahov, gazija Amurat me šalje! Da poručim svim inovercima da ova zemlja pripada Alahu i da je na vama da odlučite.“

„Da odlučimo? A šta to?“

„Da li ćete da se poklonite jedinom Bogu i postanete njegove sluge ili da budete zatrti kao nevernici.“

„Prevalio si toliki put da bi me pitao hoću li preći u islam? Ako ti ove dve strele nisu dovoljno ubedljiv odgovor, rado ću te počastiti trećom.“

„Čini šta hoćeš Kaurine, rečeno je: oni koji umru za Alaha biće nagrađeni večnim blaženstvom. Kmir Amurat, moj gospodar, on je planina koja podupire nebo, on je od Alaha nasledio carstvo kojem neće biti kraja...“

„Možda njemu neće biti kraja, ali tvom bezvrednom životu svakako hoće. Vukota, poteci... Brzo! Idi posedu Kosančića i obavesti gospodara Ivana o ovome. Reci mu da su Agareni probili granicu i da je ovo tek početak.“

Ostali ljudi iz pratnje pridoše Osmanliji, jedan od njih upita vojvodu:

„Gospodaru, šta da radimo sa njim?“

Toplica je kratko vreme zamišljeno gledao preda se. A onda hladno prozborio:

„Seci psa.“

2.

Miloš Obilić je osećao kako ga steže novi kavad koji mu je bio sašio jedan od najboljih dvorskih šavaca. Želeo je haljinu plave boje, jednostavnog kroja i dugih rukava, ali ga je prokleti terzija shvatio pogrešno: rukavi su bili prekratki, a gornja haljina toliko tesna da su se ispod nje jasno ocrtavali njegovi mišići, porub od zlatne trake bio je previše upadljiv a vratni izrez nedovoljno širok. Zlatni pojas, upravo knežev dar, bio mu je ohmotan oko struka, poput zmije koja bi da ga udavi. Da sve bude još gore, na ulazu u kneževe odaje oduzeli su mu oružje, čak i kratki bodež, i zbog toga mu je bilo manje prijatno. Činilo mu se da je pred svog gospodara stupio kao od majke rođen.

Knez ga je gledao pravo u oči, ruke su mu bile položene na bokove, leva na pojas, desna na rukohvat mača u bogato ukrašenim koricama. Lazar je sedeo u stolici koja je Obilića podsećala na kraljevski tron. Bio je obučen u kontuš boje purpura preko koga su se preplitale ukrasne zlatne niti i ornamenti u obliku lavova i ptica. Nakon malo upadljivog ćutanja, obratio se svom krajiškom vojvodi:

„Zašto si došao, Obiliću?”

„Već sam ti rekao, gospodaru”, odgovori Obilić.

Lazar ustade uz težak uzdah. Pogledom pređe preko odaje čiji su živopisani zidovi sada izgledali kao preneseni iz Raja. Prostor između velikih prozora sa kojih je pucao pogled na donji grad upotpunjavale su velike svilene i zlatom izvezene tkanine.

„Još nisi zaslužio ni posed kojim sam te darivao a ti ni manje ni više nego išteš ruku moje najmlađe kćeri. Moraš pokazati da si dostojan da budeš deo kuće Hrebeljanovića. A za tako nešto nije dovoljno biti mlad, tvrdoglav i hrabar. Potrebno je nešto više od toga... U tvom slučaju, zrnice skromnosti i dva zrna razuma ”

„Krv koju sam prolio za tebe nije dovoljan zalog?”

„Naravno da nije, vojvodo! Jer ćeš je tek prolivati“.

„Onda, šta treba da učinim da bih bio dostojan Olivere?“

„Milošu, Milošu“, Vrteo je stari knez glavom. „Nije stvar u tome šta treba da učiniš, već šta treba da postaneš. Dug je put pred tobom i ne možeš ga preći tako brzo kako misliš. Ne možeš poteći njim poput reke.“

„Mogu da pokušam.“

„Ali ja ne želim da pokušaš, nego da činiš ono što ti naredim. Zato si, da te podsetim, i dobio taj pojas. i imanje i titulu koji uz njega idu.“

„Nisi kupio moju vernost tim darovima, kneže. Ja sam ti je sam poklonio, baš kao što sam ti poverio svoj život i svoju čast. Stao bih uz tebe kao gospodara čak i da si me ostavio da spavam pod golim nebom i hodam svetom u ritama. Borio bih se za tebe i drvenom toljagom umesto mačem ako bih morao.“

„Ako ti popustim, moja kći će brzo postati nevesta, možda i majka“, reče Lazar, a onda dodade odmerenijim i hladnijim tonom: „Ali, slutim, isto tako i udovica.“

„Ja...“ zausti Obilić da nešto kaže ali ga knez prekinu.

„Rekao sam svoje. Olivera je još mlada. Nije joj vreme. A nije ni tebi.“

„Je li to tvoja poslednja reč, gospodaru?“, Milošev glas bio je opor i ravan.

„Jeste “

„Dobro. Onda mi dozvoli da se udaljim.“

„Zar nećeš ostati na večeri?“

„Ne, otići ću sa momcima u podgrađe. Tu je krčma u kojoj ćemo noćiti.“

„Ti si krajiški vojvoda, gospodar, ne pristaje ti da deliš odaje sa sebrima i stražarima.“

„Ne pristaje mi, jamačno, ni da ih delim sa tvojim uglednim zvanicama.“

Miloš se duboko nakloni i krenu ka izlazu. Ljutilim pokretom je uzeo svoje oružje iz ruku kneževih slugu i produžio dalje. Uronjen u teške misli, Lazar Hrebeljanović, *blagoverni i hristoljubivi i Bogom prosvećeni knez*, vladar „vsem Srbijem“, neko je vreme gledao u pravcu vrata iza kojih je nestao mladi vojvoda. Onda je otišao u pridvoricu da se pomoli.

3.

Kruševačka tvrđava nikla je na neobičnom mestu, poput kamena iz zemlje. Dok su drugi gospodari pravili prestono mesta na nepristupačnim liticama, visokim, dobro branjenim položajima teškim za osvajanje, Lazar je svoju prestonicu podigao u plodnoj ravnici, kao da hoće da prkosi ratnoj sreći i osvajačima podjednako. Bila je to velika utvrda na kojoj radovi nikad nisu prestajali. I dok su Kosančić i Toplica ulazili na glavnu kaplju preko velikog pokretnog mosta, neimari su neumorno zidali dodatne kule i odaje. Turski poklisari nisu bez razloga nazvali Lazarevu prestonicu Aladža Hisar - „šareni grad”. Bili su opčinjeni njegovom lepotom, ne samo zato što je za prolećnih i letnjih dana sav bio u cveću, već što se to šarenilo prelivalo na gradske ulice, gde su se sretali ljudi iz raznih delova Balkana, i na sam dvor gde se šarenila svila i kadifa od koje su bile sašivene svite za dvorsku gospodu.

Kosančić i Toplica ujahali su u šarenilo kruševačkog podgrađa praćeni grajom pijačnog dana. Na ulicama podgrađa i velikom trgu ispod dvora bilo je kao u košnici. Sa svih strana dopirali su povici na grčkom, latinskom, srpskom... Trgovci iz Dubrovnika, Zadra, Splita, Kotor, Prilepa, Serdike, nudili su svakovrsnu robu, alate i druge potrepštine. Zauzvrat su uzimali sirovu kožu, vosak, med, sušeno meso, ali najviše od svega tražili su srebro kojim je Srbija bila bogata otkako je izgrađena kovnica na Novom Brdu. Dubrovački su umeli kupovati i neprerađeno srebro od samih rudara, koji bi ga često trampili za koji vrč vina i tanjir ovnujskog mesa u mehani.

Ispred jedne takve krčme, dva viteza zastadoše da predahnu pre nego što uđu na dvor.

„Šta vam je po volji, gospodari?“, upita debeli gostioničar, očigledno vlasnik, dok su zauzimali mesto.

„Vina“, reče Kosančić odlažući mač na sto ispred sebe.

„I pečenja, ako imaš“, dodade Toplica.

„Imam, imam“, mrmljao je čovek zureći u bogato optočene korice Kosančićevog zmajevca, mača koji mu je visio o boku. „Baš jutros smo zaklali ovna.“

„Onda, poteci“, reče Toplica. „Dolazimo sa dugog puta“

„Gospodari... Vi ste jamačno neki krajiški vitezovi?“

„A zašto te to zanima, prijatelju?“

„Pa zato što mi je ovde, za ovim stolom gore, ljubezni gospodin Belocrkvić.“

„Vojvoda Novak Belocrkvić? Sa svojim sinovima, pretpostavljam?“, upita Kosančić.

„Tako je“, smušeno će krčmar. „i on je naredio da ne puštam na obrok nikog ko je nižega roda dok je on tu “

„A zato ti je krčma ovako prazna? Ljubezni goipodin ne želi da obeduje u društvu secikesa i trgovaca?“

„Tačno, gospodine.“

„Šta misliš, da li smo mi dostojni da podelimo istu odaju sa Belocrkvićem, Toplice?“

„Ne znam, Ivane, možemo da pokušamo.“

„Slušaj prijatelju. Otiđi do vojvodinog stola i poruči mu da će sve što danas ovde budemo pojeli i popili on da plati.“

„Ja... ne mogu to da učinim. Daće da me išibaju.“

„Slobodno mu to kaži. i reci mu da tim plaća čast što će podeliti ovu krčmu sa nama.“

Krčmar je u neverici buljio u Kosančića.

„Šta čekaš? i ne zaboravi da u povratku doneseš vino.“

Uplašeni gostioničar nestade ali se mesto njega za koji tren pojavi mladi vitez u zelenoj dolami sa izvezenim porodičnim grbom.

„Moj gospodar želi da obeduje na miru u ovoj krčmi“, reče glasom u kome je bilo dosta priučene nadmenosti. „i zato ćete vas dvojica izaći napolje.“

„Zaista?“, iščuđavao se Kosančić dok je vojničkim bodežom sekao pogaču. „Jesi li spreman da se kladiš u tvoju glavu da se to neće desiti?“

Vitez nije stigao da kaže šta mu je na umu jer je Kosančić ostavio pogaču, ustao i stavio mu pod grlo oštricu bodeža.

„Belocrkviću!“, viknu Kosančić.

Za stolom postavljenim nekoliko metara dalje stariji gospodar sede kose, koji je sedeo u samom čelu, podiže glavu i pogleda ga.

„Čujem da ti je ovaj sluga dosadio. Da ga ubijem umesto tebe?“

„To nije moj sluga“, zavapi Belocrkvić ustajući sa stolice. „To mi je sestrić.“

„Odlično. Onda kad ga skratim za glavu možeš da prisvojiš njegov posed.“

„Nemoj to da činiš, vojvodo.“

„A ko će da me spreči? Ti? Ili ova dva junaka koje nazivaš svojim sinovima?“

„Nemoj da se krvimo vojvodo, nije red... dečak nije znao ko si.“

„A red je da ti je iznenada mrsko deliti krčmu sa prostim svetom?“

Belocrkvić obori glavu, a zatim prozbori ponizno, obraćajući se svom sestriću.

„Mitre, da te upoznam... Ovo je vojvoda Ivan Kosančić.“

„Ča... čast mi je... go... gospodaru“, mucao je uplašeni mladić.

„Sinko, jesi li ti prošle jeseni išao u lov blizu Zelenih pojata?“, upita ga Kosančić.

„Je... Jesam.“

„Tu živi stari Mršćević, dobar čovek. Izgubio je nogu na Marici. O imanju mu se staraju žena i kći. Bili ste u prolazu pa ste svratili. Ponudio vas je vodom jer vina nije imao.“

„Sećam se .“

„Dao si svojim ljudima da ga prebiju zbog toga“

„Ali... on je samo ubogi sebar.“

„Grešiš. Zelene pojate su na mom posedu. Dakle, on je moj sebar. i, ponavljam, dobar čovek. Od sad ćeš Zelene pojate zaobilaziti u širokom krugu“, reče Kosančić. „Budem li te zatekao na mom posedu, iseći ću te na komade i tobom nahraniti pse, jesi li me razumeo?“

„Jesam“, klimnu ovaj glavom.

„*Gospodaru.*“

„*Gospodaru.*“

„Tako je. A sad se gubi. Hoću na miru da obedujem“

Mladi Mitar oseti olakšanje kada vojvoda skloni oštricu bodeža sa njegovog grla. Oprezno, uz blagi naklon, uzmaknu dva koraka, a onda se okrete i pohita ka stolu gde mu je sedeo ujak sa svojim ljudima.

Kosančić sede za sto i prihvati se hleba i vina.

„Krčmaru“, dozva vlasnika.

„Izvoli, gospodaru.“

„Slobodno puštaj goste u krčmu. Ljubezni vojvoda Novak je namah shvatio da i nije toliko bolji od secikesa i trgovaca.“

4.

Olivera Hrebeljanović je prvi put videla Miloša Obilića na viteškom takmičenju koje je u Kruševcu priredio njen otac prethodnog leta. Mladi branićevski vojvoda došao je u jeftinom oklopu i nepotpunoj opremi. Mislio je da je suluda smelost dovoljna da se osvoji kneževa nagrada. Nasrtao je na svoje suparnike silovito i sa puno žara, i u početku pobeđivao. Kada ga je Pavle Orlović oborio sa konja, učinio je to sa pola snage jer je znao da Obilićev načeti grudni oklop ne bi mogao da izdrži jači udarac i da bi ga njegovo čvrsto koplje na mestu ubilo. Vojvoda Miloš je teško podneo ovaj poraz, ali je stajao visok na potecištu, duge smeđe kose rasute po ramenima, propisno potresen i grudi krvavih na mestu gde mu se zario drveni iverak Orlovićevog koplja. Bio je ponosan u tom bolu. Odalamio je štitonošu kada je pritrčao da mu pomogne, prišao kneževskoj loži i poklonio se knezu, njegovoj porodici i njegovoj vernoj gospodi, ljudima od časti i vrline. Olivera je, sa mesta gde je sedela, levo od oca i majke, mogla da vidi kako kroz zgrčene prste Miloševe ruke kojom je pokrio ranu liju potočići krvi, i kako on, trudeći se da prikrije sramotu i bol, gleda svojim zelenim očima pravo u nju. Uzvratila je pogled, iako su je učili da kneževa kći ne sme to da radi, nasmešila se, iako to ne priliči jednoj dami, i videla nešto u tim zelenim očima mladog vojvode od Braničeva... tren pre nego što se on srušio na zemlju.

Od toga dana, ona i Miloš su se sreli više puta, nekada javno, nekada krišom, noću, u vrtu kneževskog dvora. Ljubav rođena iz tih susreta bila je čvrsta kao Miloševa rešenost da pobedi na takmičenju, ali je bila i ranjiva poput njegovih grudi opasanih slabim čelikom, i nemoguća, to su oboje znali, poput želje nekog sebra da zadobije carsko dostojanstvo. Ipak, Miloš je skupio dovoljno hrabrosti, toga mu bar nikad nije nedostajalo, i stao pred kneza ištući Oliverinu ruku. Znala je kakav bi mogao biti odgovor njenog strogog

oca, ali je ipak gajila tračak nade i čekala na glas iz kneževskih svečanih odaja, dok je sedela sa svojom majkom i rođakom Jefimijom u odajama za dame. Tamo je i naučila da bude pokorna, kakva i treba da budu sva kneževska deca, čitajući knjige koje je njen otac posedovao u svojoj velikoj biblioteci: letopise, zbornike i žitija svetih otaca, ali i *Roman o Troji, Pesmu o Rolanu, Priče hiljadu i jedne noći, Aleksandridu...* Učila je jezike, grčki i latinski, pomalo arapski, veštinu ophođenja na dvoru, astronomiju i matematiku, čak i način na koji se primaju strani izaslanici i kako treba besediti sa njima. Bila je to obaveza a ne privilegija, i zbog toga je ponekad znala da požali što se nije rodila kao kći običnog sebra.

„Šta je otac rekao Milošu“. upita ona poluglasno kad ju je konačno izdalo strpljenje.

Kneginja Milica, koja je sedela kraj prozora odakle se video severni deo kruševačke tvrđave, uzdahnu i podiže pogled sa đerdana koji je vezla.

„Znaš dobro šta mu je rekao, dete.“

„Ja nisam dete, imam sedamnaest leta“, reče Olivera, ovoga puta glasnije, i odloži primerak *Aleksandride* koji je čitala.

„Čuješ li je, Jefmiiija?“. nasmeja se na ovo kneginja. „Sedamnaest leta? Šta smo ja i ti znale kada smo bile tih godina?“

„Ne mnogo, moja gospo“, klimnu glavom monahinja. „Ali možda zato što nismo čitale knjige o velikim junacima koji su pokorili pola sveta.“

„Ah, moja kći radije čita priče o viteškim podvizima od mudrih knjiga učenih staraca, čeka svog Aleksandra ili Tristana... dete veruje u bajke.“

„To nisu bajke, mati “

„Ali ni život, kćeri. To su samo priče, hiljadu puta prepisane i još hiljade puta ulepšane, kako bi oni koji ih čitaju mislili da smo nešto više od vetra i prašine.“

„Aleksandar je bio više od toga... i Ahilej “

„Da. i svi su oni sada sive kosti pod crnom zemljom.“

„Govoriš kao da nema ničeg čemu bismo se nadali.“

„Nadamo se spasenju, dete, tako nas uči naša vera. To je sasvim dovoljno.“

„Smem li ja, sem spasenju, da se nadam svom Aleksandru ili svom Trištanu?“

„Kada dođe vreme, dobićeš čoveka kakvog zaslužuješ.“

„A šta ako ne želim čoveka kakvog zaslužujem? Šta ako želim čoveka kojeg volim?“

„O, onda ćeš se načekati, kćeri moja.“

„Koliko, majko? Da prođe dovoljno godina kako biste me udali za nekog starca? Za nekog vlastelina sa kim bi otac da sklapa saveze. Zar će moja mladost i lepota na koju si tako ponosna biti predmet u velikaškoj trgovini? Njom ćete platiti vojne saveze, sigurne drumove i trgovačke povlastice? Zar sam od malih nogu učila latinski i grčki kako bih na njima mogla da izgovaram besmislice na dvorskim prijemima?“ Milica ustade sa stolice vidno uznemirena i priđe svojoj kćeri.

„Slušaj me dobro, dete. Čuvaj ljubav za crne dane koji će doći, čuvaj je za decu koju ćeš izroditi i za Boga čija te milost štiti u ovom svetu surovijem od svih svetova. Nauči da je dužnost žene da se u svemu povinuje svom mužu, da mu rađa decu, sigurnom rukom vodi domaćinstvo, bude oslonac... A ako u svemu tome pronađeš u sebi snage da ga iskreno zavoliš, kao što sam ja zavolela tvog oca, onda sebe možeš smatrati zaista srećnom ženom“

„Zar ćemo svi podeliti istu sudbinu? Hoćemo li i ti i ja poput mati Jefimije završiti u nekoj keliji, svakog dana oplakujući svog umrlog supružnika. Čekajući u crnini i pokori da me dobri Gospod uzme?“

„Ne određujemo mi svoju životnu stazu, Gospod je bira za nas. Misliš da si se slučajno rodila kao plemićko dete?“

„Kad nam se zatrave grobovi, i kad nas svi zaborave...“, bila je uporna Olivera, dok joj je glas blago podrhtavao, „...neće biti važno da li smo ovaj ubogi život proveli na dvoru ili u sebarskoj kolibi, u skupoj bagrenici ili gruboj rogozini... biće važno da li je to što smo

činili za života bilo čestito i dragom Bogu pristupačno. A tako živeti... može se samo ako slušaš šta ti govori srce ."

Nastade tišina nakon ovih Oliverinih reči. Majka i kći gledale su jedna u drugu, ali reči su bile potrošene. Kroz prozor na odaji dopirala je buka iz pravca podgrađa, stotine glasova, hiljade reči u nerazaznatljivom jedinstvu. Blagi prolećni povetarac njihao je skupe tkanine koje su visile sa zidova, zlatni vezovi na njima podsećali su na zrake sunca.

Sasvim nenadano, oglasi se Jefimija, glasom punim svetačke smirenosti.

„Srce... je lomljiva stvar “

5.

Gospodina Vuka Brankovića čuvali su uglavnom stranci. Nije to bilo ništa neobično, kralja Milutina su čuvali Alemani, a Dušana Silnog Francuzi. Gospodar Drenice. Prištine, Vučitrna i Trepče sporazumevao se sa ljudima iz svoje telesne straže na latinskom, i kada su tog jutra on i njegovih dvanaest ljudi stupali hodnicima kneževskog dvora, dvorjani Kruševca su se sklanjali u stranu uz blagi naklon, dok je Vuk samo klimao glavom, mrmljajući:

„Prosta svetina...”

Lazarev sluga je počeo da ga najavljuje nabrajajući titule ali ga ovaj prekinu i uđe u glavnu odaju gde je kneza zatekao kako stoji kraj prozora i zuri u daljinu.

„Dobrodošao, Vuče”, reče knez.

„Hvaljen Isus, gospodaru.”

„Vo vjeki vjekov,”

„Vidim da je tvoj dvor svaki put veći i drugačiji kada dođem u Kruševac.”

„Trudim se zete. Mirna vremena treba iskoristiti da bi se rađalo i gradilo. Da imaju šta da raspu vetrovi rata.”

Lazar pokaza slugi rukom da posluži gospodara Vuka vinom.

Nakon što je prihvatio pehar, Vuk nazdravi svom tastu i otpi dobar gutljaj. Sačekao je da mu se fini ukus rastvori na nepcu i jeziku, zadovoljno coknuo a onda rekao:

„Verujem da znaš zašto sam ovde ”

„Pridružićeš nam se na zajedničkom obedu večeras? Toplica je ulovio jelena.”

„Da”, vrteo je glavom Vuk. „Tvoje krajiške vojvode... šta bi ti bez njih?”

„Želiš nešto da mi kažeš?”

„Želim odavno... Ali vremena su se izgleda promenila. Ko još mari šta misle ljudi starog kova poput mčne?“

„O, pa nisi ti toliko ostareo, Vuče. Nije valjda da te brinu mlade vojvode koji nam čuvaju granice?“

„Koji *tebi* čuvaju granice. Ja svoje granice čuvam sam.“

„Vreme čini svoje, Vuče. Potrebna nam je mlada krv.“

„Krv je vazda potrebna, mlada ili prolivena, ali ima još nešto u krvi... u njoj teče nasleđe, vrlina predaka. Ti si te tvoje vojvode izvukao iz sebarskih koliba, darivao ih bisernim pojasevima i mačevima, dao im dobre konje i malo zemlje i misliš da su tako postali dostojni, da si od čobana napravio gospodu.“

„Kad već govoriš o krvi, Vuče. Imaj na umu onu koju su te iste vojvode prolile braneći mene i moje gospodstvo.“ Vuk Branković priđe zdeli sa voćem i iz nje uze jednu smokvu. Koji tren ju je okretao u šaci oklevajući, a onda je, sa izrazom nezadovoljstva vratio nazad. Brišući dlan o dlan, kao da je upravo dotakao nešto prljavo, mršteći se, on se obrati knezu.

„I tvoje i moje gospodstvo stečeno je krvlju, Lazare. Kroz nju su nam preci darivali vrlinu i sve čime se danas ponosimo. Zato i želim da razgovaramo o tajnoj družini koja bi da nas razbaštini od svega onoga što jesmo i što nam u venama teče.“

Lazar začuta zamišljen. Neko vreme je gledao u živopis na zidu, ratnika sa mačem u punom zamahu, varvarske horde što kidišu nasuprot njega.

„Ti bi opet o Redu Zmaja?“, progovorio je.

„Da. O njima. Danas ti štite granice, sutra će kovati zaveru protiv tebe.“

„Red Zmaja ne postoji, Vuče“, odmahnu Lazar rukom. „To je samo priča za propalice po krčmama u podgrađu i štitonoše koji sanjaju da postanu vitezovi. Lepa, junačka priča... Poput one o Ahileju i Leonidi koje Jefimija pripoveda Stefanu.“

Ti si moj tast, Lazare, i saveznik. Uvek ću ti dati za pravo, ali u ovome ne mogu. Nema tu ničeg junačkog. Ti podlaci bi da prisvoje

ono što im ne pripada, naše dvore da opogane svojom sebarskom prostotom."

„Dovodiš u pitanje vernost mojih najodanijih vitezova?"

„Kosančić nosi crvenu dolamu preko pancira, sa izvezenim belim zmajem... Toplica ima prsten sa istim takvim znakom... zmaj... raširenih krila."

Zmaj je porodično znamenje Kosančića. Njime se kitio još Ivanov otac, Ognjen Kosančić. U bitke i na viteška nametanja dolazio je sa kalpakom na čijem vrhu je bio zmaj. Nema tu ničeg tajnovitog, Kosančića je narod prozvao Zmajem od Rađana a njegovog pobratima Zmajem od Toplice... i to svi znaju. Ali zašto pominješ sebarsuku prostotu kada zboriš o dvojici vojvoda koji potiču iz starih i uglednih porodica? Na koga ti to zaista misliš, Vuče?"

„Znaš ti dobro na koga mislim.“

Knez Lazar podozrivo pogleda svog zeta.

„Još ne možeš oprostiti Obiliću?"

„Oprostiti? Izvadio bih mu živo srce drvenom kašikom!" Lazar gleda u svog zeta, u tog visokog čoveka tvrdog lica, sa orlovskim nosom i bistrim crnim očima, kose šišane u paž u kojoj se jedva naziru prve sede vlasi. Vuk je bio isti onaj čovek koji je pre mnogo godina oženio njegovu najstariju kćer Maru. Nosio je u sebi još onu istu snagu koja potiče od njegovog oca Branka i dede, vojvode Mladena, ali mu nedostaje nešto, ona visprenost koju je posedovao kao mladić, ona moć da se razluči bitno od nebitnog, dobro od lošeg, postojano od poroznog. Kao da je, stupajući u zrelije godine, izgubio na strpljenju i razboritosti, da je vrlinu u njemu zamenio bes i prekor .. Lazar ga nije krivio zbog toga jer zajedno su prošli kroz mnoge nevolje i jade i, nakon svega, evo ih opet pred novim iskušenjem, pred novom pretnjom koja se lagano primiče sa istoka, koja stupa pod nebom skrivena ispod zelenih barjaka i buke doboša.

„Ti si jedini razlog zbog kog je taj sin sebarske kurvetine živ“. nastavi Vuk ogorčeno. „Da ga nisi oglasio vojvodom, ne bi se on nanosio glave. Još niko nije uvredio Vuka Brankovića i poživeo da se time ponosi"

„Vuče, znaš bolje od mene zašto su nam potrebni mladi vitezovi vični ratovanju. i ti sam unapređuješ svoje vlastelinčice i sitnu gospodu.“

„Tako je, ali ja biram kome ću dati mač a kome motiku. Ne darivam posed i plemićko dostojanstvo svakoj protuvi koju put nanese “

„Putevi ovih dana donose mnogo veće zlo...“

„Da, kolaju svakakve priče o prepadima, strah se uvukao u ljude. Onomad sam na Trepči čuo kako prost svet govori da akindžije nisu ljudi već duhovi drevnih pustinjaških konjanika, i da su ih agarenski zli bogovi poslali na naše granice u lov na duše...“

„A ti? Veruješ li u te priče?“

Vuk Branković se jetko nasmeši.

„Kada su moji uhvatili prve akindžije žive, rešio sam da narodu pokažem da to nisu nikakvi duhovi, već ljudi od krvi i mesa... i zaista, mojim sebrima više nisu bili tako strašni kada su im videli glave na kočevima“

„Tvoji se ljudi, dakle, ne plaše?“

„Naravno da se plaše. Plaše se suše, grada, plaše se da im nebo ne padne na glavu...“, nabrajao je Vuk mršteći se. „Sreća pa si sazidao sve te silne crkve... da podupru nebo.“

Lazaru se nije nimalo dopala zetova zajedljiva primedba. Ipak je sledeće reči izgovorio što je smirenije mogao:

„A da li se plaše rata? Tvoja oblast je prva na udaru.“

„i neka je. Treba neko već da tom azijatskom nesoju pokaže zube.“

„Uglješa i Vukašin su pokušali. pa su ostavili kosti kod Černomena.“

„Uglješa i Vukašin su bili budale. Nisu oni postradali od turske sablje, nego od sopstvene gluposti. Ja imam malo više pameti... i dovoljno oklopnika da sa njima krenem u pohod na pakao.“

„O, ne moramo ići u takav pohod zete“, reče knez, priđe prozoru i zagleda se u obzorje iza kog je nestajalo rumeno sunce. „Pakao će ti sam doći.“

6.

Veliki sto u glavnoj dvorani kruševačkog dvora zastrt je stolnjakom čije krajeve krasi čvorovi i vezovi. Krat je hranom posluženom u zlatnom i srebrnom posuđu, pije se vino, jako i gromovito, njega u pehare i zlatom ukrašene čaše sa ugraviranim grbom Hrebeljanovića sipa sluga Milutin. Stavilac Radivoj koji stoji ukraj stola, neupadljiv i čutljiv, stara se o samom knezu. Nijedna sitnica ne promiče njegovom podozrivom oku, da svaka zdela, krčag i bokal uvece budu puni, da ne nestane medovine i piva, da knežev pehar sa vinom nikad ne bude prazan. A naročito da vlastela ima ono mesto za stolom koje misle da im pripada, njihova taština je ono što takode treba da se nahrani.

Knez i njegovi satrpeznici goste se mesom divljači i svežom ribom iz kneževskih ribnjaka, lomi se hleb nasušni, dvozubim viljuškama od glamskog srebra nabadaju gospoda najbolje komade jelenskog i svinjskog mesa. Vode se bučni razgovori, odličnici i prvaci kneževi nazdravljaju jedni drugima, najviše to rade oni u dnu stola, sitna vlastela i gospodičići. Dok gore, pri vrhu, gde u stolici nalik tronu sedi sam knez, vlada gospodstvena uzdržanost. Desno od Lazara sedi gospodin Vuk Branković, preko puta njega je rudnički vojvoda Pavle Orlović. Blagopohvaljen, u vojništvu vešt i hrabrošču slavan, knežev prvi stegonoša bio je visok i lep čovek, obučen u plavu odoru provezenu zlatom, lica koje je uokviravala smeđa brada i duga smeđa kosa. Držanjem je podsećao na romejskog princa i kao takav bio rado viđen na dvoru. Naročito su ga volele dame, među kojima je bilo puno onih koje su čeznule da mu postanu neveste i gospodarice njegovog dvora u Krasojevcima.

Dok je ispijao vino i kucao se sa svojim prijateljima. Vuk Branković je spazio ogrlicu oko Orlovićevog vrata - jeftin, od srebra iskovan komad nakita na kome je visio privezak u obliku zmaja.

Odmah do Orlovića sedeo je Toplica, kako i red nalaže kada je u pitanju knežev kum. Preko puta Toplice bio je Kosančić. Sasvim blizu njih na klupi bili su smešteni i Novak Belocrkvić i njegova supruga, gospa Vidoslava. U jednom trenutku, gospa, pomalo raspričana od vina, obrati se vojvodi kosaničkom.

„Gospodaru Kosančiću, vi ste imali prilike da se sretnete sa Agarenima... Recite nam, kakvi su to ljudi?”

„Kao vi i ja, gospo”, slegnu Kosančić ramenima. „Od krvi, mesa i savesti. Ništa drugačiji.”

„O. pa ja nisam baš tako čula.”

„A, šta ste čuli, moja gospo?”

„Čula sam da su poput divljih zveri, da služe zlim paganskim duhovima... da jedu presno meso i to ne samo životinjske, nego i ljudsko.”

„Pogrešno ste čuli. Osmanlije poštuju jednog Boga na nebesima, bas kao i mi. Imaju svoje svete knjige i žive po njihovom zakonu, baš kao i mi. U svojim pustinjским gradovima podigli su dvorce od čije lepote bi se postideli Mleci i Ugri. Njihove bogomolje sežu nebu pod oblake, poput naših crkava, i oni su spremni da daju život za svoju veru... Baš kao neki od nas.“

„Neki od nas? Zar ne mislite da bi svako prisutan ovde hteo da položi svoj život za Hrista?”, oglasio se tada iguman Joanikije, starešina Lipovačkog manastira.

„Ne brinite za to oče, ima sasvim dovoljno onih koji bi ga prodali za šaku srebrnjaka. Hrist je ovih dana jeftina roba.“ Otac ostade zapanjen čuvši ove Kosančićeve reči, a onda se brže-bolje prekrsti.

„A Bajazit, emirov sin?”, radoznalost nije davala mira Belocrkvićevoj gospi. „Za njega pričaju da je silovao svaku devicu od Konstantinopolja do Serdike.”

„To su budalaštine.”

„A kako ste toliko sigurni u to, gospodaru Kosančiću?” „Prvo, zato što od Konstantinopolja do Serdike i nema toliko mnogo devica... Drugo, zato što Bajazit ima harem u koji mu dovode

najveće lepotice carstva... Trećeg, zato što je Bajazit vitez i princ a ne drumski razbojnik."

„A ja kažem da je Bajazit silovatelj i palikuća", reče Vuk Branković ne dižući pogled sa tanjira pred sobom.

„Ja ga ne bih tako nazvao."

„Nego kako biste ga nazvali. gospodaru Kosančiću?" „Dostojnim protivnikom."

„Ha, baš me zanima da li Turci sa kojima ste se susretali imaju tako visoko mišljenje o vama i u svojim zemljama o kosaničkom vojvodi govore kao o gospodinu i velikom junaku."

„Ne. Ne govore."

„A zašto tako mislite?"

„Zato što, Brankoviću, nijedan Turčin sa kojim sam se sreo nije poživeo dovoljno dugo da o meni priča."

Nakon ovih Kosančićevih reči, nakratko za stolom nastade neprijatno ćutanje.

Neugodnu tišinu prekinu otac Joanikije.

„A šta kažete o pričama kako je Murat ovladao nečistim veštinama magije i veštičarenja? Kažu da je jednom prilikom svojim vradžbinama uspeo da sruši zid tvrđave koju je njegova vojska opsedala."

„Govorite o opsadi Apolonije, oče. Zidovi toga grada bih su načeti i nepostojani zbog zemljotresa koji ga je zadesio pre naleta Agarjana. Jednostavno su se srušili... nema tu nikakve magije. Svaki kamen se o koncu drobi u prah. Pa i onaj od koga su napravljeni tvrdi gradovi."

„Gospodo, ne treba trošiti toliko reči na te pustinjske varvare... Svi će oni na kraju biti pobeđeni", bila je samouverena Mara, kneževa najstarija kći i Vukova supruga, kojoj ovaj razgovor o Osmanlijama očigledno nije bio mnogo po volji.

„Zbog čega ste toliko sigurni u to?", upita Kosančić.

„Pa jednostavno... Bog je na našoj strani."

„Nešto mislim, moja gospo, da Gospod ne bira strane, već da strane biraju njega.“

„Kako to mislite?“, Mara Branković podiže obrve i iznenađeno se uspravi u stolici.

„Svako treba da odabere da li će u životu služiti Njegovoj volji ili ne“, reče Kosančić smireno.

„Zar mi to ne činimo?“, bilo je oštine u glasu kneževe kćeri. „Nisam baš siguran da je božja volja da se međusobno delimo i koljemo“, pogleda je Kosančić u oči i dodade:

„Pre će biti da smo sami tako odabrali.“

Mara zausti nešto da kaže, ali vojvoda Kosančić nastavi sa besedom ne obazirući se na ovu njenu nameru. Glas mu je bio opor.

„Gospoda srpska provela su desetleća otimajući se o ono malo zemlje što je iza sebe ostavio nesrećni Uroš, za to zrno u šta se izmetnulo Dušanovo carstvo. i u toj međusobnoj borbi, koja je znala da bude surova i bespoštedna, oni nisu znali za Boga... niti je Bog želeo da zna za njih. Zato su, kada su konačno vratili okrvavljene mačeve u korice, počeli da zidaju zadužbine i ispomažu manastire.“

„A šta je drugo valjalo da čine?“, nabusito će otac Joanikije. „Da opremaju vojsku“, dobaci neko niže stola ali odmah začuta kad ga iguman prekorno pogleda.

„Oluja se približila našim granicama“, reče Kosančić i nožem raspори jabuku koju je držao u ruci. „Gazija Murat jaše ispred vojske od koje se zemlja tresе. i sada će našа gospoda morati opet da potegnu te iste mačeve iz korica. Sreća u nesreći je što ovoga puta neće morati da ih boje krvlju svoje braće, već krvlju inoveraca.“

Još jednom tišina pritisnu kneževsku trpezu, ovoga puta teže nego prethodni put.

Tu tišinu preseće pitanje Belocrkvićeve žene, koja se oglasila između dva gutljaja vina:

„A gde nam je gospodar Obilić?“

7.

U krčmi je galama, trgovci časte sebe zbog dobre zarade, secikese vrebaju žrtve, razbojnici se kockaju u zlato, srebro i krv. Vino se toči iz ubogih zemljanih krčaga u iskrzane zemljane posude i staklenice, klizi niz grla željna spasenja, sreće, blaženstva, zaborava... Stopala lupaju o prašnjavu zemlju ispod drvenih stolova u ritmu doboša i svirala, pijanice hvataju jedni druge za ramena i rvu se, iz njihovih usta sipaju pogrde i prostote, lupaju glave jedna o drugu, krv lipti, kockarske kockice se kotrljaju po stolovima uprskanim vinom, znojem i krvlju, potežu se noževi na čijim oštricama iskri odblesak vatre iz ognjišta. Vazduh je ispunjen smradom ljudskih tela i jeftine hrane, loja i slanine, prastarim kletvama i nevidljivom pretnjom koja visi u vazduhu.

Galama pijane terevenke dostiže vrhunac baš u trenutku kada u krčmu stupa visok, snažan mladić u plemićkoj odori.

Žagor se stišao a onda počeo još više da kopni kada za plemićem u krčmu uđoše još petorica dobro naoružanih.

Muzičari su smireno sedeli u uglu, kocke suu prestale da se kotrljaju po stolu, noževi se skrile ispod haljina i vratile u korice, pijandure prestadoše sa kavgom... Nije prošlo dugo i u krčmi se čulo samo lagano pucketanje vatre u ognjištu iznad kojeg je na verigama bio postavljen nagoreli kazan sa čorbom.

Plemić je nosio skupe plave haljine izvezene zlatnim nitima, zlatni pojas stezao mu je struk, o kojem je visio mač u bogato ukrašenim kanijama i kratki nož kakav se može kupiti samo u latinskim i romejskim zemljama. Bio je ogrnut skerletnim plaštom boje purpura koji mu je oko vrata bio spojen zlatnom grivnom.

Svi su gledali u njega sa mešavinom divljenja, zavisti... i straha.

„Šta je bilo?“, upita on. „Je li neko umro? Krčmaru, daj vina za sve!“

Krčma ponovo prasnu u vatromet zvukova.

Obilić izabra sto u uglu, bliže ognjištu, vlasnik krčme je brže-bolje, dok su se velmoža i njegovi ljudi smeštali, pokupio zaostalo posuđe i čaše. Ponizno se naklonivši, on upita vojvodu:

„Šta vam je po volji, gospodaru?“

„Hoću da pijem i da svi piju sa mnom. i hoću muziku. Najbolje svirače. Najlepšu pevačicu. Da mi sviraju. Do zore. i hoću sve to odmah “

„Imamo odlično primorsko vino... a poslaću da vam dovedu Romejku Dostanu“, klimao je glavom krčmar trljajući ruke.

„Drži, Obilić baci kesu sa novcem na sto pred sebe. „Stanoje... i vi ostali. Sedite. Večeras pijemo za istim stolom. i niko nije gospodar. Svi smo jednaki. Večeras smo braća. A sutra... kako nam bude. Dobri Bog će se već za to postarati.“

Obilić rukom pozva muzikante i oni oprezno priđoše stolu za kojim su sedeli on i njegovi ljudi.

„Smiljane“, obrati se vojvoda mladiću koji je svima sipao vino iz krčaga. „Kako beše ona tvoja... Gusta mi magla padnala“

„Jeste, gospodaru.“

„Onda zapevaj, moj Smiljane. Razveseli gospodara.“

„Magle padnu, ali se magle i raziđu, moj gospodaru“, reče smireno sredovečni ratnik koji je sedeo naspram njega.

Miloš pogleda u čoveka koji je po godinama mogao da mu bude otac. Njegovo grubo ali smireno lice bilo je mapa sveta. Hladne, pronicljive crne oči na tom licu videle su pogibelj na Marici, bedeme užičkog grada kako se tresu pod udarom opsadnih sprava, rasap silnika Altomanovića, hiljade mačeva kako kidaju meso, gradove koji gore u noći...

„Ti to najbolje znaš, Stanoje“, klimnu glavom Obilić i podiže čašu da mu nazdravi.

Stanoje je nekada bio u Kosančićevoj ličnoj gardi i bio je retko dobar borac, čak i sad kad su ga godine stizale. Vojvodi se samo jedna stvar nije sviđala kod njega. Stanoje je bio paganin. Molio se i

uzdao u bogove starih vremena, Između njega i gospodara Kosanice nije se isprečila ni taština, ni nesloga, ni zavist, ali su ih uvek poput nevidljivog zida delili njihovi bogovi i sveci. Kosančićev Hrist i Stanojev Svetovid. Ivanov Sveti Ilija i Stanojev Perun.

Obilić mu je ponudio tri puta veću platu nego što je dobijao u službi vojvode kosaničkog, i mislio je da će ga ovaj odbiti. Ipak, vernost ima svoju cenu, čak i kada su u pitanju ljudi starih vremena poput Stanoja Glavoseče. Zlato govori hiljadu jezika, i oni koji su naučili da zbog njega prolivaju krv znaju da slušaju.

Ovoga puta on nije slušao jauke ranjenih i umirućih, niti svirepi cvilež bitke, ni časne gospodare kako puni hrišćanske samilosti i jednostavne, ljudske pohlepe urlaju zapovest da ne sme ostati ni dete u kolevci, ni kamen na kamenu, ni iskra u ognjištu. Ovoga puta on je slušao pesmu grlatog Smiljana, gospodarevog štitonoše, kako peva o gustoj magli koja pada na ravno polje, o terziji koji sedi ispod golemog hrasta u kome žive preci, o kolju kojim šije jeleće, verižnu košulju, pancir koji neće probiti ni zla kob, ni vreli prsti sunca, ništa.

Nazdravio je svom gospodaru i ostalim ljudima sa kojima deli hleb, so i ovo malo zemaljskih dana i noći. a onda i sam zapevao.

Gusta mi magla padnala...

8.

Vatra gori u ognjištu kneževe lične odaje. Pod modrim sjajem plamena ljudi liče na aveti, njihove senke igraju po zidovima, podsećaju na zaverenike koji se prepiru da li treba ubiti kralja. S druge strane dvorskih bedema, grad spava, vide se samo sićušna svetla baklji koje gore i siluete stražara na zidinama. U vazduhu ispunjenom zlatnim varnicama oseća se blag miris cveća koji dopire iz kneževskih šarenih vrtova.

Knez Lazar sipa vino u svoj zlatni pehar, odlaže vrč u stranu, otpija gutljaj a onda se okreće dvojici ljudi koji stoje naspram njega i čija lica u nestalnoj igri svetla iz ognjišta menjaju oblik. Pomalo oklevajući, on pita vojvodu Ivana Kosančića:

„Taj odred koji je opljačkao manastir Svetog Vida, ko ga je predvodio?”

„Idriz, najstariji od braće Malkačoglu.”

„Uhvatio si ga živog?”

„Da.”

„Jesi li uspeo da saznaš nešto više od njega?”

„Upad je naredio Murat lično. i nije bila nasumična pljačka, cilj napada je bio baš manastir.”

„Moje uhode iz Makedonije mi javljaju da je glavninu odreda napala grupa razbojnika negde između Lepenca i Skoplja“, reče Toplica. „Ahmed Malkačogli je izvukao živu glavu i uspeo da pobegne i javi sultanu šta se desilo. Razbojnici su im oteli plen.”

„Prodali su ga?”

„Da, većinu. Poslednji put su viđeni u Prilepu.”

Lazar se na tren zamisli, kao da rešava neku tešku zagonetku. „Kosančiću... među tim manastirskim stvarima postoji jedan metalni kivot... nezatne veličine, od grubog srebra, bez ukrasa, pozlate. U

njemu je nešto što mi je veoma važno. A. vidim, izgleda da je važno i Muratu.“

„O čemu je reč, gospodaru?“

„To vam sad ne mogu kazati “

„Kako da uopšte znamo šta tražimo?“

„Znaćete kada vam i ako vam dopadne šaka. Na pročelju je ugraviran grb moje porodice.“

„Šta ako su je akindžije obili? Uzeli ono što je bilo unutra?“
„Nisu to mogli učiniti “

„Kako to misliš, gospodaru?“

„Nije važno... Samo učinite onako kako vam zapovedam. Otići ćete u Prilep i raspitati se za sudbinu otegot plena. Razbojnici su ga mogli prodati samo na dva ili tri mesta.“ „Ali, bio je zbunjen Toplica, „to je osmanlijska teritorija.“ Knez slegnu ramenima i otpi još gutljaj vina.

„Pa onda se morate dobro prerusiti, zar ne?“

Vitezovi pogledaše jedan u drugog sa nevericom. „Nećete ići samo vas dvojica“, nastavi Lazar.

„Ko još?“, upita Kosančić.

„Miloš Obilić“

„On.“

„Imaš nešto protiv Obilića?“

„Dobar je borac. i hrabar. Ali je suviše mlad.“

„I suviše svojeglav“, dodade Toplica. „Da nam treba neko ko bi bezglavo jurišao na golo koplje, bio bi potaman. Ovako, sumnjam... Ovde se treba pritajiti, biti oprezan, proračunat... Kada uđemo u agarenske zemlje, bićemo uhode a ne vitezovi.“

„Misliš da je Obilić suviše tašt i obestan da bi mogao da se obuzda?“

„Mislim“

„Ali vas dvojica ćete biti tu da ga obuzdate... Vi znate kako to treba uraditi.“

„Ne razumem te, knežc“, protivio se Toplica. „Ovo će biti veoma opasan pohod, ne treba nam deran zbog čije taštine možemo svi pogubiti glave.“

„Osim ako...“, prozbori Kosančić zamišljeno,ako ne želiš na taj način da iskušaš koliko u njemu zaista ima viteza i čoveka?“ prozbori Kosančić zamišljeno.

„Ti sve razumeš, vojvodo.“

„Da... baš kao što razumem da je jutros iskao Oliverinu ruku. Ovo bi trebalo da bude način na koji će je zaslužiti?“

Knez ne reče ništa.

„Glave će nam završiti na kocima samo da bi Obilić dokazao kako je dostojan biti knežev zet?“, iščuđavao se Toplica.

„Obilić treba da dokaže mnogo više od toga“, reče Lazar.

„Šta god da želi da dokaže, ne želim da moja koža bude zalog tog dokazivanja“, odvrati Toplica.

„Odbijaš zadatak. Milane?“

„Ništa ja ne odbijam, kneže. Ali mi se nimalo ne sviđa to što ćemo biti dadilje neobuzdanom derletu, usred zemlje otomanskog vazala, gde jedna pogrešno izgovorena reč ili pogrešno načinjen korak može da košta života.“

„Trebalo da nađemo taj srebrni kovčežić i to je sve?“, upita Kosančić. „Da“

„Dobro. Onda... Gde je tvoj nesuđeni zet?“

„Kada sam ga poslednji put video, rekao je da ide zanoćiti u krčmi. Verujem da ćete ga sutra naći u podgrađu “

„Ivane“, Toplica je bio zbunjen. „Nećeš valjda pristati na ovo?“

Kosančić pogleda u svog gospodara. Iako načet godinama, Lazar je i dalje u sebi nosio tu iskonsku snagu koja ga je vodila kroz teške godine uspona, od Dušanovog peharnika, preko neznatnog oblasnog gospodara, pa sve do najmoćnijeg velikana u onome što je ostalo od nekada moćne srpske carevine. U tim godinama rasipanja i sakupljanja, knez je znao da bude smeo poput Leonide, mudar

poput Mojsija i dovitljiv poput Odiseja, ali ne i bezgrešan poput Hrista. i ove večeri on je u sebi nosio vrline po kojima je bio znan, ali je Kosančić primetio još nešto, napuklinu u kneževom oklopu od plemićkog držanja, senku na njegovom licu, trag umora, brige...

„Povešćemo Obilića“, reče na kraju.

Toplica nezadovoljno zavrte glavom ali ne reče ništa. Knez Lazar se prihvati vrča da svojim krajiškim vojvodama u pehare naspe još vina.

9.

Zraci jutarnjeg sunca sekli su memljiv vazduh u gostionici. Haos burne večeri bio je vidljiv u svakom kutku prostorije: razbijena grnčarija. isprevtani stolovi, polomljene klupe i stolice, nekoliko strela zabodenih u punjenu glavu vepra okačenu na zidu.

„Jesi li mi dobar, Stanoje?“, začu poznat glas Stanoje Glavoseča.

„Dao Bog, gospodaru“, reče on kad ugleda poznato lice kako ulazi u krčmu.

„Koji?“, začu se glas opet. „Moj ili tvoj?“

„U mestima kao što su ova, Jedini bog je onaj koji leži na dnu vrča sa vinom.“

„Vidim da ti je veselo kod novog gospodara“, vojvoda Ivan Kosančić pokaza na mladića u plavom kavadu koji je dremao presamićen preko stola.

„Zato sam ga i izabrao“, slegnu Stanoje ramenima.

„Izabrao si ti njega zato što mu kesa sa dukatima jače zveči. Ali ne zameram ti... Kad već nekom treba prosuti drob, nije svejedno da li ćeš to učini za pet, deset ili dvadeset dinara.“

„Tako je uvek bilo, gospodaru“, složi se Stanoje. „Tako će uvek i biti“.

„Ponekad vam zavidim, vama najamnicima. Ništa vas ne obavezuje... ni krv, ni poreklo, ni grb, ni čast.“

„Imamo mi časti, gospodaru Kosančiću.“

„Imate, Stanoje... i iznosite je na pazar kao da je kakva jeftina rukotvorina. Pa ko da više.“

„Mi joj bar znamo cenu pre nego što je prodamo. Vi velikaši je uglavnom dajete budzašto.“

Kosančić se nasmeši i potapša ga po ramenu.

„Pravo zboriš, junače“, zatim zastade kraj stola preko koga je ležao Obilić.

„Lepo mesto za jednog plemića.“

Obilić podiže glavu i pogleda ga. Još je bio pijan.

„Koga to vidim...“, promrmlja mamurnim glasom i ustade pridržavajući se za drvenu gredu na zidu. „Vojvoda Ivan Kosančić. Zmaj od Rađana. Najbolji mačevalac u kneževoj vojsci. Kakva čast... Šta hoćeš?“

„Knez želi da te vidi.“

„Baš lepo“, promrmlja Obilić i dohvati se vrča sa vinom. Ja ne želim da vidim njega. Prenesi čestitom knezu da vojvoda Miloš Obilić usrdno odbija njegovu molbu.“

Kosančić uze vrč iz Miloševe ruke i zavitla ga ka zidu. On prsnu uz zvuk koji je nagnao zaostale goste da što pre zaglave na vrata krčme. U gostionici su ostali samo njih dvojica i Obilićeva pratnja na čelu sa Stanojem.

„Ja nisam knežev glasonoša“, reče Kosančić suvo. i to nije bila molba.“

„Zaista? Lazar te je poslao da me dovedeš na povocu, kao besnog psa?“

„I to može da bude sređeno.“

Miloševe usne razvukoše se u podrugljivi osmeh koji je njegovom posivelom licu podario izgled umornog starca. On zgrabi mač sa stola i zamahnu. Kosančić izbeže taj udarac i oštrica zviždući prolete kraj njega. Zbog siline zamaha, Obilić zamalo nije pao na zemlju. Uspevši da se zadrži nogama, on zastade na trenutak i podiže mač u visinu grudi.

„Da te vidim, kneževa desnico... Kažu da si dobar sa mačem, najbolji. Ali nisi bolji od mene. Raseći ću te na pola samo da vidim kakve su ti boje creva.“

„Onda uradi to, kopilanu.“

Uz pomamni krik Obilić ponovo nasrnu. Jedan zamah, drugi, treći... Kosančić ih je sve sa lakoćom izbegao koračajući unazad i u

stranu. Mač mu je i dalje bio u koricama, desna ruka blago položena na njegovu jabuku koja je imala oblik zmajevе glave.

„Bori se“, vrištao je Obilić.

Vojvoda Miloš besno napade još jednom, ulažući u taj zamah ono malo snage što mu je preostalo. Promašio je, zateturao se na tren, Kosančić tada posegnu za zmajevcem, stegnu rukohvat i jabukom koja je bila na njegovom vrhu udari Miloša u grudi. Ovaj jauknu i ispusti mač. Tren ili dva je stajao pokušavajući da povрати dah, a onda pade ničice i počе da povraća.

Kosančić uspravi sečivo i okrenu se ka Obilićevim ljudima. Gledali su ga netremice, niko se nije ni mrdnuo, niko gotovo da nije ni disao.

„Ovo je bio rukohvat“, reče Kosančić i pretnja zašume kroz njegove reči. „Da li neko od vas, gospodo, želi da isproba oštricu.“

Tišina i tupi pogledi. Na usnama Stanoja Glavoseče igrao je prikriveni osmeh.

„Tako sam i mislio“, reče Kosanički vojvoda i vrati zmajevca nazad u korice, zatim priđe Obiliću i uhvati ga za oko vratnik prljavog kavada.

„Idemo, mladoženjo“.

10.

Hromi vuk belog krzna je besna životinja koja se bori za život, kandži ukopanih u zemlju, očiju crvenih poput adske vatre. Čopori pasa roje se oko njega, oblaci na nebu su sivi i tmurni, mesec između njih je nazubljeni bodež. Mišica koja steže dugo koplje za lov je tanka i žilava. Koplje je dugačka igla od bukovine što drhti na tankoj struni vetra, Ima trouglasti, čelični vrh. Lovac u silini zamaha likom podseća na Princa Hrebeljanovića, Lazarevog oca. Ali njegove odore su okićene zlatom i purpurom, skerletni ogrtač vijori se na vetru, uhvaćen potezom ruke živopisca. Slikar je umeo da ovekoveči taj tren, smrtonosnu igru čoveka i prirode u kojoj pobeđuje brži. Jači, svirepiji...

Knežević Stefan, plavokosi dečak neobično visok za svoje godine, igra se uvojcima svilene kose dok zuri u raskošni živopis na zidu. Prikaz lova izgleda kao epska slika istrgnuta iz neke stare priče i Stefanu kroz misli brode prizori velikih bitaka: Leonid kod Termopila, Aleksandar u bici kod Isa, Dušan Silni kod Velbužda, njegov otac Lazar pred zidinama Užica...

Lovci i lovina. Progonilac i progonjeni. Đželat i žrtva.

„To nije bio običan vuk“, zašumi poznali glas sekući tišinu svečane dvorane. „i to nije bio običan lovac.“

„Kako to misliš, oče?“, upita Stefan ne osvrćući se, i dalje zagledan u žive boje velike slike na zidu.

„Video sam sličan živopis na jednom zidu carskog dvora u Seru. Bio sam dečak, baš kao ti sad.“

Lazar priđe bliže i položi ruku sinu na rame.

„Car je sanjao vuka, jedne nekrštene noći između Božića i Bogojavljenja. i vuk ga je pozvao da se sretnu.“

Dečak podiže glavu i pogleda u oca. U očima mu zaiskri znatiželja.

„O jednom zimskom prazniku, kada je drveće cvilelo od studeni, a noći bile bele i duge. ledom okovane, Dušan je otišao na raskršće da iznese vuku večeru, zdelu sa kuvanim kukuruzom... i vuk je došao. Ali to nije bio običan vuk. To je bio jedan od starih bogova... Vuk kriveljan, sakat poput mladog meseca. Bog Sunca, sin Svaroga, gospodar zemlje mrtvih... Rekao je da u sebi nosi duše predaka, i da će Stefan Dušan morati jednog dana da ubije vuka kako bi zadobio carsko dostojanstvo. Rekao mu je kako neće biti dovoljno da ubije samo njega, kriveljana, hromog... Rekao mu je da prvo mora ubiti vuka u sebi"

„Kako se to da učiniti, oče?"

Knez priđe bliže zidu i stade baš kraj mesta na kome je bio naslikan veliki beli vuk.

„Romejl misle da se svaki od Slovena s vremena na vreme može pretvoriti u vuka, i zato su se toliko plašili Dušana Silnog. i narod sa istoka, od koga drhte kraljevi Evrope i čijem emiru se moćni Konstantinopolj zavetovao na vazalstvo i pokornost, zna da će ga kada stupi u ove zemlje sačekati čopor vukova."

Lazar priđe Stefanu, naže se ka njemu i prođe mu prstima kroz dugu, plavu kosu.

„U tebi teče nemanjička krv, sine, zato i nosiš carsko ime. Jednoga dana, Stefane, a taj će dan doći prije nego što misliš, i ti ćeš morati da potegneš koplje kako bi njime probo vučje srce... U sebi... i u drugima "

Stefan pogleda u živopis na zidu, u sneg, belo krzno, uzdignuto koplje. Zatim osmotri svog oca, njegove umorne, plave oči.

„Oče, šta je bilo na kraju sa vukom?"

„Tvoj deda ga je ubio.“

„Zašto?"

„Zato što je tako moralo biti"

„Je li ga bolelo?"

„Vuka?"

„Ne, cara"

„Jeste, sine moj“, reče Lazar ne skidajući pogled s vrha koplja naslikanog na zidu. „Bolelo ga je.“

11.

„Šta ti je to dete? Marama?“

Kneginja Milica čekala je da joj kći odgovori. Ali, naišla je samo na Oliverino uporno ćutanje.

„Pitala sam te nešto, dete.“

Olivera stoji u kutku prostorije, kraj prozora, u ruci steže komad tkanine, jednostavnog kroja, nimalo raskošan.

„Jeste, to je marama“, reče ona škrto.

„Šta će ti?“

„Nameravam da je poklonim nekom.“

„Kome?“

Na vratima odaje začu se blago kucanje. Onda se otvoriše uz blagu škripu. U prostoriju stupi sluga Milutin, krhki, suvonjavi čovek sede kose i brade, krutog držanja. Nakašlja se kratko, a onda reče:

„Vojvoda Miloš Obilić.“

Gospodar Branićevski stupi za Milutinom.

Sluga se povuče uz naklon i zatvori vrata za sobom.

Milica je zapanjeno zurila u Miloša ne mogavši da dođe do reči.

Iako protkan zlatom, njegov plavi kavad više je ličio na krpu. Miloš je ispod oka imao modricu a na čelu posekotinu koju je pokrivala skrama zgrušane krvi. Bio je bled i ispijen, kose prljave i neuredne, lica osutog čekinjama neobrijane brade. Da ga ne zna, kneginja bi mislila da je pred njom neki konjušar ili beskućnik, jer sve što je ostalo od njegovog jučerašnjeg plemićkog dostojanstva bio je samo Lazarev zlatni pojas oko njegovog struka i mač koji mu je visio o levom boku.

„Moja gospo ..“, promrmlja Miloš uz blagi naklon. Milica zausti da nešto kaže, ali shvati da se Obilić njoj više uopšte ne obraća:

„Došao sam da se oprostim...”

„Viteže“, izusti Olivera. „Volela bih da te darivam.“ Kneginja zapanjeno pogleda u svoju kći. Olivera joj pruži maramu koju je držala u rukama.

„Majko... Gospodar Miloš nas napušta. Otac ga šalje sa Toplicom i Kosančićem u agarenske zemlje. Želim da sa sobom ponese nešto što će ga sećati na mene. Znak moje naklonosti... i moje zahvalnosti. Znam da ne pristaje da mu ja lično uručim ovaj skromni dar, zato ti to učini umesto mene.”

Oklevajući za tren, iznenađena ali i zabrinuta. Milica uze maramu iz ruke svoje kćeri. Zatim priđe Milošu i pruži mu je. Dok ju je uzimao, ona ga upita:

„Kuda vas to šalje Lazar?”

„Ne bih znao reći, gospo. Naš gospodar, blagočestivi knez, nije mi ponudio mnogo izbora. On naređuje - ja izvršavam.”

„Deco, deco.. .” zavrte Milica glavom. „Šta će biti s vama?”

„Šta god da bude,..”, promrmlja Miloš i nakloni se „vredelo je.”

Ove njegove reči naterашe kneginju da se gorko nasmeši. On se samo blago nakloni Oliveri i krenu ka vratima.

„Još nešto, vojvodo”, reče Milica. „Pre nego što krenete na taj dugi put...”

Obilić zastade i upitno podiže obrve, od čega ga zabole rasekotina na čelu, ali on to ničim ne pokaza.

„Da, moja gospo?”

„Bilo bi ti od koristi da se okupaš.”

12.

Južni vetar plete jedro od oblaka iznad Kruševca, kao da će u njemu ukrotiti oluju koja se valja iza obzorja. Kasno je popodne i sunce će se uskoro strmoglaviti niz nebo na zapadu, zbog toga se dvojici vitezova žuri. Gotovo ceo dan su potrošili na kupovinu konja i opreme, nabavku stvari potrebnih za dugi put i onih drugih sitnica koje im nisu od veće potrebe, ali zahvaljujući kojima će Lazareve vojvode postati obični trgovci na putu za Prilep, i dalje, u Romejsko carstvo.

Obilić se pojavio u dvorištu obučen u novi kavad, sada crvene boje. Jahao je svog lepog belog konja koji je bio ukrašen onako kako to i dolikuje atu jednog plemića.

Kosančić, ogrnut u jednostavnu tamnu odoru, koja je podsećala na monašku rizu, pogledao ga je ovlaš i nastavio da proverava tovar koji će poneti četiri tegleće životinje.

„Za šta si se tako udesio, moj Miloše?“, upita.

„Pa za put, reče Obilić. „Za šta bi drugo?“

„Razumem... Ti bi, dakle, da u agarenske zemlje ujašeš okićen kao za carsku svadbu?“

„Ja nisam mislio“ zbunjeno promrmlja Obilić.

„Vidim da nisi mislio. Silazi dole, i ostavi tog tvog lepog *destrarijusa* Jaketi Kolanoviću, glavnom kneževom konjušaru... Daj mu koji zlatnik i on će se dobro starati o njemu dok se ne vratiš... ako se vratiš.“

„Znači do Prilepa ćemo peške?“, gundao je Obilić silazeći sa konja.

„Ne. dobri moj vojvodo“ nasmeši se Toplica i potapša jednog od teglećih konja koje su tovarili on i Kosančić. „Nego na ovim lepotanima.“

Jahaćemo tu kljusad sve do Markovog grada?" „Nećemo ići trajanskim putevima, već planinskim stazama", reče Kosančić.

„I nećemo biti vitezovi, nego trgovci", dodade Toplica. „Kada pređemo granicu, pridruzićemo se nekom karavanu. Tako ćemo biti sigurniji i manje upadljivi. A ovo nisu nikakva kljusad nego četiri snažna i izdržljiva roncina, tamo gde idemo tvoj borni konj bi polomio noge. Jedan Dubrovčanin u podgrađu nam je uzeo dosta zlata za njih.“

Kosančić proveri jednom od konja potkovice i očisti mu kopita nožem. Zatim priđe Obiliću i položi mu vrh tog istog noža na grudi.

„Skidaj tu kitnjastu svitu sa sebe. i to prstenje i ostali nakit. Ne želiš valjda da ti neko prereže grlo zbog to malo zlata i srebra?"

„A šta da obučem? Prosjačke rite?"

„Koliko znam, to si nosio dok ti Lazar nije dao biserni pojas i imanje. Sumnjam da bi ti u njima bilo nelagodno. Toplica će ti dati novu odeću, istu ovu koju nosimo mi. Ispod nje možeš da nosiš oružje, potrudi se da se ne vidi."

Negodujući, Obilić se prihvati haljina koje mu je dao Toplica. Ubrzo je bio obučen poput običnog trgovca. Jednostavnu odeždu upotpunjavao je kaiš na kome su visili kesa sa novcem i nož. Mačeve, kratke i duge, tobolce sa strelama i lukove, vitezovi su sakrili u tovaru jednog od konja. Jedino je Kosančić nosio svog zmajevac ispod odore. Prethodno je promenio korice a rukohvat umotao kanapom, da se ne vide ukrasi na njemu. Obilić je zurio u njega dok je to radio ne skrivajući divljenje neobičnom oružju o kome je čuo svakojake priče. Jedan vlasteličić iz okoline Niša ispričao mu je kako je Kosančić dobio mač na poklon od svoje posestrime vile, da je neuništiv i daje iskovan negde u planini na dahu zmaja... otud i to ime, i gravira pri dnu oštrice. Zmajevac. Obilić se seća da je samo odmahnuo rukom na to prazneverje, ali sada, dok je posmatrao prelepi komad oružja, bio je spreman da poveruje u svaku čudesnu priču o maču zmajevcu.

„Ta marama...", reče Kosančić vraćajući mač u korice. „Moraš i nju da skineš".

Obilić pogleda u maramu koju mu je darivala Olivera. Kada je promenio staru odeću, privezao ju je za desnu mišicu, kao neku vrstu hamajlije.

„Ne“, reče suvo. „Neću.“

„A zašto?“

„Zato što tako želim. Da neće možda i zbog nje neko da me zakolje na spavanju?“

„Zbog nje neće, ali zbog poganog jezika... nikad se ne zna. Dug je put“

„Plašiš sirotog momka, Ivane“, reče Toplica.

„Ničeg se ja ne plašim!“, prkosno će Obilić.

Kosančić se nasmeši na ove njegove reči.

„Idemo, gospodo.“

Izjahali su iz Kruševca u sam suton. Dug, vijugav kolski put pružao se pred njima i nestajao u pravcu istoka. Nebo je bilo oslikano grimizom koji se nazirao u pukotinama između oblaka. Iza njih su ostale kruševačke šarene bašte i tvrdi zidovi Lazareve prestonice. U vazduhu se osećala neka treperava svežina, iznad vrhova planinskih lanaca u daljini nazirali su se obrisi olujnog bedema koji se spajao sa nebeskim svodom.

Oluja se približavala.

I njih trojica išli su joj u susret.

13.

Bilo je to mesto u vrtu. Neupadljiva humka. Skromni beleg na kamenu. Godina rođenja. Godina smrti. i ime.

DOBROVOJ

Knez je najčešće tražio snagu i utehu u molitvi baš tu, nad grobom svog deteta. Činio je to u suton ili kasno noću. kada niko ne vidi. Pobožno bi kleknuo, prekrstio se, usnama dodirnuo hladan kamen, ponovo se prekrstio i tek onda prošaputao molitvu. Trudio se da ostane čvrst, da u mislima iznova ne doziva sliku sina, tog majušnog dečaka koji se predao bolesti dve godine nakon rođenja, činilo mu se da je Dobrovaj okopnio poput snega, prosenio se i jednostavno nestao pred njegovim i Miličinim očima. Tog dana kada su njegovo telo spustili u sićušnu raku u zemlji, kada je preko nje stavljena kamena ploča na koju je dletom uklesan krst, Lazar je prvi put posumnjao da Bog, njegov Bog kojem je sazidao hramove od zlata, srebra i mermera, Bog koji je obećao nadu i utehu svima koji ničice padnu pred njim, možda i nije onaj milosrdni spasitelj u koga se uzdao. Možda je njegov Bog upravo onaj koji je izlio pehar svoje srdžbe na Sodomu i Gomoru, Bog koji je iskušavao Jova i kaznio Davida, srušio zidove ferihona, Bog koji pretvara kraljevstva u pesak... Može biti da je njegovo milosrđe u koje se uzdao celog života samo privid, nešto iza čega ostane samo rupa u zemlji, kamen sa uklesanim krstom i imenom - ništa.

Prekorevao je sebe zbog tih trenutaka sumnje, zbog slabosti koja je znala da ga obuzme, kratko ali dovoljno da uzdrma sliku koju ima o svetu i svom mestu u njemu. Da li je kneževima dozvoljeno da oplakuju svoju decu kad ima toliko druge dece koju treba spasti od dušmanskog noža? Da li je njemu, koji se odrekao nemanjičkog prestola u Tvrtkovu korist, ali se nikad nije odrekao želje da postane

silniji i veći i od samog Nemanje, taj Bog, taj spasitelj, taj utešitelj neutešnih, zaštitnik ubogih, prosvetitelj nišćih, ubica kraljeva i blagoslovitelj kurvi, želeo nešto da poruči?

I da li je to učinio tako što mu je ubio sina?

Svaki put, dok je ćutljiv i pritisnut teškim mislima hitao kroz lavirint kneževskog vrta ka večnom počivalištu svog deteta, Lazaru je u misli dolazilo ovo pitanje, i svaki put se trudio da ga odagna. Bilo je, bez sumnje, nećeg grešnog i bezbožnog u njemu.

Ovoga puta to pitanje ga nije mučilo, niti su sećanja na preminulog sina ubadala tako oštro. Suton je bledeo na obzoru negde daleko iza bregova, i senke u vrtu su bile duge i neprozirne. Lazar je zastao na tren, sluteći da se to svetlost i tama igraju sa njim. A onda je zakoračio i ukopao se u mestu.

Ispred Dobrovojevog groba, smerno kao na molitvi, u mukloj tišini obojenoj nekim nedokučivim nemirom, klečala je pogurena tamna prilika.

„Ti!“, knežev glas zapara tišinu. „Ko te je pustio u vrt?“ Prilika se nije pomerila niti dala glasa od sebe. „Odgovori! naredi Lazar glasom punim u kojem je najviše bilo srdžbe. „Tvoj gospodar ti naređuje! Koga tražiš ovde?“ Čovek ustade. i u istom trenu, hladan vetar počeo da duva kneževskim dvorištem. Lazar oseti kako mu se uz kičmu uspinju ledeni talasi jeze. Čovek je i dalje stajao okrenut leđima, oborene glave. Potrgani krajevi rita u koje je bio odeven vijorili su se na vetru poput zastava. A onda, sasvim lagano, dok je vazduh oko njih bivao sve hladniji, dok je vetar počinjao da duva sve jače i nebo nad Krušpevcem da se kovitla i crni, čovek stade da se okreće prema knezu. i Lazar tada ugleda njegovo lice.

Kukast orlovski nos, visoko naborano čelo preko koga padaju pramenovi plave kose krajeva oprljenih vatrom... Umesto očiju, dve žive rane, tragovi mesa sprženog užarenim metalom.

Usne ispod njih se pomeriše u pokretu koji to nije bio i čovek reče:

„Tebe... Tebe tražim, Lazare...“

Međuigra
MESTO U MEĆAVI

*Znaj da te ono što te je promašilo nije moglo pogoditi,
a ono što te je pogodilo nije te moglo mimoći.*

Muhamed

Petnaest godina ranije

Decembar 1371.

Svet se promenio.

I gospa Jerisavlja može to da oseti u vetru koji duva sa istoka.

Njegove nevidljive ruke donose nemir i drobe ga u rojeve krupnih pahulja koje padaju na zemlju, pravo pred nju.

Jerisavlja se osvrće ka istoku, a onda ka zapadu, ne bi li pogledom ukrotila širinu sveta oko sebe. Sneg prekriva Južni obod planine Rudnik neumoljivo i konačno poput božje presude, i ledena pustoš pruža se sve do mesta gde obrisi zaleđene reke Despotovice sevaju u mutnim odsjajima.

Jerisavlja ne oseća ništa sem začetka slutnje duboko u utrobi, hladni vetar ne bridi po njenim obrazima a studen snega ne dotiče njene gole tabane. Ona zuri čas u polje i bela hrda što leže nepomična u daljini, čas u svoje bose noge koje jedva da dodiruju snegom pokrivenu zemlju.

Negde, ne tako daleko od tog mesta van vremena, odredi crnih senki tumaraju bespućima, drevno zlo stoji na granicama njenog carstva, a na raskršćima bde izdajice... šake im stežu noževe umočene u otrov. Ona ne može da vidi te ljude od kojih zaziru i ptice grabljivice, ali može da oseti miris njihovog straha koji vetar donosi sa sobom, može da nasluti strepnje koje stežu njihova srca i podmuklu žudnju na koju navodi pomisao o krvi.

Njen glas, ravan i leden poput krajolika u koji zuri, treperi na vetru. Reči joj se vraćaju, izgovorene u mećavu, i ona može da čuje pitanje koje kao da je postavila samoj sebi:

„Kuda je to u nedoba krenuo raški knez Lazar sa svojom svitom?“

„Hita ka mestu sastanka sa županom Altomanovićem“, zašume ženski glas iza Jerisavlje.

„Zar će se sastati na onom ukletom mestu?"

„Tamo gde su se pre nekoliko leta dve njihove vojske poklale i gde pod zemljom počivaju kosti palih u tom boju? Da, baš tu, moja gospo.“

Jerisavlja se okreće da bi svoju posestrimu, gospu Naisu, pogledala u oči. Ona stoji na samo par koraka dalje, odevena u gotovo prozirne bele haljine, gotovo se stapa sa snežnim pejzažom oko sebe, samo joj se uvojci duge smeđe kose naziru u belini, padaju na ramena i slivaju se u talasima niz grudi.

„Kakvi to ljudi biraju mesto susreta na neobebeženom groblju?"

„Oni koji ne mare za mrtve i njihovu mudrost.“

Jerisavlja klima glavom na ove njene reči. zatim se okreće i gleda u pravcu Rudnika."

„Na nebu... Podno planine... Loša znamenja vidim.“

„Šta još vidiš. gospo?"

„Vidim .. nož skriven u snegu... i ruku koja će da stegne njegovu dršku... Vidim... zlatni krst... i na njemu krv silnika.., Vidim... nema sigurnog mesta u mećavi.“

Negde u daljini čuje se topot konjskih kopita, ispod brda gde vijuga jedva razaznatljiv kolski put pojavljuje se grupa konjanika. Njihovi pancirni oklopi blešte usred mrtve ledene beline, zveket njihovog oružja meša se sa hukom vetra, njihova koplja duga su i oštra, kao da hoće da probodu olujno nebo. Negde medu njima ugnezdila se crvena plemićka zastava.

Čak i sa velike daljine, uprkos snegu i magli, Jerisavlja i Naisa s brda na kome stoje mogu da vide na toj zastavi izvezen znak belog dvoglavog orla i kacigu sa bivoljim rogovima. Kneževsko znamenje kuće Hrebeljanovića.

Put krivuda, tanak i gotovo neprepoznatljiv u snegu.

Pored njega, poput okamenjenih stražara, nadnose se gola stabla brestova. Njihove grane, dugačke crne ruke, sklapaju mrežu kroz koju veje mećava. Naleti snega roje se levo i desno, konjska kopita tonu u duboku ledenu skramu, ljudi mamuzaju njihova bedra probijajući se kroz smetove, prateći uzvodno tok reke Despotovice. To je stari nemanjički put koji iz Magliča vodi u Brusnicu, i dalje prema Rudniku. U belini koja probada zenice, čini se kao da mu nema kraja.

Vujan, južni ogranak planike Rudnik, završava se širokim proplankom koji se nalazi iza guste bukove šume. Odmah iza šume je napušteno sebarsko naselje, za koje neki kažu da je ukleto. Na tom proplanku su se pre koju godinu sukobile vojske Altomanovića i Hrebeljanovića, boj je bio krvav i odneo je u smrt tri stotine ratnika. Svi su sahranjeni tu, u tvrdoj zemlji ispod debelih nanosa snega. Kada je noć vedra, i kada okrugli mesec obasja to tiho mesto u pustodolini, utvare izginulih ratnika blude po noći. Nemirni u svom snu, nespokojni i neopojani, oni oštire svoje noževe na mesečini, ratnici koje su izdali i sreća i gospodari... Taru otupele oštrice mačeva i bojnih sekira o čvrsti kamen Rudničke klisure, pevaju bojne pesme, jauču i cvile u noći... Ali se ne mole. Ni Bogu ni gospodaru. Samo čekaju.

Pokrivajući oči desnom rukom. Knez Lazar može da vidi tamnu mrlju u snegu, napuštenu kolibu iza koje ih čekaju Altomanović i svita. Konji šire nozdrve i njište, namirisali su vukove, ali Lazar za to ne mari, iako su sve oružje ostavili u manastiru Gradac gde su konačili i gde je ostala glavina njegove pratnje. Želi da sve okonča danas, da reši taj dugi, nesrećni sukob, da poništi zlu krv kojom je upisana granica između njega i velikog župana Nikole.

Ovaj susret je predložio sam Altomanović, preko poklisara, nudeći i uslove pregovora, što je Lazar protumačio kao jasno pokazivanje nadmoći. Iako je njegov vojvoda Pavle Orlović preteo Altomanoviću Rudnik i oblasti oko njega, veliki župan nije bio slab i na kolenima, naprotiv. Nakon poraza na Kosovu, u bici koju su njih dvojica kao saveznici sa neznatnim snagama cara Uroša vodili protiv braće Mrnjavčević i iz koje se Lazar povukao nakon što je video da je poraz neminovan, kao da je neki demon ušao u mladog Nikolu Altomanovića. Začuđujuće brzo se oporavio, obnovio vojsku i učvrstio granice, a onda prvo udario po Dubrovniku, zatim i po svojim susedima. Njegove čete pljačkale su i palile i nije bilo gotovo nikog ko bi im stao na put. Lazar sam bio je oslabljen i nije mogao da zapodene neki ozbiljniji sukob, zato je ovaj Altomanovićev poziv, iako su uslovi bili ponižavajući, ipak odlučio da prihvati.

Veliki župan Nikola je prvi došao na mesto sastanka. On i njegovih petoro ljudi stajali su u zavetrini iza kolibe. Silazeći sa konja, Lazar je mogao da vidi kako se uvojci županove duge plave kose vijore na vetru. Mlad, ponosan i osion, stajao je na oštrom vetru kao na krmi broda koji jedri otvorenim morem, ne mareći ni za sneg, ni za hladnoću. Bio je nenaoružan, kao i njegovi pratioci. Lazar ostavi konje na čuvanje pažu, golobradom momku, rođenom sestriću koga je primio u službu i na dvor da bi ga spremio za velmožu i obučio dužnostima koje ga čekaju u životu. Sa svojih pet odanih vlastelina probio se kroz sneg i stao pred župana i njegove ljude.

Altomanović nije odgovorio na upućen pozdrav, samo je nadmeno klimnuo glavom.

„Dakle, tu smo, kneže“, promrmlja Altomanović i njegove reči vetar prosu niz ravnicu belu od snega.

„Tu smo, Altomanoviću“ potvrdi Lazar.

„Znaš li zašto sam odabrao ovo mesto za sastanak?“

„Mislim da znam.“

„Naravno da znaš. Naravno... Ovde se naši grehovi sreću, Lazare. Ovde su drugi ta naša sagrešenja glavom platili. Mi smo uspeli da pretekemo, baš kao što si ti pretekao pobegavši sa

Kosova, sećaš li se? Kada si me ostavio da me Mrnjavčevići živog oderu. Izdao si me, kneže..."

„Mani se prošlosti, Nikola. Ovde smo da zborimo o onome šta će biti u danima koji nam predstoje."

Ja ću ti reći šta će se zbiti u danima koji predstoje, Hrebeljanoviću!", planu župan Nikola. „Vratićeš mi Rudnik i oblasti oko njega koje mi je oteo onaj pas Pavle Orlović! i vratićeš mi sve moje sebre!"

„Ti se bri su svojevolutno prebegli u moje zemlje."

„Ti se bri su moje vlasništvo i nisu prebegli, ti st mi ih preteo!"

„Pobegli su od tvog jarma, nisu mogli više da trpe batine i skapavaju od gladi."

„Ja ću sa mojim narodom činiti šta mi je volja, Lazare. Nećeš me ti učiti kako da upravljam svojim posedom."

„Ja to i ne želim Nikola, ali sebre možeš dobiti nazad jedino ako oni žele da ti se vrata."

„Tako kažeš, kneže?"

„Tako"

Župan Nikola Altomanović duboko udahnu ledeni vazduh i pogleda levo i desno oko sebe u belu pustaru i gole brestove u daljini. Izraz lica mu je izgledao kao uklesan u mermeru, ali Lazar je znao da ispod njega, u dubini, vri bes. Župan je bio poznat kao plahovit i prek čovek. vremenom je uspeo da nauči da se obuzdava, mada ne baš u svakoj prilici.

„Jesam li ti rekao da poimence znam svakog čoveka koji je ovde ostavio kosti?", upita župan iznenada. „Vidim ih ponekad... u snovima... kako stoje postrojani, poput jedne vojske... i kako me gledaju... zure u mene ugaslim očima... optužujući me."

Vetar stade da zavija još jače. hladnoća da bridi grizući kožu na licu i rukama, negde u planini, vukovi stadoše da dozivaju jedan drugog. Talas nelagode zastruji Lazarevom kičmom, ali nije to bila hladnoća, već neka zla slutnja.

„Moji ljudi nisu pali zalud“, županov glas je bio leden poput vetra koji je duvao niz klisuru. „Hoću da vratiš ono što mi pripada.“

„A kako?“, upita Lazar. „Da ih vaskrsnem iz mrtvih?“, procedio je kroz promrzle usne.

„Ne“, odmahnu župan glavom, „Želim da im se pridružiš.“

Županovi ljudi se sagoše i stadoše da prebiraju po snegu. Lazar i njegovi ljudi su ih samo zbunjeno gledali. Nikola Altomanović otkorači blago u stranu i povika na jednog od svojih ljudi:

„Radoše, brzo... nož... NOŽ!“

Lazar je namah shvatio šta se dešava, ali bilo je kasno. Župan je na njega nasrnuo hitro i okretno poput planinskog vuka.

Oštri blesak zapara mrtvu belinu sveta i Lazar oseti udarac u grudi, zatetura se, koračajući unazad, dok je rukama posezao ka rani iz koje je liptala krv. Altomanovićeви ljudi tada nasrnuše naoružani mačevima koje su iskopali iz snega. Goloruki vlastelini u Lazarevoj pratnji isprečiše se ispred njih braneći gospodara svojim telima. Pod prvim udarcima padoše gospodin Mihajlo Davidović i vojvoda Žarko Marešić. Lazar se sruši u sneg, velika belina ga primi u sebe nežno poput matere. Oko njega, svet se kovitlao u besu i krvi...

„Mrtav je!“, čuo je nekoga kako viče. „Bežimo!“

„Nije mrtvo, pseto!“, urlao je Altomanović. „Dokrajčite ga!“ Sledeće što je Lazar video bio je veliki crni at koji obara dvojicu Altomanovićevih ljudi. Konj se propinje dok veliki župan pokušava da dohvati dizgine. Neko podignu kneza i prebaci ga preko konja. Lazar tad vide da je konjanik niko drugi do njegov mladi štitonoša. još jedan sev oštrice i dečakovo lice bi posečeno. On jetko jauknu i konj pod njime se prope zanevši župana malo u stranu... Paž nanovo žestoko obode svog mrkova i, držeći čvrsto kajase drugog konja, u galopu jurnu niz snegom pokriveni kolski put.

Dok ga je neumoljiva sila nosila kroz smetove, Lazar je, povijen preko svog konja, koga je ranjeni paž vodio na povocu, video svet utonuo u smrznuto mrtvilo. Vidi bregove, gorostasne i visoke poput belih tvrđava, vidi stoletne šume, odrede crnih stražara na ulazu u klisuru, vidi Despotovicu, ledenu zmiju koja vijuga kroz dolinu...

Negde na vrhu brda, nedaleko od puta, Čini mu se da vidi dve devojke. Obe su obučene u providne haljine, obe stoje bose u snegu, zure u njega, lepe su poput anđela, njihova lica kao da je naslikao neki vešti ikonopisac.

Lazar posegnu rukom ispod dolame i oseti toplotu krvi na prstima.

Sve se prosenjuje oko njega, tone u belinu, sve se gubi, ostaje samo Božjom rukom iscrtana krivulja neba na čijim krajevima sazreva dan.

Drugi deo
ĐAVOLJI SANOVNIK

*Ko ne veruje u đavola,
već mu pripada.*

Borislav Pečić

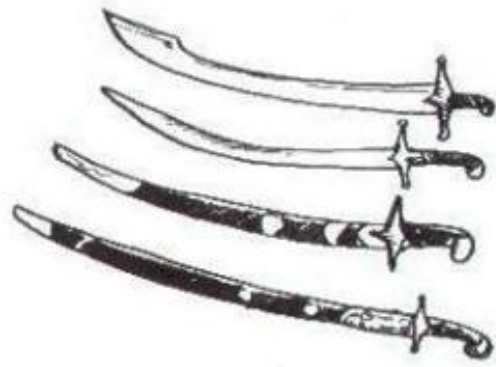
*...Noć Slave,
raskošnija od hiljadu Mesecal
Onda nam anđeli i otkrovenja dolaze
milošću Gospodnjomi*

Kuran, 97. sura

Demon mrmlija u srcu smrtnika.

emir Murat

u pismu Ali Begu, 1386. godine

1.

Padišah Murat vidi zlatni sjaj iznad sebe.

To mesečev srp blista i njiše se na nebu poput klatna. Raste i biva sve veći, a onda se otkida od neba i pada kao uveo list. Tone u grudi usnulog pretka, utapa se i nestaje u njima kao u modrom okeanu na čijem dnu kuca živo srce. I odmah potom, iz tog srca, iz bola, sa dna, kroz grudi, izrasta veliko drvo pružajući svoje grane, čudovišne pipke i to sežu na svaku stranu sveta, ka istoku i zapadu, severu i jugu, zasenjujući sunce, prekrivajući planine...

Taurus, Atlas, Kaukasus, Balkan...

Vreme više ne postoji na nebu lišenom zvezda, ali drvo raste i dalje, cepajući kamen, i on krvari...

Tigar, Eufkrat, Nil i Dunav... rajske reke teku iz tih rani.

Na njima, njišu se bokovi lađa, jarboli i jedra krhka poput nade mornari. U podnožju planina, ka nebu sežu kule tvrdih gradova, na njima zastave crvene i crne, na njihovim zidinama sjaj čelika i proročke reči uklesane u kamen. Najveći od njih stoji gordo u luci ispred koje more šibaju hladni vetrovi, krstolika znamenja na njegovim oštrim kulama, a iznad njih grane drveta gde se vetar izvija naviše...

Murat prepoznaje to mesto.

Bizant.

Konstantinopolj.

Carigrad.

Dijamant između dva safira. Na prstenu od čistog zlata.

Poseže za tim prstenom, ali u trenutku kada je hteo da ga namakne na svoj prst, dva safira na njemu oživeše i postaše vatrene oči velike zveri... To je zver kakvu nikad nije video u svojim zemljama. Ona ne pohodi pustinje i ne vreba na suvim karavanskim

putevima. Ta zver ima krljušt poput zmije i krila slepog miša, dugačak, oštar rep svijen u klupko, i dah od živog plamena...

On podiže ruke da se zaštiti od jare koja ga žeže i od pogleda zveri koji ga tera u ludilo. Čuje sebe kako vrišti. Tada čitav svet oko njega počinje da se kruni i raspada, sve dok ne ostadoše ta dva draga kamena, dva oka u tami.

„Oče... Gospodaru...”

Drhtavi glas u mraku ga je dozivao.

„Vidim... vidim te.”

Ničega nije bilo u tom crnilu sem tih očiju i sjaja užarenog žezla koje je neko držao u ruci.

Zakoračio je napred, osetio lepljivi dodir bola na dlanu.

Podigao je ruku.

U njoj je bio komad usijanog železa.

Emir Murat Hudavendigar izroni iz sna kao iz hladne vode.

Has-oda, lična odaja u kojoj je spavao, odisala je mirom prolećne noći, nikakav zvuk ga nije remetio. On dozva Ičoglana, jednog od paževa na porti, i mladi dečak se u trenu obre u prostoriji.

„Pozovi mi Edhema”, reče mu posezući za posudom sa vodom. „Želim da razgovaram sa njim “

Dečak izađe i Murat uzdahnu duboko. Otpi dobar gutljaj vode i obrisa usne.

Opet je sanjao. Isti onaj san za koji kažu da je sanjao njegov otac Orhan. San u kome je Alah, njegovom dedi, velikom Osmanu Gaziju, preko anđela poručio da će biti nagrađen i da će i on i deca njegove dece biti visoko poštovani. I da će, u godinama koje dolaze, kada njegova porodica postane slavna i velika a njegovi potomci budu nepobedivi prinčevi pred kojima drhte svi neprijatelji, proročanstvo konačno biti ispunjeno.

Pri takvoj pomisli, Murat bi uvek zadrhtao. Da li je zaista došlo vreme da se osmanski barjak zaviori na bedemima Konstantinopolja? I da li je on taj koji tamo trebi da ga popne? Zar je

moguće da je Alah baš njemu poverio taj zadatak, najteži od svih, i tu čast, najveću koja se jednom smrtniku može ukazati?

Ali on je želeo više, njegov pogled sezao je dalje od Bosfora i njegovih debelih zidina. Zato je svoju prestonicu preselio ovde, u Jedrene, gde je na obalama Tundže podigao sebi palatu i ukrasio je velikim, lepim vrtovima. Želeo je parče Evrope, pre nego što krene u sveobuhvatni pohod na nju. Želeo je da oseti pod nogama tlo starog sveta, da udiše isti onaj vazduh koji je disao Aleksandar i pije istu onu vodu koju je pio Dušan Silni.

Želeo je da upozna Evropu pre nego što joj stavi handžar pod grlo.

Pre nego što on i njegova deca pokore zemlje starog sveta i sažmu ih vatrom, čelikom i rečju Prorokovom,

Ali jedno ga je brinulo.

San koji je sanjao.

Bio je maltene isti kao san koji su sanjali njegovi preci. Ali ne baš u svim pojedinostima. Ponekad, taj san nije bio anđeosko predskazanje velike slave i moći. ponekad, taj san nije bio spev živih boja u kome miljenici Muhamedovi pokoravaju nevernike, robe njihovu decu i uzimaju njihove žene svilenih prepona i njihove gradove od zlata i mermera... Ponekad, taj san je bio košmar.

Jer u njemu je bila zver.

Ogromna, plamenom okružena, zastrašujuća zver.

I on, koji se čitavog života bojao samo Alaha, sada se bojao Zveri.

I više od toga... bojao se njenih očiju.

Jer te oči, ta dva purpurna zla sunca u mraku, pripadala su nekom drugom.

Nekom poznatom.

Edhem, ćutljivi derviš kose crne poput gavranovog krila, stupi u odaju. Ruke su mu bile sklopljene na grudima oko debele knjige debelih kožnih korica. Bio je to jedan od starih sanovnika, *tabirnama*.

Želeo je da, kao i uvek, svom emiru protumači snove jer zora samo što nije, a to je vreme kada se ljudima javljaju anđeli.

„Zvao si me, gospodaru“, reče.

„Možeš li da učiniš nešto za mene Edheme?“, upita ga Murat glasom u kom je bilo nekog slabo prikrivenog napora.

„Šta gospodar želi?“

„Želim... želim...“, ponavljao je emir jednu te istu reč kao mantru.
„Želim da prestanem da sanjam.“

2.

Krivulja planinskog lanca je poput sablje dimiskije koja preseca nebo. Iznad golih vrhova promiču tamni oblaci, tromi saputnici na putu kroz tuđinske zemlje. Već je dva dana otkako je iza njih ostala Priština, mesto gde stoluje i vlada gospodin Vuk Branković. Taj deo puta bio je lak, ono što sledi je već nešto sasvim drugo. Nisu se zadržavali na padalištima, usputnim stanicama, niti svraćali u drumske krčme. Niko u njima nije video ništa drugo do tri trgovca na putu za istok, i to je bilo dobro. Danju su promicali pored sebarskih naseobina, gde žive ljudi čija srca su suva kao polja izmučena žegom i čiji životi su proticali u obrađivanju zemlje, gajenju stoke, povremenom ratovanju za gospodare. Noću im je društvo pravio mesec, zlatan i okrugao, kao novčić na oku preminulog.

Zora je bila umotana u izmaglicu kada su stigli do raskršća u šumi. Konji su zastali kao ukopani i nisu hteli dalje. Prvt se oglasio Obilić.

„Rekao sam ti za ovu kljusad, Kosančiću... Vidiš da nemaju snage. Neće nas izneti do Prilepa.”

„Nije to do konja”, prošaputao je vojvoda.

„I koliko ste ih uopšte platili tamo u Kruševcu?”, bio je uporan Obilić. „Mogu da se kladim da...”

„Umukni, Miloše“, prekida ga Toplica grubo.

Obilić zaneme. Ali ne zbog Topličinog prekora. Na mestu gde su se u šumi sekla dva puta sada je stajala neka prilika. Nije mogao da oceni da li se radi o čoveku ili ženi. Prilika je bila vitka i visoka, poput vrbe, ali je odisala nekom čudnom snagom.

„Konji su stali jer ne žele da uđu u vilinsko kolo”, reče Kosančić.

„Ne žele da uđu u šta? iščuđivao se Miloš.

Kosančić potera svog konja ka raskršću, ostali krenuše za njim. Kada su se približili dovoljno, Obilić vide da je prilika što stoji nasred

puta veoma lepa devojka duge crne kose. Ipak, bilo je nečeg otuđenog u toj lepoti, nečeg hladnog, neljudskog.

Ona podiže ruku u znak pozdrava i Kosančić učini isto.

„Zdrav da si, Zmaju od Rađana“, glas joj je bio mek poput šumskog povetarca.

„Uvek je lepo videti te, sestro.“

„Baš se pitam...“, promrmlja Obilić i naceri se. „Šta takva lepojka radi sama usred šume?“

Devojka ga pogleda. Izraz na njenom licu nije odavao nikakva osećanja.

„Sigurno ne čekam tebe, kopile.“

„Šta? Kako se usuđuješ...“

„Toplica ti je rekao da umukneš, Miloše“. reče Kosančić, a onda se obrati devojci. „Ovo raskršće pripada tebi, sestro?“

„Da.“

„Želiš li da ti platimo prelazak preko njega?“

„Mogao bi, Zmaju“, reče ona i pokaza na Obilića. „Evo, dajte mi njegov jezik. Mogu njime da nahranim vukove.“

„To uopšte nije visoka cena“, složi se Toplica.

„U stvari“ devojka je nakrivila glavu a Obilić se blago naježio kada je video kako neprirodno ona to čini. „Tvoja posestrima želi da ti prenesem jednu poruku “

„Naisa?“

„Da. Gospodarica ti poručuje da sin Orhanov zna za vaš pohod. Videla je njegove crne ljude, i njihovog vođu... čoveka zlatne kose. Oni traže isto što i vi. I dobro su naoštrili sekire. Oni ispod crnih zastava nose svoja crna srca “

„Crni ljudi? Crne zastave? Crna srca?“, zbunjeno će Miloš. „Šta budali ova skitnica?“

Devojka ga ponovo pogleda Miloš zaneme, ovoga puta doslovce. Probao je da govori ali reči nisu izlazile, osetio je kao da ga je neko nevidljivim rukama stegao za vrat. Već sledećeg trenu

gotovo da je zakrkljao pokušavajući da dode do daha. Mahinalno je posegao za okovratnikom svoje tunike, gotovo je pokidavši prstima, a onda se srušio sa konja. Cela šuma oko njega uskovitlala se, nebo iznad nje postade tamni svod koji se spušta ka njemu, a daha nigde. Samo strahovit bol u grudima...

„Sestro“, začu Miloš glas, ali nije mogao da razazna da li je Topličin ili Kosančićev. „Pusti ga.“

Bol prestade. Crnilo neba odskoči iznad krošanja, vazduh preplavi njegove grudi i Obilić ponovo poče da diše. Bio je na kolenima, šakama oslonjen na blatnjavu zemlju. Svaki udisaj je bio kao ubod noža.

„U Pirlaponu je trgovac“, nastavi devojka kao da se nije ništa desilo. „Tvoj stari poznanik, Zmaju. Idriz Malkačoglu je često svraćao kod njega. U Serdiki je Ali Pašina vojska očiju uprtih ka granici. U Brusu je sin Orhanov. On sanja, Kosančiću... Svaku noć sanja.“

„Šta sanja, sestro?“

Devojka začuta za tren, pogleda levo i desno niz put, kao da sluti da šuma može čuti ono što će da izgovori.

„On sanja zmajeve, Kosančiću. Svaku noć sanja zmajeve.“

3.

Sulejman šah rodi Erugrula, Ertugrul rodi Osmana, Osman rodi Orhana, Orhan rodi Murata...

Murat rodi Jakuba, Bajazita i Savdžija.

Savdži.

Najmlađi princ.

Bio je jak, hrabar, postojan u veri. I bio je željan slave...

Ramadana 774. godine posle Hidžre (*mart 1373. po hrišćanskom kalendaru*), dok je Murat opsedao gradove po Anadoliji, došla je vest da je Savdži poharao carsku riznicu i novac iskoristio da podigne sopstvenu vojsku. Naivni dečak. Šta je mislio? Da će se vojnici držati zakletve kupljene šakom akči? Čega se plašio? Svoje braće? O, da, ni Bajazit ni Jakub ne haju mnogo za želje svog mlađeg brata. Ako one postanu prevelike, jednog dana, možda će ih skratiti zamahom sablje. Ali zar on sam, Murat, nije godinama živeo u slepoj pokornosti bratu Sulejmanu? Zar nije gorke tugovao kad je ovaj poginuo? Zar nije bio časni sluga svome bratu? Svome emiru.

Šta je želeo Savdži, taj dečak? Carstvo? Svoje carstvo?

Ono se ne osvaja ni novcem, ni ognjem, ni mačem. Njega dariva Alah onima koje odabere. Savdži je trebalo to da zna. Podigao je pobunu u evropskom delu carstva, ubrzo mu se pridružio još jedan neobuzdani deran - Andronik Paleolog, sin romejskog cara Jovana V. I Savdžijev ljubavnik.

Murat je reagovao munjevito. Razbio je pobunjenu vojsku kod grada Pikrudua, nedaleko od Konstantinopolja, onda je pozvao vojnike da mu se pokore u zamenu za oprostaj i više od polovine njih je napustilo Savdžija. Ovaj je uspeo da utekne, ali ne zadugo, uhvatili su ga na jesen u Didimotici.

Mahnit od besa, naredio je da ga oslepe. Slušao je Savdžijeve krike kako se razležu kamenim odajama tvrđave dok su mu

užarenim železom vadili oči. Slušao je njegova preklinjanja i njegove kletve. Begler beg koji je izvršio kaznu, učinio je to tako grubo da se odmah videlo kako princ neće dugo poživeti nakon ovog sakaćenja.

Posetio je sina poslednji put jedne studene noći u njegovoj ćeliji. Savdži je osvojen na vlažni kamen šaputao svoje poslednje molitve, onda se okrenuo ka njemu i uputio mu mrtvi pogled iz modrih jama koje su nekada bile oči.

Tada mu je rekao:

„Vidim te, oče.“

Sutradan ujutru, naredio da se Savdži poseče.

Čin milosrđa ili osвете? Nikad to nije uspeo da dokuči.

Bes ga nije napustao, goreo je u njemu poput vatre iz džehenema. Naredio je Jovanu Paleologu da kazni svog sina isto kao što je on učinio sa svojim. Ovaj je odbio da ubije Andronika.

Na kraju je bio primoran da ga ipak oslepi, ali su to lukavi Romeji učinili sipajući mu vrelo sirće u oči, tako da ni ta kazna nije sprovedena u celosti. Andronik je ostao poluslep, ali živ.

Jedino on, Murat, imao je u sebi snage da do kraja sprovede u delo Njegovu volju. I znao je da će zbog toga biti nagrađen, isto kao što je znao da će zbog toga patiti. Nije bilo na njemu da se dvoumi. Preostalo mu je da osluškuje šta mu Alah šapuće na uvo. Da izvršava ono što mu se naređuje. Baš kao što je nekad bez pogovora slušao svog starijeg brata.

A Evropa...

Ta tuđa zemlja je otrovala Savdžijevu dušu. Disao je Aleksandrov vazduh, pio vodu Dušana Silnog, hodao opoganjenim putevima nevernika.

Evropa mu je uzela sina.

I zato Evropa mora da gori. Svaki grad, svaki zaselak, svaki most i svaka reka... Goreće tako jako i tako blistavo da će i sam Alah sa neba videti plamen.

„Kakve su vesti iz Lazareve zemlje?“, upita emir Murat derviša Edhema koji je sedeo preko puta njega. Bilo je već svanulo i njih

dvojica su sedeli na jastucima u bašti ispred *has-ode* i pušili hašiš iz nargile.

„Glasnici kažu da knez gradi tvrde gradove. I da oprema vojsku... kažu da...“

„Ne pitam te to, Edheme. Ima li vesti od Idriza Malkaçoğluua i njegove braće? Ti si mi lično savetovao da ga pošeljem da pohara taj manastir“

Edhem nakratko začuta, odloži nargilu koju je do tad pušio.

„Idriz je mrtav.“

„Zar?“, upita emir značajno, ali bez ikakvog osećanja u glasu.

„Uhvatili su ga Lazarevi ljudi... Bilo ih je stotinu... možda i više...“

„Zaista?“, začudi se Murat. „Ja sam čuo da je bio samo jedan.“

„Laži... kauske laži, gospodaru.“

„Nisu mi ih preneli kauri, već nekolicina preživelih iz odreda. Jedan od njih, znaš ga... jednooki Jakub... sad će ga zvati i *jednoruki* Jakub... ispričao mi je kako ih je za tili čas posekao jedan jedini kauski vitez.“

„Taj pas... nevernik... na njegovom posedu se nalazio manastir Svetog Vida. Uhvatio je naše ljude na prevaru...“

„Taj pas ima ime, Edheme. I naši ratnici ga izgovaraju sa strahom“, prekide ga Murat, zatim povuče dim iz nargile i slegnu ramenima.

„A kako i ne bi... Nakon što ga je uhvatio, nesrećnog Idriza je živog spalio na lomači u manastirskoj porti“

„Kauri nemaju poštovanja, nemaju časti... i te priče o...“

„Zmajevima?“

Edhem začuta na tren. Zurio je zbunjeno u svog emira. „Da, znam te priče...“, potvrdi Murat. „A znam i za proročanstvo. Ono koje kaže kako će velikog Lava od Azije ubiti zmaj kada bude zakoračio na tlo Evrope“

„To... to nisu...“, mucao je Edhem.

„Znam, Edheme, evo me u Evropi. I još sam živ.“

„Onda znaš i za drugo proročanstvo, gospodar, ono koje kaže da će se zidine velikog grada srušiti kada se na njih popne Muhamedov ratnik sa crnom zastavom.“

„Tako je, dobri moj dervišu“, reče emir i ustade. „Ali pre nego što se to desi...“

Pogledao je u pravcu severa, kroz otvoren prozor sa kog su se videli obrisi obzorja u daljini.

„...želim Lazareve zemlje “

4.

Kiša se spustila sa neba kao vojska koja želi da pokori svet. Oluja je opsedala planinske vrhove, munje su bile njena bojna koplja. Negde između Lepenca i Skoplja tri viteza su zastala da konače na jednom padalištu. To su bila mesta gde bi karavani i putnici „pali“ da prenoće, tu su se mogli nahraniti i potkovati konji, urediti tovar i dobiti obrok sa vatre. Toplica je primetio da je neposredno pre njih svratio i jedan karavan iz Dubrovnika, pa je otišao da porazgovara sa njegovim kramarima i ponosnicima ne bi li im uz pristojnu cenu dozvolili da im se pridruže. Srećom, starešina karavana bio je Srbin i Toplica je lako postigao pogodbu, čovek se zvao Prodan i nije imao jedno oko. Ipak, i sa onim koje mu je ostalo, video je da novi članovi njegovog karavana nisu obični trgovci.

„Šta nosite u Prilep?“, upitao ih je dok im je nudio da sednu sa njim kraj vatre.

„Uobičajene stvari“, reče Kosančić. „Med, rezane i nerezane svite, malo srebra... vino...“

„Vino?“, kramar upitno podiže obrve čelo iznad tog jednog oka se nabora.

Kosančić shvati suštinu njegovog pitanja, pa se okrenu ka Obiliću koji je stajao kod jednog od konja i gledao mu kopito prednje desne noge.

„Miloše, donesi mešinu s vinom “

Obilić im priđe i dodade mešinu Ivanu koji je ponudi jednookom kramaru. Dok je ovaj potezao jedan dobar, dug gutljaj, Kosančić reče:

„Biće duga noć na padalištu.“

„Noći su uvek duge na ovim od Boga zaboravljenim putevima“, reče jednooki Prodan pružajući mešinu jednom od svojih ljudi, ponosniku kome je bio odsećen nos. Kosančić ovlaš odmeri tog

momka. Izgleda da je Prodan u svoju službu primao ljude koji posla ne bi mogli da nađu ni na jednom drugom mestu. Lopove, prevarante, nekadašnje vojnike... u slučaju ovog momka i silovatelje. To je možda donosilo sa sobom određenu opasnost, ali je s druge strane mogao da računa na njihovu odanost. Njegovi ljudi teško da su imali kuda drugde da odu, on im je bio i otac i majka, a njegov karavan kuća u večitom pokretu.

„Pričao mi je jednom jedan hodočasnik“, započe Prodan, „kako je upravo ovde, na ovom putu, video hordu todoraca.“

„Todoraca?“, upita Obilić.

„Da. Od njihovog galopa mu je potekla krv na uši. Poštedeli su ga samo zato što je imao Hristov beleg na sebi.“ „Todorci?“, ponovi Obilić nepoverljivo. „Nije valjda da veruješ u te stvari?“

„To nije stvar vere, mladi gospodaru“, tvrdo će Prodan zalivajući svoje reči sa još vina. „Vera nema ništa s tim. Ne moraš verovati u planinskog vuka da bi te rastrgao i živog pojeo. Video sam razne stvari na drumovima... i voleo bih da mogu da verujem ili ne verujem u njih. Ali one su tu. i ne pitaju te da li se moliš Perunu, Hristu ili Muhamedu. Uzeće ti dušu isto onako lako kao što ti mogu iskopati oko...“

„Hoćeš da kažeš da...“, Obilić je sa nevericom zurio u Prodanov povez preko levog oka.

„Ma, ne“, nasmeši se ovaj i potapša ga po ramenu. „Oko sam ostavio negde u Černomenu. Odneli su ga talasi Marice... Zajedno sa mnogo mojih saboraca. Noć je bila kišovita i tamna, baš kao ova, ali sam jasno mogao da vidim da je reka crvena od krvi.“

Teške kišne kapi su ujednačeno dobovale po vrhu nadstrešnice od grube tkanine, vetar je zavijao negde iznad planinskih vrhova. Iza obrisa brda u daljini, munje su se smenjivale u oštrim sevovima. Kosančić je, ruke položene na mač, trudeći se da to Prodanu ne zapadne za oko, odmeravao njegove ljude. Na to ga je potaklo to što je Obilića oslovio sa mladi gospodaru. Prodan je bio pronicljiv čovek, i Kosančić je zato morao da vidi sa koliko ljudi raspolaže i koliko su dobri. Ono što je primetio nije ga nateralo da se mnogo zabrine, ali

će svejedno noćas Toplica i on spavati sa jednim otvorenim okom. Verovatno će to isto učiniti i Prodan. Za Obilića neće biti brige, on se već dobro nalio vinom.

„Jeste li bili dosad u Prilepu?“, upita Prodan.

„Ne“ slaga Toplica.

„Onda budite spremni na ono što ćete tamo zateći.“

„Na šta tačno misliš, prijatelju?“

„Mladi kralj Marko više nije tako mlad... Niti je njegova zemlja stvarno njegova. Od cele oblasti ostao mu je Prilep i malo poseda oko njega. Ostalo su razgrabili pohlepni plemići. U samom gradu vladaju razbojnici podeljeni na kolegijume. Marko gotovo i da ne silazi iz svoje kule. Nije ga briga... Dok plaća danak Osmanlijama i daje pomoćnu vojsku za njihove pohode, ostavljaju ga na miru “

„I to mi je baš neki mir“, reče Obilić.

„Pošto ste trgovci, trebalo bi da znate da će vam tamošnji kapetani tražiti da i vi njima platite postotak, baš kao što Marko plaća Muratu.“

„O, da... platićemo im...“, cerekao se Obilić. „U čeliku.“ „Ne budali, Miloše“ prekori ga Toplica. „Koji je kolegijum najjači?“

„Porfirionova banda. Taj prokleti Grk ima u rukama ceo grad. Ostali rade za njega. Dobro podmićuje Markove ljude i oni ga ne diraju.“

„Zar je moguće da je Marko dozvolio da mu razbojnik preuzme ceo grad?“

„Kralja odavno ne zanimaju ni grad, ni ljudi, niti bilo šta pod kapom nebeskom. Zida sa svojim bratom Andrijašem zadužbine... manastire i crkve... i čeka da mu dođe sudnji čas. Da ga Gospod pozove k sebi jer je jamačno svoj posao na ovome svetu završio.“

„Turaka nema?“, upita Kosančić.

„Samo u prolazu. Pravednog emira i njegove vezire sada više zanimaju Lazareve zemlje... i sve ono što leži iza njih "Kosančić klimnu glavom, otpi malo vina i ustade. Toplica krenu za njim dok je Obilić ostao u živom razgovoru sa ponosnicima kraj vatre. Vojvode

stadoše kod jednog velikog hrasta čija je ogromna krošnja bila dobar zaklon od kiše.

„Porfiriom“, reče Toplica namičući svoj ogrtač na ramena kako bi ublažio hladnoću. „Sin Urana i Geje“

„Gigant...“, nastavi Kosančić. „Hteo je da baci ostrvo Del na bogove... i ugrabi Heru. Herakle ga je ubio strelom. Misliš da ćeš ti to moći, Toplice? Tvoja strela je uvek smrtonosna.“

„Nadajmo se da do toga ne mora doći.“

Kosančić se okrenu da osmotri Miloša koji je sa mešinom vina u ruci razmetljivo nešto pripovedao ljudima okupljenim oko vatre, a onda pomirljivo reče:

„Nadajmo se... nadajmo.“

5.

Grešni Lazar.

Lazar nišči.

Lazar nedostojni.

Lazar zemlja.

Lazar trava.

Lazar zlotravnik.

Greh moj je preda mnom neprekidno,

Legnuvši na odar, pomeri svoj grob, misli na to.

Strah i trepet otrgnuće me od grehova mojih.

Bože, prosti grešnoga Lazara dušicu.

Prosti Gospode, prosti Vladiko...

Uvek je bila ista. Molitva.

Nije se usuđivao da traži ništa drugo od Gospoda osim oproštaja.

Sve ostalo je već imao.

Titulu, posed, vojsku, zlato u riznici... Mnogo zlata. Jedino oprost nije uspeo da osvoji mačem ili otkupi dukatima. Zato je njega Iskao od Tvorca. Ali On je ćutao. Prošle su godine kako mu se Gospod ne obraća. i baš u tim godinama on je proširio svoj posed, izgradio svoje utvrde, napunio svoje riznice... Svoje kćeri poudavao za bogate i jake ljude, gledao svoje sinove, Stefana i Vuka, kako rastu i kako se u njima zameće klica gospodstva i slave koja će tek doći.

Zar su to plodovi Gospodnjeg ćutanja?

Zar je rešio da ga nagradi izobiljem tek onda kada mu je okrenuo leđa?

Tek onda... kada mu je uzeo dete?

Ako je tako, onda je surov, taj njegov Bog. Ako je tako, onda vera nije ništa drugo do trgovina.

Ako je tako, koliko će ga koštati oprost? i kada kucne čas, koliko će morati da plati?

Da li će cena biti preskupa?

Njegova glava?

Ili još gore...

Glava njegovog deteta?

Nije želeo da misli o tome. Ali dok je skrušeno klečao u pridvornoj kapeli kruševačkog dvora, knez Lazar nije mogao da se ne pita ko je bio neznani gost u bašti, pred Dobrovojevim grobom te noći. I da li je zaista bilo nekoga? Možda se to njegov ostareli um igra sa njim? Možda je sve jednostavno sanjao? Na kraju krajeva, sluge su ga pronašle u bašti kako leži bez svesti mokat od kiše. Kneginja je rekla da je imao groznicu i da je cele noći nakon toga buncao. Ujutru se probudio u postelji natopljenoj znojem. Malo čega se sećao.

Možda je jednostavno ostareo. Možda vreme uzima ono što mu pripada. Viđao je razne ljude, i uboge i učene, i sirote i ugledne, kako u starosti podetinje ili pomahnitaju. Kako pobudale i posenile, postanu senke onih ljudi koji su nekada bili. Ima skoro šezdeset godina. To nije previše, ali je sasvim dovoljno.

Dovoljno da se vide stvari koje ne postoje i čuju glasovi kojih nema.

Nije prestajao da šapuće molitve dugo. Sve dok bol u kolenima osvojenim na hladni mermer nije postao neizdržljiv. Ustao je i prekrstio se. Zurio preda se, u ikonu proroka Amona, u sliku Svetih Ratnika do nje. Pogledom dodirivao oštrinu njihovih mačeva, vrhove kopalja, obode purpurnih plašteva...

Izašao je iz crkve, ponovo se prekrstio i krenuo ka trpezariji.

Dugačak hodnik bio je neobično prazan. Nijedan sluga niti dvorjanin nije prolazio njime. Kada je stigao do polovine hodnika, nešto ga je nateralo da zastane.

Ta neobična tišina.

Ni glasa iz dvorišta, ni zvuka iz daljine. Kao da je bio u grobnici. Okrenuo se tada i pogledao niz hodnik, u pravcu iz kog je došao.

Pri samom vrhu, nedaleko od ulaza u pridvoricu, stajao je dečak.

Nije imao više od pet godina. Nosio je jednostavno skrojenu svitu, strukiranu u pojasu lepim kožnim kaišom. Na grudima te odežde bio je izvezen veliki, beli lav. U ruci je držao igračku. Drvenog konjića koji je umesto nogu imao točkove i iz čije je brnjice umesto povoca visio dugački kanap.

Lazar zadrhta.

A onda sasvim nenadano, niz njegove utrnule usne skliznu jedna reč: „Dobrovoj?”

6.

Romejski Pirlapon stoji tamo gde je i nekad bio, na kamenom uzvišenju severno od podgrađa, gde se vide kule u kojima samuje mladi kraljević Marko, prvi u nasleđu za presto na koji više niko nikada neće sestiti. Opasan sa nekoliko pojaseva kamenih bedema, iza koga su bell dvor i gde je ka nebu sezala visoka citadela, izgledao je i dalje moćno, kao nekad kada ga je Dušan Silni nazvao *velikoslavnim gradom* i u njemu podigao jedan od carskih konaka. Ali dani slave kuće Mrnjavčevića odavno su prošli, čitavo svoje kraljevstvo Marko je mogao da stavi na dlan, zajedno sa ovom tvrđavom i ono malo dostojanstva što su mu Osmanlije ostavile nakon što je postao njihov vazal. Sa litice na kojoj je posađen, Prilep je delovao više kao samotna tamnica nego kao stono mesto jednog vladara. Otac i sin, Vukašin i Marko, u njemu su sagradili manastir posvećen Svetim arhanđelima, a onda je mlađi, zanavek obeležen stigmom poraza na Marici, iz senke svog oca istupio u tamni osmanlijski vilajet koji se nadvijao nad Evropom poput ogromnog olujnog oblaka.

On nije imao nikakve prilike da se bori, njegova vladavina zavrila se pre nego što je počela, njegovo vojevanje bilo je unapred osuđeno na propast, susedi su mu poput lešinara oteli gotovo sve oblasti, ostao mu je samo taj mali posed oko grada, kraljevstvo za kralja koji to nikad nije ni bio...

Meštani podgrađa ponekad su mogli da vide svog gospodara kako štza grudobrana, istog onog sa koga je posle bitke na Belasici nesrećni Samuilo video svoju oslepljenu vojsku i užasnut tim prizorom ubrzo nakon toga umro. i kralj im se činio dalek poput oblaka na nebu, i nestvaran poput lica na ikoni. Bili su prepušteni surovim gospodarima podgrađa i njihovim naprasitim slugama i činilo im se da je mir koji je Marko kupio podvivši glavu pred agarenskim zelenim stegovima samo kratak predah između dve oluje.

Karavan na čelu sa jednookim Prodanom ujahao je u Prilep tačno u podne. Tri viteza, obučena u proste trgovačke haljine, rastali su se sa Prodanom ispred pijace i pošli da potraže mesto za odmor i prenoćište. Blizu severnog zida, baš na mestu sa kog se odlično videla gorostasna Markova kula, nalazila se gostionica koja je nudila i smeštaj za konje. Njen vlasnik, debeljuškasti Romej dugačkih ruku i prosede kose, ponudio im je pristojnu cenu za tri noćenja i hranu. Kosančić mu je dao dukat da ga uputi na trgovine u kojima bi mogli prodati robu koju su doneli iz Kruševca.

Pošto su konje oslobodili tovara i smestili ih u konjušnicu uz gostionu, otišli su da obeduju. Prostorija u kojoj se jelo bila je velika, sa visokom tavanicom na dve vode, pod je bio zemljani a u čelu je bilo ognjište gde su virile verige na kojima se u bakraču kuvala čorba.

„Momak!“, pozva Toplica sedajući na dugačku drvenu klupu sa naslonom, postavljenu uz masivni sto od hrastovine.

Dečak koji je posluživao u krčmi priđe im i ponizno upita:

„Šta žele gospoda?“

„Hleb i vino“, reče Toplica kroz uzdah pun umora. „i malo onog što ti ključa na ognjištu.“

Obed je bio dobar, oštro vardarsko vino kršteno hladnom vodom iz zdenca, vreli pšenični hleb i masna teleća čorba. Osim njih je u gostionici bilo još samo nekoliko gostiju, velika prostorija je zbog toga izgledala gotovo prazno. Obilić je naručio novi vrč vina i njega im je donela devojčica, očigledno krčmareva kći. Nije joj moglo biti više od desetak godina, imala je dugu zlatnu kosu i lice posuto pegama. Obilić ju je pomazio po kosi i darivao sa nekoliko novčića.

Dok su ispijali vino, spolja se začu galama. To nije bilo neobično za bučne, trgovačke gradove kakav je bio Prilep, pa niko od vitezova nije pridavao mnogo pažnje glasovima koji su dopirali kroz vrata. Tren potom, kroz njih prođe krčmar, lica unezverenog i zacrvenelog, mašući dugačkim rukama, kao da pokušava da pliva u nabujaloj reci. Za njim su ušla dva čoveka odenuta u jednostavne gradske odežde koje su u struku stezali kožni pojasevi za kojima su bili zadenuti dugi

vojnički noževi. Obojici su glave bile obrijane, oko vrata su nosili potpuno istovetne ogrlice, na prstima desne ruke prstenje od grubog metala. Bili su to snažni ljudi, visoki kao planine, sa mišićima koje su izvirivale ispod kratkih rukava tunike, sa iscrtanim znamenjima pripadnosti na vratu, tik ispod desnog uva.

Jedan od njih zgrabi krčmara i tresnu ga o zid. Drugi mu priđe i udari ga pesnicom u lice. Krčmar posegnu šakom da zaustavi krv koja je jurnula iz posekotine na gornjoj usni i u istom trenu oseti oštrinu sečiva koje mu je bilo stavljeno pod grlo.

Obilić položi dlan na rukohvat noža koji je nosio ispod ogrtača. Kosančić ga prekorno pogleda. Miloš se namršti i prihvati drvenu čašu sa vinom da bi otpio dug gutljaj.

Govorili su mu prvo nešto na grčkom, onda na latinskom, krčmar je samo uplašeno odmahivao glavom. Kosančić je razumeo sve što su kazali, Obilić je uspeo da razazna samo psovke. Nije trajalo dugo, jedan od ljudi je brzo izašao, drugi je ostao da krčmaru saopšti poslednju pretnju a onda se i on zaputio napolje.

Kada se sve završilo, krčmar je ostao prikovan za zid. Ruku oklembešenih uz telo, očiju uprtih negde preda se. Krv mu se slivala niz bradu i kapala na belu košulju. Njegova kći pritrča i obgri ga oko struka. On samo bespomoćno položi šaku desne ruke na njeno teme.

„Sad bar znamo ko je glavni u gradu“, reče Toplica.

„Psi“, prezrivo frknu Obilić. „Povadio bih im grkljane i bacio ih svinjama.“

„Obuzdaj se, vojvodo“, mirno će Kosančić. „Nismo zbog toga ovde. Neka Porfirion vodi grad kako je njemu volja.“

„Ništa ti ne smeta što tlači obične ljude?“

„Ne budi naivan, Miloše. Nemaš krila anđela da njima obgriš ceo svet. Uvek će biti tlačitelja i tlačjenih. Na tebi je samo da shvatiš da ne možeš povodom toga mnogo promeniti.“

„Dobro, onda“, reče Obilić i ustade od stola. „Mogu bar da se napijem. Ali ne u ovoj rupi. Ima li ovaj grad neko mesto gde čovek

može da pije dobro vino i zakotrlja kocku?"

„Idi do glavnog trga", pokaza Toplica glavom. „Videćeš gostionu odmah pored grnčarske radnje. Tamo ćeš naći dovoljno ološa željnog da ti uzme pare."

Obilić ga pogleda, brada mu zadrhta na tren, ali u sebi nađe snage da se uzdrži. Ljutito se okrenu i izađe iz krčme praćen pogledima svojih saputnika.

„Mnogo je besa u njemu", reče Toplica dolivajući vino sebi i svom pobratimu.

„Uskoro ćemo mu naći nekog da u njega zabije sečivo", zamišljeno promrmlja Kosančić ispijajući vino.

„To će ga sigurno malo smiriti "

7.

Jednog dana *Ulu Turk* - Veliki Turčin - usni čudan san.

U tom snu on vide zlatni luk i tri srebrne strele.

Jedan kraj luka dodirivao je izlazak sunca, a drugi zalazak, dok strele lebdeše u noći. Kada se probudio, Ulu Turk ispriča Oguzkaganu šta je usnio i reče mu: „O, kagane moj... neka Plavetno Nebo podari rodu tvome zemlju koje me udostoji u ovom snu.“

Pre mnogo godina, emir Murat je zatražio da mu se protumači ova legenda.

Mnogi mudri ljudi dali su svoje tumačenje, govorili su o Gok Tengriju - Plavom Nebu koje je štitilo pretke pre nego što je Muhamed obznanio reči Alahove. Govorili su da Nebo daruje carstvo i postavlja vladare, da je on sam postao emir voljom večnoga Neba. Govorili su o velikoj mudrosti jedinog Boga i drvetu koje raste iz grudi usnulih predaka.

„Luk je emir. Tri srele su njegovi sinovi. Oni će pokoriti obećane zemlje“, rekao je jedan od derviša.

Murat im je onda ispričao jedan svoj san:

„Na svojoj pesnici videh sokola razmahanih krila kako grabi pticu. S neba videh grom kako se sručuje na kuću. Videh gust crni dim kako se spušta na logor i pobesnele vukove kako cepaju šatore. Videh sneg i kišu kako padaju. Svih deset prstiju obli mi krv...“

„Cmi dim o kojem govoriš je uspeh“, reče Elvedin, poznati derviš i naučenjak iz Burse, čije prisustvo na dvoru je tražio lično emir. „Soko je Alah sam. Pobesneli vukovi su tvoji veziri. Sneg i kiša su tvoja vojska. Šator su zemlje kaurse.“

„A krv? Krv na mojim prstima?“

„Ja ću ti reći, gospodar“, oglasio se tada sasvim nenadano Ahmet Burhanedin. On je bio dogmatičar, jedan od najumnijih ljudi u

carstvu.

„Ta krv na tvojim prstima... To je tvoja zla kob.“

„Moja zla kob?“

„Gluposti!“, pobuni se Elvedin. „To je krv nevernika. To Alah poručuje...“

„Umukni, dervišu!“, prekide ga Murat grubo.

„Oni ti kazuju odgovore koje želiš da čuješ“, reče Ahmet Burhanedin i to zaprepasti sve ostale. Niko nije smeo ni da pomisli da tako besedi sa sultanom.

„Zaista?“, u emirovom glasu bilo je suzdržane srdžbe. „Ako je tako. Hoćeš li mi ti reći pravi odgovor, Ahmete?“

„Nije potrebno, gospodaru .. Odgovor možeš lako naći ako sam sebe zapitaš jedno “

„A šta to, Ahmete?“

„Gde ti je treća strela?“

U odaji je tada nastala tišina. Niko se nije usudio da progovori ni reč. Emir je samo ustao i izašao u pratnji robova.

Ahmet Burhanedin je do kraja tog meseca prognan iz carstva.

Nakon njega, iz carstva se morao iseliti gramatičar Mula Džemaladin iz Askeraja, kao i čuveni matematičar MahmuL Njihovim stopama morali su krenuli i neki pesnici i filozofi. Od tad emira Murata bio je glas da ne voli učene ljude, a znao je i da mu se krišom podsmevaju zbog toga što je nepismen. Ali nije mario za to, bio je rođen za ratnika, a kaurse zemlje se ne osvajaju perom i divitom.

Jedan od retkih učenih ljudi koga je zadržao uza se bio je zagonetni derviš Edhem iz Burse. Njemu znanje nije služilo da se razmeće, ono je bilo živo i sultan je mnogo puta u to imao prilike da se uveri. Edhem je njegove snove tumačio razumljivo i tačno, imao je odgovor na svaku pojedinost, davao korisne savete, upućivao u ispravnom smeru. IJvek je sa sobom nosio taj sanovnik za koji je tvrdio da ga je dobio od učitelja, nikad nije objasnio odakle mu ta knjiga zaista, koju je napisao i koje u stvari taj njegov tajanstveni

učitelj. Sultan je voleo da sedi na minderluku i priča sa dervišem. Edhemov glas je bio mek i smirujući, u sebi je imao neznatnu crtu istočnjačkog naglaska, sličnog onom koji je krasio plemenite ljude iz gradova. Edhem je imao razumevanja za njegovu naprasitu narav, nije mu protivrečio ali ni podilazio, u svakoj stvari znao je da pronađe skrivenu Alahovu poruku. Nije voleo kaure, nazivao ih je varvarima i šejtanimama, reći bi mu postale gorljive i otrovne kada bi neko pomenuo hrišćanske zemlje i njihove prinčeve. Tada bi držao besede o džihadu i gazi, svetom ratu protiv nevernika, o hiljadugodišnjem raju na zemlji koji će potom doći.

I najvažnije od svega... nikad nije pominjao treću strelu.

„Ta stvar koju tražimo... uzeta iz manastira. Zašto je Lazar toliko želi?“, upita Murat derviša.

„To nije obična stvar, gospodaru. Ta stvar je suština. Ne samo za kaure, već i sve ostale.“

„I za nas? Decu Muhamedovu.“

„Da. i za nas, gospodaru.“

„Kako je onda Lazar dozvolio sebi da je tako lako izgubi?“

„Svi je mi ponekad izgubimo, gospodaru...“

„Mnogo si mi zagonetan danas, Edheme. Šta bi to moglo da bude toliko važno kaurskom knezu? Zlato? Biserje? Možda neka stara ikona?“

„Ne, ništa od toga...“

„Pa šta je to onda izgubio Lazar, dobri moj Edheme?“

Derviš uze iz zdele ispred sebe jednu urmu i zamišljeno je zagrizao. Zatim je odložio dopola pojedenu nazad i pogleda u sultana.

„Nije Lazar izgubio ni srebro u rudnicima, ni zlato u riznici... niti bilo kakvo ovozemaljsko blago“, reče. A onda zamišljeno dodade: „Lazar je izgubio svoju veru.“

8.

Radnja koju je tražio nalazila se duboko u spletu ulica na istočnom delu Prilepskog podgrađa, odmah ispod visoke stražarske kule. Bilo je to neupadljivo mesto i nepažljivom čoveku bi sigurno promaklo. Iznad jednostavnih drvenih vrata koja su visila na zarđalim metalnim šarkama bio je u kamenu uklesan natpis:

SA-PHA-RA

Kosančić je prvo zakucao, a onda, kada se nije začuo nikakav odgovor, gurnuo vrata i zakoračio unutra. U polumraku prostorije osećao se oštar zadah nečeg trulog. Zraci svetlosti koji su dopirali sa prozora i rupa u tavanici sekli su vazduh prepun prašine. Na zidovima levo i desno bile su stalaže krcate čudnom robom. U jednoj od posuda, tegli od mutnog stakla, Kosančić prepoznade glavu velike zmije. Iz njenih razjapljenih usta virili su redovi oštih zuba. Njene oči kao da su bile žive, zurile su u njega svojim okamenjenim pogledom.

„Dobro mi došao, Zmaju od Rađana“, začu se glas škripav poput zarđalih šarki na ulaznim vratima.

„Bolje te našao“, odgovori vojvoda.

Nizak, poguren čovek istupi iz mraka. Bio je odeven u crno, oko vrata je nosio srebrni lanac na kome je visio neobičan privezak. Glava mu je bila obla i glatka poput jajeta, usne tanke i skupljene, nos kukast, a uši pomalo zašiljene. Šake je trljao jednu o drugu, nesvesnim, mahinalnim pokretima, kao da hoće da naoštri duge nokte koji su njegove prste činili sličnijim kandžama.

„Šta te ponovo donosi ovde?“, upita trgovac.

„Posao, Farise. Trgovina.“

„Opet si krenuo u lov na agarenske glave? To je opasan posao" reče Faris i zavrte glavom. „i opet bi da trampiš zlato za krv? To je opasna trgovina."

„Ovoga puta tražim nešto drugo."

„I misliš da ti ubogi Faris može pomoći?"

„Ti znaj da dobro plaćam."

„O. znam... znam, Zmaju od Rađana", trgovac se obliznu tako sladostrasno da se palacanje jezika između tankih linija usana smuču Kosančiću.

„O čemu se radi?"

„Blago iz manastira Svetog Vida. Braća Malkaćoglu su ga poharala nedavno. Nešto od toga završilo je na ulicama Prilepa.“

„Manastirske drangulije", prosikta Faris s gađenjem. „Neka stara ikona, možda? Ili zlatno kandilo?"

„Ne."

„Onda knjiga? Ti si Zmaju poznat kao neko ko voli da čita apokrifna dela. Imam ovde neke stvari koje te mogu zanimati. Knjige starostavne... knjige zabranjene..

Trgovac priđe stalaži na zidu koja je bila krcata knjigama. Izvuče jednu sa samog vrha i pruži je Kosančiću. Vojvoda je prihvati i pogleda korice. Zlatni ukras bio je utisnut na njima, svedena slika anđela, sa krilima i oreolom. Slova su bila latinska, pisalo je:

CORPUS AREOPAGITICUM

„Dionisije Areopagit?"

„Koliko se sećam, to mu nije bilo pravo ime“, reče Faris i položi izduženi kažiprst na donju usnu.

„Ne treba mi knjiga o anđelima", odmahnu Kosančić rukom i vrati mu manuskript.

„Ta knjiga i nije za tebe."

„Nego za koga?"

„Za tvog gospodara. Kneza Lazara.“

Kosančić je zbunjeno gledao u trgovca koji je ravnodužno uzvraćao pogled, trljajući neprestano ruke savijene ispod grudi.

„Šta će Lazaru knjiga o nebeskoj hijerarhiji?“, upita vojvoda.

„Ne brini“, trgovčev jezik ponovo zapalaca, usne se iskrivile u nakazni osmejak „Znaćeš kad mu je budeš predao. Reci mu da je to skromni dar i prenesi mu moje pozdrave.“

„Ti poznaješ Lazara?“

„Poznavao sam i njegovog oca...*i jednog i drugog*“

„Farise, ne igraj igre sa mnom“, procedi Kosančić sa blagim besom u glasu.

„To... blago...“, nehajno uzvratila trgovac. „Mora da ga Lazar silno želi kada je poslao svoj najbolji mač da ga nađe? Reci mi o čemu se tačno radi?“

„Srebrni kivot, sa gravurom dvoglavog orla“

„Šta se nalazi u njemu?“

„To te se ne tiče“

Faris slegnu ramenima.

„Meni nije nuđeno ništa slično. Ali ako je bilo ko doneo ono što tražiš u Prilepu. Ja ću to saznati. Akindžije i razbojnici često donose plen u grad da bi ga prodali ili trampili... Ovde živi nekoliko preprodavaca koji su se lepo obogatili trgujući otetim blagom. i svi su laki na jeziku.“

„Raspitaćeš se kod njih?“

Faris se okrenu i pođe u pravcu mraka iz kog je došao.

„Dođi sutra, Zmaju od Rađana“, trgovčev škripavi glas odjekivao je prostorijom. „I donesi mi kesu dobro napunjenu zlatnicima. Tada ću ti reći gde se nalazi to što ište tvoj gospodar.“

Kosančić je zurio u njegova leđa dok je odlazio iz prostorije, činilo mu se kao da se stapa sa mrakom. Pogledao je u knjigu koju je držao u ruci, zatim u teglu sa zmijinom glavom. Staklaste oči su i

dalje piljile u njega. Vilica reptila puna žutih, igličastih zuba bila je zatvorena.

9.

Knez Lazar se rodio 1329 godine u Prilepcu, utvrđenom gradu koji je zajedno sa Prizrencem štitio bogate rudnike Novog Brda i naselja oko njih. Pedeset i sedam leta je prošlo od tada i Lazar se slabo seća vremena provedenog na vlasteoskom imanju Hrebeljanovića. Njegove uspomene više su vezane za Nemanjički dvor, gde je njegov otac Pribac Hrebeljanović obavljao poverljive poslove logoteta a zatim i Dušanovog peharnika. Bila je to skromna služba, i nije nosila sa sobom onoliko časti i ugleda kako je to na prvi pogled izgledalo. Logotet jeste bio čovek u službi jednog cara, jeste živeo na dvoru, pio najbolje vino i nosio najskuplje svite... Ali i pored svega, njegova zvučna romejska titula bila je nešto lažno. On je i dalje bio samo bolje odeveni i bolje vaspitani sluga. Pa iako je na poveljama izdavanim od strane Stefana Dušana, voljom božjom blagovernog i hristoljubivog cara Srbijem i Grkom, često stajao potpis *Pribez Logofeto*, Lazar, koji je još kao dečak bio blažen preimućtvom da odrasta na dvoru, znao je da želi mnogo više i da mora da ide mnogo dalje od svog skromnog i poslušnog oca.

Ipak, baš za Dušanove vladavine desilo se nešto nebično. Jednog od svojih logoteta, koji je dobio monaško ime Joanikije, car je postavio za arhiepiskopa. Ako se jedan sluga može božjom milošću i carskom voljom uspeti na presto srpske crkve, zašto onda i jedan drugi sluga ne može poželeti mač, zlatni pojas i veliki posed da njime vlada?

Pribac Hrebeljanović je do kraja života ostao logotet, ili, kako su ga češće nazivali - Veliki sluga.

Veliki.

Sluga.

Njegov sin ga je kao ugledni dvorjanin zamenio na sličnom mestu. Dušan ga je uzeo za stavioca.

Nikada neću biti sluga. Nikom. Biću gospodar ili me neće biti.

Sa tom mišlju krenuo je Lazarev uspon pošto ga je Uroš, nesigurni i vladanju nevični Dušanov naslednik. otpustio sa dvora. Sa dvora na kome je odrastao, na kome je verno služio Dušanu i koji se izmetnuo u leglo zavera i spletkarenja. Znao je da Uroš, za koga se uveliko pričalo da je *mlad smislom*, uprkos tome što je izdanak jedne svetorodne loze, neće dugo potrajati. Baš kao što je znao da će pohlepne, slatkorečive velmože razvući njegovu zemlju kao što čopor vukova razgrabi komad mesa. Ali to ga nije sprečilo da i on sebi prigrabi parče. I to veliko.

Je li to bila izdaja?

Di li se na taj način odrekao vernosti Nemanjićima? Pogazio zakletvu datu pred budnim okom Hristovim? Odrekao onog dela sebe koji je na dvoru poput dobrog mača bio iskovan od časti i pokornosti?

Zašto je to učinio?

Zato što nije hteo da bude *sluga*.

Zato što je hteo da bude *veliki*.

Kako su godine prolazile, to ga je sve više proganjalo. I mučilo ga jače i bolnije nakon što su Mrnjavčevići zarobili Uroša na Kosovu 1369, i otkad je mučenik umro onog zlokobnog decembra 1371. Baš u vreme kada su Altomanović i njegovi psi pokušali da ubiju njega, Stefana Lazara, kneza Srbijem u Podunavlju, u mećavi podno Rudnika.

Upravo zbog svega toga prepustio je kraljevsku titulu Tvrtku iako je na nju imao pravo jer mu je žena Milica bila od Nemanjića. Iako je lako mogao da prigrabi krunu. i da je odbrani čelikom.

Nekako je uvek znao da ta izdaja neće proći nekažnjeno, i da će neko, dobri Bog možda, ili demon iz adskih dubina, doći da naplati dug.

Ispostavilo se - ni jedan, ni drugi, već agarenski princ i njegova vojska iz dalekih pustinjskih zemalja.

Oluja se približavala i Lazar je mogao da je vidi sa prozora svoje odaje u Kruševcu. Dok je stajao tako zagledan u daljine, imao je utisak da se nebo spušta niz obzorje i kosine planinskih venaca, kao da i ono hoće da povede neki svoj rat.

Kneginja je sedela u drvenoj stolici iza njega i čitala knjigu *Žitije i ispovest Asenete i kako je uze Prekrasni Josif za ženu*. Lazar joj se obrati gledajući i dalje kroz prozor.

„Video sam ga... juče.“

Kneginja podiže glavu sa ukoričenog manuskripta.

„Koga?“

„Našeg sina “

„Ne razumem“

„Video sam ga, Milice...“, knežev glas je blago podrhtavao. „Video sam Dobrovoja. Stajao je na ulazu u pridvoricu. Nosio je isti onaj kavad što si mu ti sašila... onaj sa izvezenim lavom.“

Milica ustade i priđe mu. Blago položi dlan na njegovo rame. „Dobrovaj je mrtav, Lazare. Sedi sa desne strane Gospoda. Čeka na nas. Ne brini... ne muči sebe. Bio si u groznici... pričinilo ti se .“

„ A šta ako nije?“, bio je uporan knez. „Šta ako je to zaista bio on?“

„Ako si i video nešto... to se samo nečiste sile igraju sa tobom. To te Nečastivi iskušava“

„Nečastivi?“, upita Lazar i okrenu se da svoju suprugu pogleda u oči. „Ili onaj koga sam izdao?^u „Onaj koga si izdao?“

Lazar se nasmeši, osmehom punim tužne bespomoćnosti, i kratko prozbori:

„Bog.“

10.

Milošu Obiliću se činilo da mu je glava teška poput kovačkog nakovnja. i svaki zvuk u gostionici - zemljani krčag koji uz tresak pada na sto, glasan smeh vojnika za stolom pored, lavež pasa pred ulazom... - odjekivao mu je bolno u ušima kao da neko čekićem udara po tom istom nakovnju. Njegovoj glavi.

Prvo je otišao do mesta na koje ga je uputio Toplica. Bacao kocke sa ljudima koji su zaudarali na svinjsku mast i konjsku balegu. Tu je ostavio trideset perpera i popio krčag vina. Onda se spustio niz ulicu. Neki mudrijaši takmičili su se u bacanju nožem. Padale su velike opklade na one koji su najvićniji. Tamo je povratio trideset perpera koje je izgubio na kockama. I dobio još trideset. Popio još krčag vina. Jedan od gubitnika mu je nešto zamerao, morao je da mu pokaže šta sve zna sa nožem sem bacanja. Dvojica Srba iz Užica su mu se pridružila i odvela ga na trbušni ples. Gledao je do zore neku persijsku lepoticu kako se uvija poput zmije, dok joj odblesci vatre šaraju gole grudi. Dao joj je svih šezdeset perpera koje je imao. Popio još vina. Dvojicu Užićana ostavio je da spavaju ispod stola u krčmi i krenuo nazad, na počinak. Nije više imao ni prebijenog perpera.

Kosančić i Toplica sedeli su za stolom i gostili se pečenjem.

„Izgleda da si se lepo proveo noćas?“, upita ga Toplica, a reći su mu odjekivale.

„Može i tako da se kaže“, sa mukom je mrmljao Obilić.

„Jesi li imao sreće na kocki?“

„Ne baš “

„Ovdašnje varalice stave drugu kocku na dlan i sakriju je palcem. Onda je prilikom bacanja zamene. Trebalo je da obratiš pažnju na to.“

„Da sam znao da to rade...“, sricao je Obilić s mukom reći. „Odsekao bih im obe ruke.“

„A, ne... To ne možeš, Milošu. Zapamti... Ti si običan trgovac. Nevičan borbi“

„Probali su da me opljačkaju u jednoj uličici...Da... to sam zaboravio...“, reče i zaroni glavu u šake. „Probali su da me opljačkaju u jednoj uličici...“

„Šta se desilo?“, upita Kosančić.

„Setio sam se da ipak nisam trgovac.“

„Koliko ih je bilo?“, upita Kosančić.

„Trojica.“

„Dali je bar neko ostao živ?“

„Ne znam“, vrteo je Obilić glavom. „Bio je mrak“

Galama u krčmi namah prestade. Dva snažna čoveka bila su na ulazu i pogledom tražili nekog u odaji.

„Braćo moja...“, poče Toplica. „Nadajmo se da ova dvojica ne traže pijanog trgovca koji je posekao trojcu njihovih drugova i otišao na zaslužen počinak.“

„To su ona dvojica od juče“, reče Kosančić. „Nisu ovde zbog nas.“

Krčmar se pojavio i doslovno kleknuo pred pridošlicama. Nisu mnogo obraćali pažnju na njegovo preklinjanje. Jedan ga je udario nogom u stomak dok ga je drugi zgrabio za kosu i isukao nož.

„Nisi platio tribut za prošlu sedmicu“, reče čovek sa nožem. „Upozorili smo te.“

„Recite Porfirionu da sačeka još koji dan“, preklinjao je krčmar. „Platiću dvostruko!“

„Ne“ bio je jasan čovek sa nožem. „Znaš pravila. Ako nemaš da platiš u zlatu...“

Čovek pogleda iza krčmarevih ramena gde je stajala njegova kći.

„...plaćaš u krvi.“

On zaobiđe krčmara i priđe detetu. Malo plavokoso stvorenje gledalo je u njega bez reči. On je dograbi za ruku i dete stade da vrišti. Niko od gostiju u krčmi nije se ni pomerio, niko nije rekao ni reč.

Čovek sa nožem podiže dete u visinu svog ramena držeći ga za zglob leve šake, kao kasapin koji namerava da odere jagnje.

„Kaži joj da ne vrišti toliko...“, obrati se krčmaru hladno. „Odseći ću joj samo jedan prst“

„Pusti dete.“

Čovek se trže na ove reči. Nije ih izgovorio ubogi krčmar čiju se kćer spremio da osakati, kao ni pratilac koga je kapetan Porfirion poslao zajedno sa njim u krčmu da naplate dug. Nije ih izgovorio niko od gostiju levo i desno od njega. Izgovorio ih je trgovac u jeftinoj odeždi tamne boje koji je sa još dvojicom istih takvih ljudi sedeo za stolom pravo, pri dnu odaje, kraj zagašenog ognjišta. Trgovac nije ostao samo na rečima, nego je i ustao, što čovek sa nožem očigledno shvati kao nepojmljivu drskost. Kratko su se gledali u oči, a onda trgovac ponovi svoj zahtev, ovoga puta na latinskom.

„Pusti... dete.“

Čovek sa nožem se nasmeši. Onda pokaza svom pratiocu da ode do stola za kojim je bio trgovac.

Sve se desilo brzo. Čovek obrijane glave prišao je Milošu, isukao nož, ali se već sledećeg trenutka srušio kada mu je ovaj razbio vrč sa vinom o glavu. Miloš je odbacio komad grnčarije koji mu je ostao u rukama i krenuo ka čoveku koji je držao devojčicu. Kada mu je prišao, ovaj je pustio ruku devojčice i zamahnuo ka njemu. Obilić je to spremno dočekao, izbegao udarac, sačekao da napadač izgubi ravnotežu, a onda ga dograbio, izvrnuo mu ruku, malo se nagnuo i pritisnuo celim telom. Čovekova ruka puče kao suva grana i on pade na kolena urlajući. U Miloševoj šaci ostade dugi, dobro naoštreni nož od dobrog čelika.

„Ti si mrtav čovek!“, vrištao je prvi napadač koji je razbijene glave ležao na zemlji kraj stola. „Porfirion će ti izvaditi creva i daće ti ih za večeru!“

„Oprosti... ne čujem te dobro“, reče Miloš i dograbi čoveka sa slomljenom rukom za uvo.

Ovaj bolno zastenja kada ga Miloš privuče ka sebi, a onda se to stenjanje pretvori u prodoran vrisak kad mu Obilić jednim potezom noža odreza uvo.

„Evo ti “reče Obilić i baci uvo u krilo čoveku koji je ležao na zemlji. „Ponesi ovo tvom goapodaru i poruči da ću i njemu učiniti isto ako se bude pojavio ovde.“

Čovek ustade i pritrča svom drugu, podiže ga i zajedno odgegaše iz krčme.

Obilić se vrati za sto.

Pogleda u Toplicu, zatim u Kosančića. „Šta ste se smrkli vas dvojica?“, upita. „Hajde... dajte vina da popijemo. Prošla me glavobolja.“

11.

Asad-begu je toga dana na dvoru ukazana naročita čast. Sedeo je na minderluku u bašti u sultanovim ličnim odajama, a sa njim su bila oba princa. Način na koji su bili odeveni emirovi sinovi govorio je o njihovim različitim ličnostima. Jakub je na dvor svog oca došao u gradskoj odeći, besprekomo ali skromno obučen. Na glavi je nosio turban od jednostavnog belog platna iz Germijana, a kaftan i prsluk su mu bili crvene boje. S druge strane, Bajazit je bio u vojničkoj odori, naoružan sabljom i nožem.

Sultan se pojavio u pratnji derviša Edhema, koji je sledio gospodara u stopu i ništa nije govorio. Bajazitu se nije mnogo dopadao taj zagonetni crnomanjasti čovek i zato je odmah rekao ocu:

„Još uvek sa sobom vodiš ovog slhlrbaza?“

„Edhem nije nikakav čarobnjak ili veštac...“ smireno mu odgovori emir sedajući preko puta njih, ...već uman čovek koji zaslužuje tvoje poštovanje.“

„Poštovanje!“, frknu Bajazit. „Kada bude zabio sablju u nečiji trbuh, zaslužiće moje poštovanje... makar je zabio u svoj sopstveni.“

„Oprosti mom sinu na vojničkoj neotesanosti, Edheme“, obrati se Murat dervišu. „On je grub čovek. Suviše vremena provodi sa svojim ljudima, a premalo na dvoru.“

Edhem htede nešto da kaže ali se predomisli kada se suoči sa Bajazitovim prodornim pogledom.

„Zarad krvi koju su prosuli ti moji grubi i neotesani ljudi ti možeš na dvoru gostiti svoje umne ljude...“

„Bajazite, mislim da...“ oglasi se Jakub.

„Niko te ništa nije pitao, brate!“

„Obuzdaj se“, reče Murat smireno. „Mnogo je besa u tebi.“

„Zašto si nas zvao?"

Murat uzdahnu. Voleo je svog sina, i voleo je njegovu vatrenu narav, ali mu se nikad nije dopadalo to što nije znao da je obuzda. Bio je previše gord i previše brz, njegov Bajazit. To je imalo svoj učinak na bojnem polju, sav taj bes i ta neukroćena snaga, zbog nje je i dobio nadimak Jilderim - Munjeviti. Ali u vremenima mira, sve to je postajalo breme. Bajazitu kao da je bilo potrebno dati u pravilnim razmacima po parče rata, parče klanja, parče pljačke, kako bi demoni koje nosi u sebi izašli napolje, kako bi bes iz njega iščileo. Činilo mu se da bi tako srdit i neobuzdan inače mogao da zapali sva carstva sveta samo da bi ih gledao kako gore.

„Krećemo u pohod na Rumeliju", reče Murat.

„Mi već jesmo u Rumeliji, oče."

„Ne, nismo, sine. Evropa je mnogo više od Bugarske, Makedonije ili Romejskih zemalja."

„Ti želiš Evropu, dakle?", upita Jakub.

„Da, Jakube. Želim da vas dvojica, zajedno, jednog dana budete prinčevi Beča i gospodari Mletaka. A da bi se to desilo... moramo prvo uzeti Lazareve zemlje."

„To neće biti toliko teško", reče Bajazit.

„Zašto si toliko siguran?"

„Pa nisu se do sada bas preterano pokazali na bojnem polju, zar ne? Satrih smo ih kod Černomena. Ono što je preostalo jeste nekolicina oblasnih gospodara koji se međusobno mrze. Možda Lazar jeste najjači među njima, ali nama nije dorastao "

„Ne bih tek tako potcenjivao Lazara i njegove vazale", oglasio se opet Jakub.

„To je zato što si kukavica, brate", podrugljivo se nasmeši Bajazit.

„Šta si rekao!?"

„Tišina, vas dvojica!", prekide ih Murat. „Sazvao sam vas da vam kažem kako je Ali-paša već kod Serdike sa deset hiljada ljudi "

„Šta?“, bio je iznenađen Bajazit. „Počeo si pohod, a nama nisi rekao ništa o tome?“

„Sad vam govorim.“

„Zar tu čast da prvi udari na Lazara nije trebalo da dobije neko od tvojih sinova? A ne Ali-paša“

„Zaboravljaš se. Bajazite... Ali-paša je veliki vezir, a ne neki sandžak-beg. Ne brini, ostaviće ti dovoljno kaura da ih ti i tvoji vojnici posećete.“

„Ali će zato svu slavu prigrabiti za sebe.“

„Tebi je do toga, sine? Do slave?“

„A do čega drugog mu je ikad bilo?“, upita Jakub.

Murat pokaza na Asad-bega koji je sve vreme ćutke sedeo pored Bajazita. Beg je bio neobično mlad čovek, na pragu svoje tridesete, imao je dugu crnu kosu šišanu u paž i urednu bradu koja mu je uokvirivala pune, mesnate usne. Izgledom je više podsećao na Romeja nego na Osmanliju. Opet, bio je potomak jedne od najuglednijih Turkomanskih porodica i kao takav veoma cenjen i na dvoru i među vojskovođama.

„Šaljem Asad-bega sutra ujutru u Ali-pašin tabor. Biće mu savetnik. Asade, objasni mojim sinovima kako nameravamo na pasti Lazareve zemlje.“

„Ali-paša će se iz Bugarske prebaciti u Srbiju dolinom Nišave“, poče Asad-beg. „Prvo na udaru mu je neznatno utvrđenje u Arvuniju... taj grad Romeji zovu Pirgos, a Srbi Pirot. Posada u njemu nije velika, možda tri stotine ljudi.“ „Šta će nam uopšte taj gradić?“, pitao je Bajazit.

„On će biti odlična polazišna tačka za dalji napad. Kada ga uzmemo, tu ćemo napraviti svoj glavni tabor. Sultan će nam se zatim pridružiti sa glavninom vojske, i tada ćemo krenuti uzvodno do Niša. To je jako utvrđenje, kažu da je veći i bogatiji grad od Kruševca, neki ga nazivaju Lazarevom riznicom, a drugi ključem Lazarevih zemalja. Srbi misle da je neosvojiv. Uverićemo ih u suprotno.“

„Ti si se ono beše već sreo sa Srbima, Asade?“, upita ga Bajazit.

„Jesam“

„Ako me pamćenje ne vara, to se baš nije završilo dobro po tebe?“

„Ne“, reče Asad tvrdo. „Nije.“

„Ne mari. ne mari“, smeškao se Bajazit dok ga je tapšao po ramenu. „Ako nisi mogao da im dođeš glave sabljom... ubićeš ih savetima.“

„Bajazite...“, sultan je već gubio strpljenje. „Pošto već nemaš ništa pametno da kažeš, onda začepi gubicu “

Mada nevoljno, Bajazit poslušava svoga oca.

„Kratka je put kojim tečemo, deco moja...“, reče emir zamišljeno. „Naše vreme je prah, krv i voda... Naši životi bezvredni. Naša dela... neznatna, ako ne služe volji Alahovoj. Naša snaga... ne postoji ako nam ne dolazi od Boga samog. Upamtite to “

Murat tada ustade sa minderluka, njegovi sinovi i Asad-beg učiniše isto. On klimnu glavom i njih trojica krenuše ka izlazu iz bašte.

„Bajazite, sačekaj“, reče emir.

Princ zastade. Murat ga dobro osmotri, njegov pronicljiv pogled Bajazit je osećao kao dodir vrelog ulja. Znao je kakvo pitanje sledi.

„Opet si pio vino?“

„Nisam!“, odvrati ovaj uvređeno. „Veziri i čauši me opet olajavaju?“

„Veziri...“, nasmeja se emir gorko. „Uvek je nego drugi kriv, zar ne?“

„Šta želiš od mene, oče?“

„Da se ponašaš dostojno jednom princu“, pritajeni gnev osećao se u sultanovom glasu. „Želim da budeš dostojan carstva koje ću ti jednog dana ostaviti. A da bi ga bio dostojan, moraš živeti kao istinski musliman. Moraš poštovati pravila.“

„Pravila...“, promrmlja Bajazit. „Na ovoj poganoj zemlji? Kakvi smo mi to muslimani, oče? Dok hodamo Rumelijom i osećamo da ima nečeg nečastivog u njoj. Nečeg što neće zauzdati ni plamen ni železo?“

„A čime si ti to odlučio zauzdati nečastivog, sine? Vinom i kurvama?“

Bajazit raširi ruke i slegnu ramenima.

„Toliko sam neverničkih glava skinuo sa ramena... valjda će mi Alah progledati kroz prste.“

„Hoće li, sine?“

„Sam si rekao, oče. Naše vreme je... prah, krv i voda“, nehajno odmahnu rukom princ i krenu stazom niz baštu, u pravcu velike kapije. Zatim zastade nakratko i ne osvrćući se, reče:

„A ponekad i vino.“

12.

Sedeli su za stolom u krčmi i pili vino. Obilić je grickao masline iz drvene zdele pred sobom. Toplica je nabadao komade ovčjeg sira nožem.

Kosančić je bio nadnet nad knjigom koju mu je dao trgovac.

Bio je to čudan poklon. I znao je da ga knez neće prihvatiti. Ako mu je i preda, narediće da se knjiga spali. U velikoj biblioteci kneževskog dvora u Kruševcu nije bilo mesta za dela koja su se smatrala apokrifnim, a delo Atinjanina koga je u hrišćanstvo preobratio govor apostola Pavla na Areopagu bilo je upravo to. Niko pre i posle Dionisija nije tako detaljno i bez okolišanja prikazao anđele Gospodnje kao što je on to učinio u delu svoje knjige koji se zove *Nebeska jerarhija*. Oni su opisani kao bliži Bogu od ljudi i zbog toga anđeli posreduju između Svevišnjeg i čovečanstva. Kosančić je znao samo nekoliko ljudi iz crkve koji su uopšte pročitali ovu knjigu, . I svima je bila mrska. Jer, smatrala je crkva, a njeni velikodostojnici to stalno isticali, prost narod, pa i plemstvo, nije trebalo da se sablažnjava Dionisijevim vizijama anđeoskog poretka, niti njihovom suštinom. Ako su anđeli bili posrednici između Boga i ljudi, onda je crkva stajala negde posredi. Jer, ko zna šta bi sve anđeli mogli došapnuti čoveku, bio on sebar u polju ili velmoža na dobrom konju. Zato je crkva želela da glasnici Gospodnji šapuću samo njoj na uvo, i da ona nakon toga taj šapat neukom svetu rastumači onako kako je to najbolje za nju, svet i Boga na nebesima. Kosančić je znao da ta tumačenja nikad nisu otišla dalje od hiljadu puta izrečenih mudrosti iz Biblije, o bližnjima, ljubavi, ništosti... i da šapat u većini slučajeva ostaje da odjekuje u tišini manastirskih odaja i između zidova bogomolja.

Ali je znao još jedno.

Anđeli nikada neće prestati da šapuću.

„Možda želite da probate parče mesa?“, začu se glas koji ga prenu iz teških misli. „Ukusno je.“

Na sto pred njih pade komad nečeg krvavog. Bilo je to odsečeno ljudsko uvo.

Visoki čovek u skupoj sviti stajao je nadomak stola, iza njega, na vratima krčme, tiskalo se najmanje desetak ljudi. Među njima, Kosančić prepoznade čoveka kome je juče Obilić razbio vrč o glavu.

„Ko govori u ime vas trojice?“, upita visoki čovek i rukom poče da namešta kožni remen na zglobu desne ruke. Bilo je nečeg hladnokrvnog u tom jednostavnom pokretu koji je u sebi nosio trag navike. Vitezovi ga dobro osmotriše, crnomanjast i visok, kose uredno podšišane i lica glatko izbrijanog kao u Rimljanina, očiju prodornih. Porfirion, kapetan pilepskog kolegijuma podsećao je istovremeno na nekog grčkog heroja i drumskog razbojnika.

„Ja“, reče kratko Kosančić.

„Onda ti preuzimaš odgovornost za ponašanje svojih ljudi?“

Kosančić pogleda u Obilića koji je i dalje ravnodušno grickao masline.

„Tako je.“

„Tvoj čovek. ..“, Porfirion upre prstom u Obilića, „...naneo mi je tešku uvredu.“

„Svestan sam toga.“

„Drago mi je da smo se odmah razumeli“, naceri se Grk. „Vi trgovci odmah prelazite na stvar, zar ne?“

„Takav je posao.“

„Da, ali ovo je više od posla“, Porfirion pokaza na odsečeno uvo na stolu. Verovatno su ga on i njegovi ljudi uzeli nekom nesrećniku na putu do krčme. „Ovde je u pitanju čast i ugled “

„Možemo da se nagodimo.“

„Možda“, reče Porfirion i priđe mestu za stolom gde je sedeo Obilić, osmotri ga značajno i uze jednu od maslina koje su bile u zdeli pred njim.

„Koliku nadoknadu želiš za štetu koja ti je učinjena i nepoštovanje koje si podneo?“, upita ga Kosančić.

„Da razmislim“, zamišljeno reče Grk i zagriže maslinu. „Sto perpera?“

„Dogovoreno.“

„I njega“, reče Porfirion i opet upre prstom u Miloša.

„Njega?“, Kosančić podiže obrve.

„Da. Želim da on dođe sutra u sedište mog kolegijuma. U podne.“

„Šta ćeš učiniti sa njim?“

„Ne znam... možda ništa. A možda ću ga naterati da se iskupi za uvredu koju mi je naneo Mogu mu odseći uvo ili jezik ili nos... A mogu... Mogu dati mojim ljudima da ga uzmu... kao što se uzima žena.“

Porfirionovi ljudi se grohotom nasmejaše.

Kosančić ne reče ništa.

„Dakle..reče Grk. „Do sutra u podne.“

„Žao mi je, ali ništa od dogovora“, prozbori Kosančić.

„Ne želiš predati svog čoveka?“

„Ne.“

„Dobro, onda ću vas pobiti svu trojicu“, reče Porfirion pomirljivo i pozva jednog od svojih ljudi. „Maskije!“

Blesak čelične oštrice zapara teški vazduh u krčmi, tako brzo da nijedno oko nije moglo da uhvati pokret kojim je Kosančić potegao mač. Porfirion oseti blagi ujed hladnog sečiva pod grlom, zatim začu smireni, ravan vojvodin glas.

„Polako, kapetane... gotovo prošaputa Kosančić i blago pritisnu mačem po njegovom grlu. „Ne donosi preoštire odluke. Možeš se poseći“

Kapetan isprati pogledom dužinu sečiva kako bi video da je na njegovom kraju, odmah iznad nakrsnice, izgravirani zmaj. Zatim pogleda u ostalu dvojicu ljudi za stolom koji su već bili ustali, spremni

za borbu, Obilić je u ruci držao dugi dvosekli mač, Toplica je potegao oba sečiva koja su mu bila za pojasom.

„Trgovci, ha?“, promrmlja Porfirion pazeći da se ne pošeče.

Ljudi sa bodežima iza njega su oklevali. Kapetan ih umiri lakim pokretom ruke. Kada su vratili noževe u korice, Kosančić skloni oštricu mača sa grla njihovog vođe.

Porfirion napravi nekoliko opreznih koraka unazad. Zatim obrisa ruke o svoj skupi kavad crvene boje, kao da želi da se reši nečeg prljavog.

„Zaboravljaš nešto, prijatelju...“ obrati se Kosančiću dok je sa svojim ljudima izlazio iz krčme. „Ovo je moj grad. Sve što vidiš ovde, pripada meni. i vi mi pripadate. Samo to još ne znate. Ako misliš da možete noćas krišom izjahati iz grada... grdno se varaš. Moji su ljudi na svim kapijama... i na svim drumovima. Ovu uvredu moraš platiti. Na ovaj ili onaj način. Zlatom, čelikom ili krvlju...“

„Dobro, onda...“ reče Kosančić i vrati zmajevca u korice pod odorom. „U tom slučaju, biram čelik“.

Porfirion se nasmeši.

„Sutra“, reče i zakorači na ulicu. „U podne.“

13.

Hrišćani ne veruju u sudbinu, tu istočnjačku izmišljotinu. Hrišćani veruju u Boga i njegovu pravdu. Ništa nije predodređeno, zapisano, postoji slobodna volja data svakom čoveku na zemlji, postoje hiljade puteva, staza na koje može da se kroči, postoji izbor... Ispravan i pogrešan. I svako može da bira. Opet, Lazar nikad nije mislio da je on sam izabrao svoj životni put, niti da je tek tako rođen da bude plemić. Da li se bri kojima kičma puca od napornog rada veruju da je to božja volja? Da li su oni sami odabrali da gledaju sopstvenu decu kako skapavaju od gladi? Ili je neko drugi to izabrao umesto njih? Neko za kog ti isti se bri kažu da je dobar, milosrdan, pravedan?

Hrist je Bog siromašnih.

Njihovu ništost na ovom svetu nagrađuje blaženstvom na drugom. Tako kažu svete knjige.

I tako kažu oni koji ih tumače... Srebraljupci u mantijama.

Do sada se nijedan sebar nije vratio sa onog sveta da to potvrdi. Ali Lazar jedno zna... Tamo gore, na nebu, u rajskim odajama, gde pravednici sede za trpezom desno od Hrista, zasigurno nema mnogo plemića. Blagoslov gospodstva na ovom plaća se večitim mukama na onom svetu. I to je božja volja. Gospod bira za druge. Možda je to i sudbina? Jer i to je neka vrsta predodređenosti. Ali uvek postoji izbor. Samo što malo ko ima hrabrosti da bira. već to prepušta dobrom Gospodu. Do sada se nikad nije desilo da neko od bogate srpske gospode pocepa svoju skupu odoru, napusti udobnost dvora i imanje razdeli sirotinji. Sava Nemanjić se odrekao prestola, baš kao i njegov otac Simeon u poznim godinama, ali to se desilo tako davno da sada, u zla vremena, kada je čovek čoveku vuk i svako želi da bude gospodar, makar podigao dvor na vodeničnom kamenu, sve to deluje kao izmišljena, prastara priča.

Nema sudbine. Nema ni volje božje. Nema. zasigurno, ni njegove pravde. Postoji samo čovekova želja za opstankom, vlašću, ženama, zlatom, vinom... Iz te volje izvire i njegova pravda. i baš kao i čovek sam, ona je sakata i ograničena.

Uz dosta napora, knez Lazar ustade sa mesta gde je ispred ikonostasa klečao u molitvi. Oseti kako ga ostarele kosti bole, a telo mu teško i tromo. Pomisli kako bi morao češće da vežba, da bi se snaga u njegove udove vratila istog trena kada mu desnica oseti rukohvat mača. Prišao je zidu na kome je visilo oružje, štit crvene boje sa porodičnim grbom naslikanim na tvrdoj hrastovini, dugi mač u rezbarenim koricama, kratki mač od odličnog španskog čelika, poklon od vitezova Reda Svetog Jovana Jerusalimskog. Prstima je prešao preko glatke površine štita, rubina i pozlate na koricama mača... zatim na tren zastao i skinuo kratki mač sa klina. Izvukao ga je i podigao sečivo da ga dobro osmotri. Još je bilo savršeno oštro, presijavalo se u mraku poput zraka žive mesečine.

Negde iza tog odseva koji je sekao njegovu odaju napola, u do vratku, Lazar ugleda senku čoveka.

On uperi oštricu u njegovom pravcu i senka istupi iz mraka.

Bio je to isti onaj čovek iz vrta, u odrpanoj odori, sa kapuljačom navučenom preko glave.

Čovek bez očiju.

Lazar zadrhta.

„Ko si ti?“, začu sebe kako izgovara pitanje.

„Biću ko god poželiš, Lazare“, prosu se sablasni glas odajom.
„Samo reci.“

Lazar čvršće stegnu kratki mač koji je držao u ruci. Pokušao je nešto da prozbori ali reči nisu dolazile.

„Da li ti se više sviđam ovako?“, upita neznanac i posegnu za kapuljačom koja mu je prekrivala lice.

Stranac desnom rukom strgnu kapuljaču sa glave.

Lazar pretrnu.

Zurio je u lice sredovečnog čoveka, tvrdo, odmereno, gospodsko, smeđu kosu i bradu, prodorne kestenjaste oči.

Bio je to njegov otac, Pribac Hrebeljanović.

„Ili ti se možda više sviđam ovako?“, reče on.

Jedan treptaj okom i namesto Pribca u odaji je sad stajao Dušan Silni.

„Možda ovako?“, upita opet čovek

Dva treptaja okom. Lazar ustuknu.

Petneast godina mrtvi Uroš Nemanjić, poslednji srpski car. Osmehivao se i zurio u njega onim istim naivnim očima.

„Ah, ne“, začu se glas koji jeste i nije bio Urošev. „Ti bi želeo da budem...“

Tri treptaja okom.

Jedan...

Dva...

Tri...

Lazar oseti kako ga napušta snaga, prvo u rukama, kada mu je iz desnice ispao kratki mač i uz prodoran zveket udario u mermerni pod. Zatim u nogama, kada je posrnuo, ustuknuo dva koraka i srušio se na kolena.

Kao da ponovo kleči u pokori molitve, on nemoćno raširi ruke. Onaj pred kim se predaje nije bio svetac, Hristov svedok na zemlji. Bio je dete. Dečak u plavom kavadu, sa izvezenim lavom na grudima.

Dobrovoj ne reče ništa.

Ko zna koliko dugo, stajao je i ćutke ga posmatrao. Onda krenu napred i zastade kraj mesta gde je Lazar ispustio kratki mač još tren ili dva je odmeravao oca a onda se nagnuo i podigao oružje.

Lazar oseti kako mu bolni drhtaj protrese utrobu, ali nije imao snage da se pomeri.

Dobrovoj podiže kratki mač i okrećući ga u ruci stade da razgleda oštricu. Zatim pogleda u oca.

„Izdao si me, Lazare!“, reče dečak i prisloni sečivo mača na grlo.

Knez oseti kako mu se snaga ponovo vraća, kako ponovo vlada svojim telom. Ustade u jednom trzaju i zakorači ka sinu.

Dečak prevuče oštricu preko svog grla. Bio je to čist, lako izveden rez.

Krv prsnu iz rane poput vodoskoka.

„Ne! NEEEE!!!, vrisnu Lazar i zgrabi sinovljevu ruku koja je držala kratki mač. Dobrovojeva krv mu poškropi lice i ruke.

Dečak ispusti kratki mač iz omlitavele šake i on, uz isti zvuk kao trenutak ranije, udari o pod. Lazar ga prihvati oko struka jednom rukom, dok drugom pokuša da mu zatvori ranu na vratu. Krv je liptala, mnogo krvi...

„Oče“ promrmlja Dobrovaj.

„Oče...”

Oče

„Oče“ začu se treći glas.

Lazar ponovo klonu na kolena, podiže šake u visinu očiju. Rile su oblivene krvlju.

„Oče“, glas je odjekivao odajom.

„Jesi li dobro?“

Lazarove ruke klonuše. On pogleda preda se i vide senku u do vratku. Knez prepoznade taj lik, bio je to lepi plavokosi dečak u purpurnoj odori koju mu je sašila majka. Njegov sin. Knežević Stefan.

Dečak priđe ocu i pogleda ga u isti mah zbunjeno i uplašeno.

„Oče?“

„Molim, sine“, jedva izusti knez.

„Jesi li dobro?“

Lazar obori pogled i ponovo se zagleda u šake. Na njima više nije bilo krvi.

14.

„Blagi Bože na nebesima“, reči Miloš Obilić i prekrsti se. „Kakvo je ovo mesto?“

Sva trojica stajali su u Farisovoj prodavnici. Kosančić i Toplica su mimo čekali da se trgovac pojavi, dok je Obilić unezvereno gledao oko sebe. Pogled mu se prvo zadržao na kotlu iz koga su virile sasušene kokoške noge, onda je jedno vreme zurio u prozirne posude pune nekih neobičnih buba. Zatim se zagledao u zakrivljene handžare koji su visili desno od stalaže sa knjigama.

„Nikad nisam video ovakve noževe“, prišao je i dotakao jedan, krivo sečivo sa čudnim rezbarijama i slovima nekog nepoznatog pisma, „čemu ovo služi?“

„Takvim noževima se ubijaju žrtve namenjene bogovima“, reče Toplica.

„Kojim bogovima?“

„Bogovima podzemnog sveta... Demonima starih vremena. Sam odaberi.“

„Ti dobro znaš, Toplice“, mrmljao je Obilić i oprezno se udaljavao od mesta gde su visili noževi, „da sam ja već odabrao Hrista.“

„Ako je već tako. onda ne postavljaš suvišna pitanja. Nezanjanje ponekad zna biti blagoslov. Čak i u slučaju nekog kao što si ti.“

„Ko uopšte prodaje ovakve stvari?“, bio je uporan Miloš.

„Nisi me čuo šta sam ti upravo rekao?“

„Faris je jedan od poslednjih“, reče Kosančić glasom koji sablasno odjeknu prostorijom. „Niko ne zna koliko je star, odakle je došao, zašto se bavi ovim poganim zanatom... Niko ne zna ni ko je on u stvari. Neki tvrde da je poklonio Irodu zlatni tanjir za glavu Jovana Krstitelja. Drugi govore da je baš on prodao zaverenicima

sečiva kojima su ubili Cezara u forumu. Treći kažu da je on lično spravio otrov kojim su Romeji otrovali Dušana Silnog. Priča se da je nekromant. Priča se da je veštac. Priča se da je u dosluhu sa demonima. Priča se da je on sam demon lično. Demon koji je došao iz nekog pustinskog grada koga je pre toga zapalio... ili satro kugom. Svi ga se plaše. Ali svi trguju sa njim. Jer uvek ima ono šta ti treba."

„Zvuči... kao... zanimljiv čovek", promuća Obilić.

Senke u mraku pred njima zaigrale. Obilić oseti kako mu dah zapinje u grlu i kako srce počinje da mu kuca brže. Zatim oseti iznenadni nalet hladnoće. Senke se zgusnule, mrak postade živ i iz njega istupi čovek kakvog braničevski vojvoda nikad nije video.

„Ah... Zmajevi", progovori taj odvratni čovek palacajući svojim zmijskim jezikom, „Kakva čast."

„Ostavi se laskanja, Farise", reče Kosančić. „Jesi li saznao nešto?"

„A jesi li ti doneo zlato?"

Kosančić izvuče ispod ogrtača kesu sa zlatnicima i dobaci mu je.

Farisove spretne ruke je prihvatiše. On je odveza i stade svojim dugačkim, naoštrenim prstima da broji zlatnike. Dok je to radio, ne dižući pogled, upita:

„Taj tvoj srebrni tabernakul... Mislio sam da je u pitanju neka crkvena tričarija..."

„Zar je to bitno?, upita Kosančić.

„O, bitno je. Zmaju...", šištao je Faris. „Bitno je.“ Trgovac izbroja novac i vreća sa zlatnicima munjevitom brzinom nestade ispod njegove duge crne odore.

„Da nije bitno", on pogleda značajno u trojicu vitezova, dozvolivši da tišina nakratko zavlada prostorijom, „ne bi ga otkupio kapetan Porfirion lično."

15.

Glasnici su jednostavni, stvoreni od svetla, nadahnuti životom, govorom i razumom, čisti od žudnje i neometani od besa. Njihova svrha je potpuna poslušnost Bogu. Njihova hrana je veličanje Njegove slave, piće im je objavljivanje Njegove svetlosti, njihovo zadovoljstvo - njegovo obožavanje, razgovor - zajedničko sećanje na Boga.

Meleki, tako ih zovu oni koji se klanjaju Muhamedu.

Anđeli, tako ih zovu oni koji se pokloniše raspetom proroku Isi.

Murat je viđao slike glasnika u hrišćanskim bogomoljama. Mnoštvo meleka u raskošnim odorama, kako klanjaju Bogu, pomažu smrtnicima... kako ratuju. Meleki na zidovima crkava nosili su koplja i verižne košulje, skerletne ogrtače i teške bojne kacige, zatezali su tetive svojih lukova, zamahivali dugačkim mačevima... Njegovi ratnici bi, kada bi ušli u neku od crkava, nakon pohare obavezno noževima grebali lica sa fresaka. Želeli su da anđelima povade oči. Ali ko to može? Ko to sme da uradi? Lično se uverio šta se desilo jednom od njegovih sandžak-begova nakon kidisanja na zidove jedne romejske crkve. On i tri odreda azapa skončali su za samo jednu noć u najgorim mukama. Curila im je krv iz očiju dok nisu izdahnuli. Nije bilo hećima koji je umeo da objasni šta se to sa njima desilo. Derviši su sve pripisali nekoj nepoznatoj bolesti. Nisu želeli ni da pomisle da je to možda kazna.

To ga je zbunilo. Zašto bi meleki štitili nevernike?

Zar Džibril šapuće na uvo i nevernima? Zar Mikail donosi kišu i zemljama kaurskim? Da li čak i Azrail, taj neumoljivi sudija, uzima dušu podjednako i onima koji se ne klanjaju Alahu? Zar oni uopšte imaju dušu?

Gledao je sa bedema u pravcu puta koji je vodio u kaurske zemlje. U oblaku prašine gubio se odred konjanika koji je hitao ka

severozapadu. Bili su to Asad-beg i njegovi ljudi. Ubrzo će stići u Serdiku i tamo se sresti sa Ali-pašom. Tako će početi novi pohod.

Osluškiavao je šta mu meleki govore o svemu tome. Vetar koji je duvao sa istoka donosio je miris soli, miris pustinje... dalekih, blistavih prostranstava. U njemu su bili glasovi predaka. Ti glasovi nikad neće otići. Oni su dar s neba. Njih donosi melek Džibril da svetu objavi kako se rađa novo carstvo. Jedno carstvo i jedan vladar za sve ljude na zemlji.

Ne tako davno, u vetru, baš kao i u snovima, Čuli su se neki drugi glasovi. Oni su govorili o krvi, i o čeliku, i o mesecu što samrtno sija na nebu... Ti glasovi su otišli i on je mislio da će svaki nemir uvenuti u njemu.

Ali Savdži nije otišao. Savdži je uvek bio tu. Savdži je čekao podjednako strpljivo i u mračnim odajama košmara i na vrelim poljima nesanice.

„Ko si ti, Edheme?“, upita Murat nenadano.

„Ja, gospodar?“, odvrati ovaj zbunjeno. „Ja sam samo ubogi derviš...“

„Nisi, Edheme, nisi... ti si demon... došao si da me iskušavaš.“

„Ne, gospodar... Ja samo tumačim reč Prorokovu.“

Murat začuta na tren, a onda postavi još jedno pitanje.

„A ko sam ja, Edheme?“

„Ti si naš gospodar, Murat Pravedni, Murat Bogoliki, vladar Osmanske porodice, kan kanova i senka Alahova na zemlji, sluga gradova Meke, Medine i Kuds...“

„Ne, Edheme“, zavrte emir glavom. „Mani me praznih reči“

Njegov pogled gubio se u daljinama. Tamo negde iza bregova stupaju Ali-paša i njegova vojska, tamo negde su Lazareve zemlje, riznice obojene suncem. Tamo negde meleki čekaju da izliju pehar pun blagoslova. Tamo negde će mu krv obliti vrhove prstiju. Tamo negde je njegova sudbina..., ili njegova zla kob.

„Ja još nisam zadobio slavu koju mi vi derviši i proricatelji predskazujete“, reče Murat i zatvori oči pred obzorjem koje je sekla

grimizna oštrica svitanja. „A dok se to ne desi... Ja sam samo čovek koji je ubio sopstvenog sina.“

16.

Sedište kolegijuma činila je velika kuća nedaleko od pijace.

Porfirion ju je prošlog proleća oteo od jednog bogatog Makedonca nakon što je ovaj postao previše strastven kada je kocka u pitanju.

Uvek je u pitanju bila strast. Strast za kockanjem.

Strast za vinom. Strast za ženama. Strast za dečacima.

Strast za životom.

On i njegovi ljudi su u stvari činili dobro ljudima. Lečili su ih od opakih poroka. I možda bi Porfiriona i njegove skutonoše smatrali i dobrotvorima da način tog lečenja nije ponekad bio surov. Ali od davnina je znano... telo treba da krvari da bi se iscelilo. Ponekad krvari toliko da čovek umre. Ali to je bila samo posledica lečenja. Vidari kažu da mnoge bolesti u čoveku nastaje zbog viška krvi, a ljudi ponekad nisu ni svesni da su bolesni, sve dok ne dođe neko da im zaseče po mesu. Tada iz čoveka prokrvare njegova suština i njegovi grehovi. Oni koji ne umru od te rane, žive oslobođeni greha i bolesti, a oni drugi... Za njih će se postarati dobri Gospod na nebu, nakon što Porfirion i njegovi ljudi uzmi svoje.

Bilo je tačno podne.

Čovek sa nožem koji je stajao na ulazu u kolegijum nije imao jedno uvo.

Nedavno mu ga je odsekao trgovac u krčmi kada je pokucao da pokupi zaostali tribut. Tako nešto se odavno nije desilo u Prilepu. U stvari, tako nešto se nikad nije desilo, bar kada su u pitanju Porfirion, njegovi ljudi i njegovi poslovi. To je bilo ponižavajuće, ne samo za njega, nego i za kapetana. Ali kapetan je znao kako da to reši. Drznik koji je to učinio, mladi srpski trgovac, i nema neki izbor. Ili će doći danas u kolegijum, za koji tren, jer evo, već je podne, ili će se ljudi iz kolegijuma postarati da skupo i krvavo naplate uvredu.

Čovek sa nožem primeti kako mu iz pravca pijace prilaze trojica ljudi. Bila su to tri srpska trgovca. Ipak su shvatili na čemu su. Prvi je išao upravo onaj mladi drznik koji se usudio da se suprotstavi gospodarima grada.

Čovek sa nožem se nasmeši kada mu ovaj priđe. Tek sada je primetio koliko je mlad. I koliko je lep. Voleo je te zgodne, smeđokose dečake, kušao ih je kao nezrele jabuke dole, u javnoj kući pored kule. Kusaće i njega, sigurno, kapetan će mu to dozvoliti, zaslužio je... založio je komad sopstvenog mesa za njega.

„Ipak si došao“, čovek sa nožem se naceri i obliznu usne „dečače?“

Obilić zamahnu kratkim mačem i sjuri ga pravo u njegov vrat.

Sečivo probi grlo, meso, kost i izađe napolje zarivši se u drvo. Koji tren je držao čvrsto rukohvat, gledajući kako čovek koji je posegnuo rukama ka oštrici krklja i guši se u sopstvenoj krvi. Onda je izvukao nož iz njegovog grla i ovaj je samo klonuo.

Masivno, mlohavo telo iscrtalo je traku krvi po belom zidu.

Prekoračio je mrtvo truplo i ušao u kuću.

Porfirion i njegovi ljudi bili su zatečeni. Većina je radila stvari koje inače radi, bezbrižno leškarila, ispijala vino, kockala se...

„Nadam se da ste jutros dobro naoštrili noževe, ološu“, procedi Obilić kroz zube i podiže okrvavljeni kratki mač u visinu očiju, da ga svi vide. „Jer ja moje jesam.“

17.

Oštrica je duga i tanka, rezbarena po površini... Reči u čeliku govore o prolaznosti zemaljske slave, o veri u jedinog Boga, o praštanju... One ponekad umeju da zaseku dublje od bilo čega, da ubiju uverljivije od bilo kog oružja. Ali ne ove reči. I ne ovaj mač. On je, zajedno sa njima, davno vraćen u korice. Mislio je da će tako zaboraviti sve one dane razaranja i straha, sve one kule pretvorene u prah, i ljudsko meso pod njima, i toplu krv što je tekla niz dlanove... Mislio je da se mir može naći ovde, na ovom svetu, daleko od Raja, daleko i od pakla. Mir među ljudima naviknutim da jedni drugima zubima kidaju grkljane. Mir među braćom. i onima koji to nisu. Na koncu, mislio je da se mir može kupiti. I zato je počeo da zida bogomolje, da ih steže mermerom i kiti zlatom. Nije to imalo nikakve veze sa Bogom, jer između njih dvojice odavno nije bilo ničeg osim ćutanja. Mislio je da će između zidova tih crkava podignutih u slavu predaka i slavu besmrtnih svetaca pronaći mir... Mir za druge. I mir za sebe. Makar u ovo malo godina što mu je ostalo.

Pogrešio je.

Nema mira. Ima samo primirja.

Kratki predah dok se ne sahrane mrtvi, zaleče rane i iskuje novo oružje.

Reči u čeliku govore upravo o tome.

Zemaljski dani prolaze. I slava i snaga u mišicama zajedno sa njima. Jedino Bog je tu. Da se u njegovo ime ponovo ratuje. Da se zemlja koju je dao podeli. Da se krv prolije... Njemu za žrtvu. Da se odabere. Da li ćeš biti onaj koji drži mač ili onaj kome ga stavljaju pod grlo.

„Jesi li odabrao?“, glas zapara gluvu tišinu hladne odaje.

„Ne... nisam još...”

„A kada ćeš, grešni Lazare?”

Lazar Hrebeljanović odloži kratki mač u stranu. Ne odgovori ništa.

„Vreme nećeš kupiti darovima, kako kupuješ svoje vladike i popove.”

„Vreme mi i ne treba...”

„Gospoda nećeš zaseniti zadužbinama koje zidaš.”

„Kakva je ovo igra koju igraš?”, upita knez.

„Prastara”, glas je sad već bio drugačiji. „Ona koju je igrao Isus u pustinji. Ona koju su igrali Adam i Eva u vrtu Hdenskom. Ona u kojoj je Kain rekao Avelju: *iziđimo u polje*”

„Da bi sa tobom izašao u polje, moram prvo znati ko si.”

„Ko sam ja, moraćeš sam da dokučiš. To je znanje koje ti ne može biti poklonjeno.”

„Ja i ne želim darove... Ako sam je Avelj, jesi li ti onda moj brat?”

„Mogu to biti ako želiš...”

„Onda uzmi ovaj mač... i završimo s tim.”

„O, ti bi to najviše voleo, kneže?” upita prilika u mraku. „Tren kratkog bola? Brzo predavanje ništavilu?”

Knez se okrenu ka uglu odaje odakle je dopirao glas. Nalazio se u svečanoj sali gde je priređivao svetkovine i gozbe za svoju gospodu i vazale, gde je dočekivao strane izaslanike. Mrak u njoj bio je ispresecan mesečinom koja se slivala sa visokih, lučnih prozora.

„Prestani s tim!”, zaurla Lazar na mrak „Reci šta hoćeš!”

„Za početak”, zatreperi glas dvoranom kada prilika istupi iz mraka.

Knez je netremice zurio u dečaka koji je bio istovetan njegovom umrlom sinu, a ipak nije bio Dobrovaj.

„Za početak shvati da ovo nije nikakva varka Ne umišljaš. Ne sanjaš. Nisi u groznici. Nisi poludeo... Sve što vidiš je stvarno. Ja sam stvaran. i ti... i sve to što misliš i osećaš”, dečakov glas se

uzdizao svakom rečju sve do debelih hrastovih greda pri vrhu dvorane, dobijajući svakim trenom na snazi i jasnoći.

„Za početak“, govorio je glasom koji mu je odjekivao u glavi poput hiljade ratnih bubnjeva. „Za početak, Lazare...“

Dečak zastade na pola dvorane. Mesečina koja se presipala sa prozora iskrila je u mraku, hladan vazduh provlačio se pustim odajama dvora. Dečakov glas je opet bio umilan, dečji, gotovo šapat.

„Za početak, počni da veruješ “

18.

Porfirion, kapetan prilepskog kolegijuma, sedeo je za stolom nasred kuće koja mu je bila sedište. Netremice je zurio u trojicu vitezova koji su mu tog jutra došli u goste. Jedan je sedeo za stolom na klupi naspram njega, drugi je stajao pored, oslonjen na bojnu sekiru. Treći je sedeo nešto podalje, sav krvav. I lice mu je bilo isprskano sa nekoliko mlazeva crvene, guste tečnosti koja znači život. On kao da na to nije obraćao pažnju. Smireno je ispijao vino i jeo hleb. Kao da će ispijanjem te tečnosti sebi vratiti izgubljenu krv.

Skoro svi njegovi ljudi bili su mrtvi. Njegovi gosti i za to su se postarali. Nikad nije video ništa slično. Čuo je da su raški vitezovi vešti u borbi, neki od Osmanlija su mu govorili da su Lazareve krajiške vojvode i njihovi ratnici prave mašine za ubijanje, ali ni u snu ne bi mogao da veruje da tri čoveka mogu za tili čas da poseku čitav odred.

Kosančić položi na ravnu drvenu površinu stola svoj dugi, okrvavljeni mač. Isti onaj koji mu je juče stavio pod grlo.

„Sa koliko si ljudi raspolagao Porfirione? Dvadeset? Možda dvadeset pet?“, upita ga na savršenom grčkom. „Zabrojao sam se dok sam ih kasapio.“

Porfirion primeti da je vojvoda kosanički veoma lep čovek, zatim primeti i krv kako, očigledno tuđa, kaplje sa pramenova njegove smeđe kose i sliva se niz čelo, i dalje, niz obraz... Biće da je Kosančić posekao nekog od njegovih ljudi iz neposredne blizine, da je taj rez bio odsečan i brz, i da je krv koja je šikljaela iz vrata ili možda iz raspolučene lobanje poprskala vojvodu po licu.

„Bilo ih je više...“, reče Toplica koji je stajao iza njega. „Ali su se ostali razbežali kada smo posekli prvu petoricu.“

„Moraš priznati, Toplice, da ološ poput njega i ne može baš da se uzda u nečiju odanost“, bio je podrugljiv Obilić.

„Vi, ljudi iz gradova...“, vrteo je Kosančić glavom. „Zaboravljate vrlinu redovnog vojnog vežbanja. Tvoji ljudi su bili veliki ali spori, snažni ali nevični sečivu...“

„Ljudi sa bodežima. Mogao bih da ubijem na stotine takvih do sumraka, a da se ne umorim“, mrmljao je Obilić kroz zalogaje hleba.

„Dobri čovek Porfirion nije očekivao da će jednog dana u ovu njegovu rupu banuti tri viteza. Je li tako, Porfirione?“, potapša ga Toplica po ramenu. „Znaš li ti uopšte šta je to vitez ili si zaboravio živeti sa ovim besramnim nitkovima?“

„O, da... Zna on“, Kosančićev glas je bio hladan kao voda iz dubokog zdenca. „I sam je nekad bio jedan od njih. Jesam li u pravu, prijatelju?“

„Nisam ti ja prijatelj“, frknu Porfirion.

„Bolje bi ti bilo da počneš da odgovaraš na pitanja, kapetane“, upozori ga Toplica.

Porfirion prezrivo pljunu na sto pred Kosančićem.

Ovaj slegnu ramenima i udari ga jabukom svog kratkog mača u lice.

Kapetan se zatetura od udarca ali ne pade sa klupe. Nagnu se na stranu da kroz razbijene usne ispljune dva slomljena zuba.

„Ti imaš nešto što pripada meni... Tačnije, mom gospodaru. Ljubazno te molim da mi to predaš i možda ćeš o ovome danas pričati unucima.“

Grk obrisa krvave usne, pogledom ovlaš okrznu vrh sekire u Topličinim rukama. Još jednom se obazre po prostoriji. Između ispreturanih stolova, razbijene grnčarije i polupanog stakla ležala je većina njegovih ljudi. Jedan od njih, debeli Bugarin kojeg je uposlio prošlog proleća, bio je još živ. Ležao je prosutih creva na samom ulazu i tamo sporo izdisao, povremeno se oglašavajući bolnim stenjanjem. Još mu nije bilo jasno kako su uspeli da ih tako uhvate na prepad. Prvo je onaj najmlađi među njima ubio čoveka na ulazu, Istog onog kome je dan ranije odsekao uvo. Onda je ušao unutra i rasporio još dvojicu. Za njim su se pojavila ostala dva viteza, jedan je

vitlao mačem a drugi sekirom. Sekli su i ubijali sa takvom lakoćom kakvu nije video čak ni na bojnim poljima. Sve se desilo tako brzo da su mu u ušima i dalje odjekivali krici njegovih ljudi.

„Šta je to što želite?“, naposletku upita Porfirion.

„Srebrni kivot“, reče Kosančić. „Sa ugraviranim dvoglavim orlom na pročelju.“

„Ah... taj kivot.“

„Drago mi je što znaš o čemu govorim.“

„Nije više kod mene.“

„A gde je?“

„To ti neću reći... *viteže*.“

Kosančić potegnu mač i zabode ga Porfirionu u rame. Ovaj vrisnu, i taj krik preraste u prodoran urlik kada vitez zavrte sečivo u rani. Kosančić se naže preko stola i dalje držeći sečivo mača duboko u Porfirionovom mesu. Njegov glas bio je oštri šapat na kapetanovom uvu.

„Slušaj me dobro, ti sine kurvetine koju su silovali psi... Odraću te živog i nosiću tvoju kožu kao ogrtač.“

„Čovek...“ dahtao je Porfirion bolno, „...došao je čovek. Ismailćanin... Izbrojao je puno zlata.“

„Turčin?“

„Ne... ne... poturčenjak Romej... možda Makedonac.“

„Je li rekao ko je?“

„Ne... nije... Kefalija mi je kasnije kazao da je došao sa istoka... Da tamo ima... veliki posed.“

„Blagi Bože“, negodovao je Toplica. „To može biti bilo ko. Kosančiću, odseci mu ruku, možda se tad priseti njegovog imena.“

„Ne! Ne!“, zavapi kapetan. „Kunem ti se Svetim Dimitrijem! Prodado sam sve poturici! Svaki komad manastirskog blaga koji su moji ljudi zaplenili!“

„Laže“, bio je uporan Toplica.

„Sve te bezvredne đinđuve... Nisu mi bile ni od kakve koristi... Dao mi je mnogo zlata.”

Toplica se naže i pogleda u svog pobratima.

„Veruješ mu?”

„Da”, reče Kosančić i izvuče mač iz kapetanovog ramena. Ovaj se sruši u stranu bez reči.

„I šta sad?”, bio je razočaran Toplica.

„Ništa”, reče Kosančić brišući krpom krv sa sečiva. „Idemo dalje. Tražimo poturčenjaka sa istoka. Verujem da kefalija zna o kome se radi.”

„Kako ćemo doći do kefalije?”

„Isto kao što smo došli do ovog gada”, slegnu ramenima Kosančić i krenu ka izlazu. Iseći ćemo put do njega.”

Toplica zavrte glavom u neverici, zabaci sekiru na rame i Milošu, koji je još sedeo za stolom i gostio se vinom i hlebom, klimnu glavom u znak da je vreme da se krene. Obilić ustade i sva trojica pođoše za Kosančićem.

Izašli su iz kuće i zastali na samom pragu.

Postrojeni u polukrug, ispred njih su stajali stražari u punoj opremi. Bili su obučeni u verižne košulje, na glavama su nosili kacige. Štitova podignutih u visinu ramena, isturili su svoja koplja ispred, spremni za borbu. Bilo ih je najmanje pedeset.

Iz čvrstog reda postrojenih gardista istupi čovek u gradskoj odeždi.

Bio je to kefalija, upravnik grada.

„Gospodo”, obrati im se ceremonijalnim glasom. „Kralj Marko želi da vas vidi.”

19.

Još od početka vremena predanja govore da dobri ljudi umiru bezbolno. Kada neko čestit umre, pohode ga meleki lica svetlih poput zore poslednjeg dana. Oni naređuju duši da napusti telo. Kada duša pravednika izađe kroz nos, meleki će je umotati u platno od svetla, istog onog svetla od kog je Alah stvorio njih same. To platno će imati mirta Dženeta, Raja, i pravednik će odmah znati gde je ishodište njegove duše.

Zli ljudi takođe znaju svoje ishodište.

I zato umiru dugo... i bolno.

Njima dolaze meleki lica tamnih poput noći bez zvezda i meseca. Oni naređuju duši da izađe ali ona, uplašena, ne želi to da učini i rasplinje se po čitavom telu. Zato dušu rđavog meleki čupaju iz mesa. kao što se trnova grana iz mokre vune čupa. I tada meso popušta, i damari te kidaju, i kost puca... i čovek vrišti, ali to čini u sebi, jer od siline bola ostaje bez glasa. Kada izvade dušu, meleki je umotaju u platno natopljeno patnjom, satkano od vatre. Tada dolazi šejtan da stavi dušu na poslednje iskušenje. Zovu ga i Iblis, i ima još hiljadu imena, s njegovih usana sliva se samo otrov, njegove reči imaju ukus pelina, njegov pogled je vreo i grimizan. Iblis je varalica, on će se samrtniku ukazati u liku najdraže osobe i nagovarati ga da se odrekne Alaha i reči Prorokove. Zato čovek na samrti mora izgovoriti Šahadah: „Svedočim da je Alah Jedini Bog, i da je Muhamed Njegov Poslanik i Njegov rob.“

Kada meleki dođu, ako se to ikada desi, on neće ustuknuti pred bolom niti će svedočiti. Jer Alah nije njegov Bog. kao što ni Muhamed nije njegov Prorok Niti postoji patnja veća od one koju je iskusio na ovom svetu, niti ima vatre koja njega još može da opeče. Jer otkako je spoznao suštinu svega, pohodeći pre mnogo godina tu staru napuštenu kuću u anadolskoj pustinji, on zna da nema milosti i

da se njoj ne može nadati od Boga koji će o koncu svega satrti i sagoreti sve ono što je stvorio i sve ono što voli.

Derviš Edhem Ibn Musafir pronašao je svoj put i svog boga. I od tad i on, poput svog gospodara, ima hiljadu imena, i on je, poput svoga oca nekad davno, postao znan kao Putnik. Priče o njemu pronose karavani iz Male Azije i hodočasnici u Meku i Medinu, raspredaju se po karavan sarajima, hamamima i tekijama, šapuću po pustim ulicama pustinjskih gradova. Niko ga nikada nije video niti zna kako izgleda. Za njega se govori da je osnovao crno bratstvo hrišćanskih prebega i muslimanskih otpadnika i da poseduje poslednji primerak drevne knjige o snovima, koja mu pomaže da vidi kroz peščane oluje vremena.

Putnik je ove noći stajao u jednoj od napuštenih tekija u predgrađu Jedrena, zagledan u šaru na zidu koja je nekada bila vešto izvedena arabeska. Derviško utočište je bila mala, skromna građevina, zidana prema potrebama ljudi koji su se odrekli ovozemaljskih laži zarad služenja jedinome Bogu. Jamačno je nekad imala svoju svrhu i značaj, ali vreme je učinilo svoje, njeni nekadašnji žitelji otišli su da negde na drugom mestu tumače volju Alahovu, a iza njih je ostala ova polusrušena građevina sa nekoliko malih odaja da svedoči o prolaznosti sveta.

Noć je bila studena poput mermera na kraljevom grobu, vazduh miran, tišina sveobuhvatna. Samo je tanak stub mesečine padao na prašnjav pod kroz rupu na tavanici tekije.

Kroz ulaz na kome su sada visila razvaljena drvena vrata načeta od truleži, stupi visoki čovek u crnom i stade iza derviša. Edhem je i dalje zurio u arabesku. Čovek je bio visok i nije bio Agaren ili Arapin. Oko vrata su mu se svijale zmije iscrtane po koži, slične tetovaže krasile su mu jagodice i prostor oko očiju. Imao je kratku plavu kosu i stasom i držanjem podsećao na drevnog titana.

„Ko sam ja, kapetane?“, upita ga Edhem.

„Ti si naš gospodar“, odgovori ovaj spremno.

„A šta ste vi, kapetane?“

„Mi smo tvoje sluge.“

„Šta ste vi, kapetane?“, ponovi Edhem pitanje.

Visoki čovek u crnom ispusti čudan zvuk iz grudi, sličan režu.

„Mi smo ubice, gospodaru.“

Edhem lagano klimnu glavom.

„Onda, šta čekaš, kapetane?“

Derviš se okrenu da pogleda janjičara pravo u oči.

Sa izrazom koji je podsećao na lice samrtnika umotanog u platno natopljeno patnjom, Edhem izreče svoju naredbu:

„Idi, ubijaj.“

20.

Mladi kralj Marko imao je preko pedeset godina.

To se jasno moglo videti na njegovom licu.

Ipak, njegovo držanje nije bilo držanje starca. Njegove ruke položene na jabuku isukanog mača nisu bile nemoćne. Ispod lepe vladarske odore ocrtavali su se mišići, zategnuti poput tetiva na lovačkom luku. Sirova snaga još je izvirala iz tog visokog čoveka duge crne kose rasute po ramenima, sada već protkane sivim vlasima. Na namrgođenom licu ispod gustih obrva blistala su dva tamna oka.

Kosančića, Toplicu i Obilića kefalija je u pratnji straže sproveo do najviše kule u tvrđavi. Tu ih je u prostranoj dvorani dočekao Marko koji je sedeo na drvenoj stolici, kabastoj i izrezbarenoj, sličnoj tronu. Oslanjao se na isukani dvosekli mač, lep komad oružja na čijem sečivu je bila ugravirana maksima na latinskom *Provehito in Altum.*(*Posegnuli ka visinama*)

Podsećao je u toj pozi na kraljeve starih vremena, kada Sloveni još nisu spoznali Hrista.

Sva trojica su stala pred njega i nisu baš ličili na vitezove. Neuredne i isprljane odeće, poprskani sada već usirenom krvlju Porfirionovih ljudi, njih trojica su podsećali na pešadince koji su se upravo vratili iz nekog ljutog boja. Marko je znao koga ima pred sobom i zato je podigao desnu ruku u znak pozdrava.

„Hvaljen Isus, braća“

„Vo vjeki vjekov, dostojni i mnogoljubljeni prijatelju“, uzvratila Kosančić.

„Šta vas donosi ovde?“

„Izvesna posla, brate.“

„Posla... kakva su to posla zbog kojih ste morali da se prerušite i krišom ujašete u grad? Kriješ nešto od svog starog prijatelja, Kosančiću?"

„Znaš ti dobro od koga se krijem, Marko."

„Ah, da... Nameran si da mi održiš još jedno slovo o blagovernosti svog gospodara Lazara i mome sizerenstvu Osmanlijama?"

„Ne"

„Reči ću ti nešto... Za sve ove godine, shvatio sam da Agareni imaju više milosti od moje plemenite i u Hristu blagoverne braće, čak i kad sam ubijao za njih, umeli su to da cene. Nisu mi spletkarili iza leđa i otimali posede."

Po zidovima kraljevske odaje bili su okačeni komadi oružja. Verovatno je nešto od toga pripadalo samom kralju, dok je ostalo bilo ratni plen ili oružje uzeto mrtvim suparnicima posle dvoboja. Marko je nekad bio čuveni megdandžija. Nakon propasti kod Černomena, kada su mutne vode Marice odnele telo njegovog oca Vukašina, pričalo se da je postao sultanov najamni ubica. Osim što je davao pomoćne odrede i plaćao tribut, morao je da se obračunava sa velikašima koji bi otkazali poslušnost Muratu. Jedan od njih, čuveni Musa iz Anadolije, zamalo mu nije došao glave.

Obilić je sa divljenjem razgledao duga i kratka sečiva, mačeve, džilite i sablje, okrugle i pravougaone štitove sa grbovima plemićkih porodica iscrtanim na njima. Koplja okačena tako da čine zube neke velike zveri, ogromne dvosekle bojne sekire, topuze i buzdovane... Bili su to rasuti ostaci nekadašnje slave. Sve što će jednog dana ostati iza bezdetnog mladog kralja Marka, poznatog i po tome što je mnogo voleo žene. Otimaio ih drugima i bežao sa njima, da mu nijedna nikad ne podari potomka. Ostaće zasigurno i legenda. Pričaće pijani sebri i secikese po drumskim krčmama kako je nekad, davno, kada je bio mlad i pun snage, kraljević Marko, sin Vukašinov, ubio zlog Musu potegavši skriveni nož premazan otrovom. Slaviće ga i proklinjati, pamtiće ga i zaboravljati, voleti ga i mrzeti, ali mu nikad neće oprostiti njegovo kraljevanje.

„Je li ovo Musin štit?“, upita Obilić prekidajući tako Markov i Kosančićev kratki razgovor.

Kralj Marko pogleda u raspolučeni komad drveta okačen na zid desno od Miloša.

„Jeste.“

„Čuo sam da si ga ubio na prevaru“

Marko se nasmeši na ove njegove reči.

„Ti si, mladiću, jamačno čuveni Miloš Obilić? Branićevski vojvoda?“

„Jesam“, potvrdi Miloš sa puno ponosa u glasu.

„Biće od tebe nešto jednoga dana. Dovoljno si drzak“

„Čime smo zaslužili ovu čast Marko?“, upita ga Kosančić.

„Da vidimo“, zamisli se kralj. „Došli ste u Prilep kao uhode, raspitujete se za opasne stvari i potkupljujete opasne ljude... posekli ste najveću razbojničku bandu u podgrađu... dobro... Nije da mi je mnogo žao onoga besramnog nitkova Porfiriona... pre ili kasnije bi nestao da vapije među gavranima. Shvatate li da ste na sebe privukli veliku pozornost? A to Osmanlije ne vole. U gradu ste nepuna tri dana, a već ste iza sebe ostavili gomilu leševa. Biću milostiv prema vama i neću vas baciti u tamnicu... niti vas predati Agarenima. U ime starog prijateljstva. Ali zato morate smesta otići iz Prilepa.“

„Učinićemo to“, složi se Kosančić.

„Pre toga će vam Jovan, moj peharnik, dati novu odeću. Sramota je da vitezovi idu obučeni u takve rite.“

Kralj Marko ustade dodajući svoj veliki mač slugi. Od njega uze svitak umotan kanapom na kome je bio veliki voštani krug. Priđe Kosančiću i pruži mu ga.

„Sa ovim ćete neometano putovati kroz moje zemlje, samo pokažite pečat. Za ostale posede neka vam je Bog na pomoći...“

„Hvala“, reče Kosančić uzimajući svitak.

„Stvar koju tražite nalazi se u tvrđavi Prosek“, dodade Marko kao da izgovara neku svakodnevnu istinu.

Kosančić ga pogleda u nevericu.

„Znam to mesto”, promrmlja.

„Onda znaj i da će te tamo sačekati velika iskušenja. Posednik tog zamka je sada čovek koji odgovara Muratu lično. I koji se bavi nekim nečastivim rabotama... Ne znam o čemu se tačno radi... Ali ako mu je emir kao ispomoć poslao ljude od Crne zastave.

„Crne zastave?”

„*Sijah bajraklar*”, potvrdi Marko. „Sudbina te opet iskušava.”

„Suviše dugo se družiš sa Izmailćanima, kralju”, reče Kosančić hladno. „Nema sudbine. Samo božje volje.”

„I ovo je”, reče Marko i raširi ruke u pokretu punom neme bespomoćnosti, „božja volja?”

„Ne znam. Pitaj ga kad se sretnete “

Klimajući glavom u znak odobravanja, kralj pozva kefaliju i izdade mu nekoliko naređenja. Zatim se ponovo okrenu ka svojim gostima.

„Odlazite”, reče tvrdo. „i ne vraćajte se više nikad u Prilep.”

„Možda ćemo da se sretnemo na nekom drugom mestu, nekom drugačijom prilikom...”

„Ne. Kosančiću, nećemo se nikad više videti.”

„Jesi li siguran, Marko?”

„O, da”, u kraljevom glasu je bilo puno gorčine. „Ni u šta u životu nisam bio sigurniji.”

„Ostaj zbogom, brate Marko”, reče Kosančić i krenu sa ostalima ka izlaznim vratima.

„Ostajte verni Hristu... zmajevi”, začu se kraljev glas kako odjekuje praznom odajom.

Dok ih je straža sprovodila dugim hodnikom ka peharnikovim odajama, Obilić upita:

„Zašto nas je oslovio zmajevima?”

„Ne pitam se to, Miloše.. .”, reče Kosančić. „Pravo pitanje je zašto je *tebe* oslovio zmajem?”

21.

Lazar Musić bio je visok i lep čovek. Dugačka plava kosa padala mu je niz ramena i leđa poput zlatne grive, lice mu je bilo splet pravilnih, gotovo savršenih crta, maltene dečačko, jedva osuto zlatnim čekinjama slabe brade. Bio je obučen kao prost ratnik, nosio je verižnu košulju preko koje je bila navučena crvena tunika sa znamenjem belog nemanjičkog orla. Ogrtač iste boje visio je sa njega u dronjcima, dok mu je na leđa bio zametnut drveni štit i tobolac sa strelama. Ruke je držao mirno na pojasu, levu šaku na jabuci mača, desnu na jabuci bojnog noža.

Dok je stajao u holu ispred glavne kneževe odaje, dvorjani su prolazili pored njega ne primećujući ga, kao da je bio mermerni kip a ne čovek. Samo su dve dvorske dame zastale da dobro osmotre njegovo snažno telo i zategnute mišice. Kikotale su se dok su ga odmeravale, a njemu je bilo malo neprijatno. Ipak. blago im se naklonio u znak pozdrava, ali one su se samo zakikotale još grlenije i produžile dalje svojim poslom.

Čak ga ni sluge nisu primećivale. Jedan mu je rekao da se pomeri kako bi počistio pod.

„Šta ti tražiš ovde?“, na kraju ga je upitao jedan od stražara.

Lazar ga je pogledao zbunjeno.

„Čekam da me knez primi.“

„Tebe? Pogledaj na šta ličiš? Blagoverni gospodar sada razgovara sa poslanstvom iz Dubrovnika. Nema vremena da prima takve kao ti.“

„Primio je tebe u službu“, odvrati Lazar.

„Pa šta?“, naceri se ovaj.

„Ništa... To znači da danas i psi mogu pronaći svoju svrhu na kneževskom dvoru “

„Šta?!“, zagrme stražar. „Sad ću dati da te izbatinaju!“

„Smiri se, Tvrdoše“. začu se treći glas. „Smiri se “

Kraj njega stupi zdepast čovek u lepom zelenom kavadu. Oštro Lazarevo oko odmah spazi da ispod gospodske tkanine na grudima stoji železna ploča, i da ruka blago položena uz korice mača odaje veštog mačevaoca. Tadija Prizrenac, kapetan kneževe straže, poznavao je njega i njegovog brata, baš kao i njihovog oca, čelnika Musu - nekada davno.

„Ovaj nesoj ovde“, bio je besan stražar. „Drzak je i ima otrovan jezik.“

„Rekao sam ti da se smiriš, Tvrdoše“, reče Tadija umirujućim glasom. „Taj nesoj će ti prosuti drob dok si trepnuo okom. Ne govoriš sa prostim vojnikom, već sa Lazarom Musićem.“

Tvrdoševo lice namah promeni boju.

„Oprosti mi. gospodaru, ja nisam...“

„Oprošteno ti je, reče Lazar suvo. „A sad mi se sklanjaj sa očiju.“

„Tvoj brat bi mu odsekao jezik za primer“,reče Tadija uz osmeh.

„Ja nisam moj brat.“

„Jakako, moj Lazare... Jedan je Stefan Musić.“

„Hoćeš da kažeš Ludi Stefan?“

„Ne. To kažeš ti.“

„Ne ugađaj mi, Tadija. Znam ja dobro ko je moj brat i zašto ga zovu kako ga zovu.“

„Pošto si ti ovde, a ne on... Mislim da na granici prema Bugarskoj nije baš najbolje, zar ne?“

„Nije.“

„Zna li knez za to?“

„Ne zna još. Ali saznaće.“

„Budi oprezan kako saopštavaš knezu loše vesti, Lazare“, reče Tadija tmurnim glasom.

Lazar ga pogleda; uprkos tome što je već godinama bio na dvoru, Tadija je ispod svoje skupe odeće i držanja jednog dvorjanina i dalje bio sirovi vojnik koji je nekada ubijao za Mrnjavčeviće.

„Znam svog ujaka duže nego ti, Tadija“, reče Lazar mirno. „Ime su mi nadenuli po njemu. Znam kako da mu se obraćam i kako da ga slušam.“

„Ne“, odmahnu Tadija glavom. „Ne znaš, Lazare. Knez se promenio. Nije baš dobre volje... poslednjih dana.“

„Videćemo“, pomirljivo će Lazar kada se vrata glavne odaje otvoriše i na njima se ukaza tanka figura sluga Milutina.

„Možete ući, gospodaru Lazare“, reče sluga uz naklon. „Knez će vas primiti.“

Već dok je koračao dugom crvenom stazom koja je vodila do vrha prostorije gde je knez sedeo u drvenoj stolici i govorio nešto logotetu u pero, Lazar Musić je osetio da nešto nije u redu. Kada je stao pred kneza, ovaj ga je nehajno osmotrio i Lazar vide njegovo ostarelo i posivelo lice. Gotovo da nije mogao da ga prepozna.

„Dobro mi došao, sestriću“, reče knez odsutno. „Kakve su vesti sa granice?“

Lazar Musić uzdahnu duboko i bez oklevanja reče: „Bojim se da nisu dobre, gospodaru.“

22.

Dvorac Prosek bio je sagrađen na vrhu nepristupačne stene koja se uzdizala na levoj obali Vardara gde je reka sekla uzanu klisuru. Bila je to tvrda građevina koju su branile oštre, šiljate kule i do koje se dolazilo uskim, krivudavim putem. Vitezovi su odlučili da u nju uđu pod okriljem mraka, malo posle ponoći. Toplica je ubio stražara strelom, gađavši ga sa podnožja kule ispod koje su stajali. Onda su u dvorac ušli preko grudobrana. Obilić je poslednji stupio na šetnicu: bio je zapanjen preciznošću Topličinog gađanja strela je probola stražarev grkljan, tako da ga je ubila na mestu, a on nije mogao da krikne i uzbuni ostale.

Čovek koji je čuvao kulu nije bio ni Romej, ni Turčin, i to je zbunilo Obilića. Mislio je da je posada dvorca sačinjena od ovdašnjih ljudi. Stražar je imao crnu boju kože, odeću neobičnog kroja i oružje koje se nije viđalo često u tim krajevima. Prosek su, izgleda, čuvali najamnici, i to oni iz nekih dalekih zemalja.

Bio je zapanjen gipkošću i bešumnom brzinom kojom su se Kosančić i Toplica kretali prvo niz grudobran, zatim dole, niz stepenice a onda kroz mračne odaje zamka. Dok ih je sa naporom pratio, bio je siguran da im nije prvi put da tako nešto čine. Pre nego što su krenuli iz Prilepa, kefalija je Kosančiću dao komad papira, bila je to mapa Proseka. Kosančić je tačno znao gde da ide, kuda da se kreće i šta da traži.

Prosek je bio mračno i zlokobno mesto. Njegove odaje bile su tihe i ispunjene tamom koju je tu i tamo presecala svetlost upaljenih baklji po zidovima. Osim njih, nije bilo nikakvih ukrasa, čak ni zastora i zavesa, vrata su bila jednostavna, drvena, bez rezbarija, nisu škripala kada bi ih neko pomerio. Vazduh je strujao gotovo bez zvuka niz duge, opustele hodnike, kao da se i on plaši da ne uznemiri uspavane duhove zamka. Čitava unutrašnjost ove

usamljene utvrde bila je sazdana od golog, beživotnog kamena, Obilić nikad nije video ništa slično.

Došli su do ulaza u jednu od odaja koja je bila negde pri dnu tvrđave, to se dalo naslutiti na osnovu jakog šuma reke koji je dopirao kroz prozor. Vrata nisu bila zaključana i Kosančić ih otvori lakim guranjem šakom. Toplica upali baklju i njih trojica shvatiše da stoje u pridvorskoj kapeli. Podsećala je na uboge, skromne bogomolje starih hrišćana. Omeđen golim zidovima, oltar je bio sačinjen od drvenog stola, srebrnog svećnjaka, jedne jedine ikone, kadionice i parčeta grube tkanine.

Na stolu ispred ovih utvari stajao je mali srebrni kovčeg.

Kosančić priđe i obasja ga bakljom. Kada je uočio da je na njegovom pročelju ugraviran nemanjički dvoglavi orao, on posegnu za njim, podiže ga i dodade Toplici, koji ga strpa u platnenu vreću obešenu o desno rame.

„To je to?“, prošapta zbunjeno Obilić.

„Da“, reče Kosančić.

„I nije bilo naročito teško“, zaključa Obilić i priđe bliže da pogleda ikonu ispred koje je stajao kovčežić.

Zurio je u nju zbunjeno nekoliko trenutaka jer nikako nije mogao da prepozna lik ikonopisan na drvetu.

„Koji je ovo svetac?“, i posegnu rukom da prstima dodirne drvo. „Nikad nisam...“

„Ne diraj to“, reče Kosančić i grubo mu skloni ruku u stranu.

„Zašto?“, upita Obilić pomalo zbunjeno.

„To nije ikona.“

„Kako to misliš?“

„Nemam vremena da ti objašnjavam... Idemo.“

Izašli su iz odaje i uputili se prema istočnoj strani tvrđave. Ubrzo su došli do ovalne prostorije iz koje su tri hodnika išla u tri različita pravca.

„Kuda sad? upita Toplica.

„Ne znam. Ovoga nema na mapi.“

„Zašto se ne vratimo putem kojim smo došli? Možemo se spustiti preko bedema konopcem“, predloži Obilić.

„Ne možemo. Dosad su već pronašli mrtvog stražara.“

„Kuda onda?“

„Tri hodnika. Nas je trojica“, zamišljeno je mrmljao Kosančić. „Ne preostaje nam ništa drugo nego da se razdvojimo... Toplice, ti idi desnim, Obiliću ti ćeš levim, a ja ću ovim hodnikom pravo. Ne gubite vreme, brzo proverite hodnike, pa ćemo se ovde naći.“

„Nije pametno da se razdvajamo.“

„Imamo li izbora?“

„Šum reke dopire zdesna. Verovatno je i tamo neki prolaz ili bar prozor.“

„Tako je“, složi se Kosančić. „Zato ti idi u tom pravcu. Kod tebe je kovčeg, a imaš i bojnu sekiru za slučaj da nešto treba da se razvali.“

„Dobro, onda“, slegnu ramenima Toplica i krenu ka svom hodniku.

Obilić zakorači oprezno u mrak hodnika koji je bio sa njegove leve strane. Isprva je oprezno koračao kroz gustu tamu, stežući čvrsto rukohvat mača, onda lagano počeo da ubrzava... Kada je stigao do kraja obreo se u prostranoj, dobro osvetljenoj dvorani, koja je za razliku od ostalog dela zamka bila ukrašena neobičnim suvenirima i tkaninama koje su visile sa zidova. Tavanica te dvorane gotovo da se nije ni videla, umesto nje, činilo se da mu iznad glave visi crni nebeski svod.

„Tražiš nekog, stranče?“, dvoranom odjeknu jetki glas - reči izgovorene na grčkom zakotrljaše se niz glatki kameni pod.

Pred njim su bila dvojica stražara. Izgledali su slično onom koga je Toplica odstrelilo na kuli. Bili su isto tako odeveni i naoružani, nosili su isukane krive sablje, jedan je u ruci držao baklju.

Obilić ustuknu za korak i stražari to protumačiše kao znak straha. Nije čekao da prvi zamahnu, isekao je stražara sa bakljom od

desnog ramena do kuka. Drugi je zamah njegovog mača dočekaao Štitom, ali nije primetio da je Miloš isukao kratki mač. Kada mu je njime isekao tetive na levoj nozi, već je bilo kasno. Posrnuo je uz bolni jauk i ispustio štit otkrivajući lice. Obilić ga ubode kratkim mačem u oko, vrh sečiva izađe stražaru na potiljak i kada ga vitez povuče nazad, tamnoputi čovek se svali na pod.

Shvativši da ne sme više da gubi vreme u toj odaji i da su krici stražara i buka borbe uzburinili sve ostale u zamku, on vrati kratki mač u korice i krenu nazad, ka hodniku.

Tada se začu nešto desno od njega, iz pravca stepenica koje su vodile u samo srce dvorca. On se mahnalno okrenu i podiže mač.

Visoke senke istupiše iz mraka, koraka nemih u dodiru sa mermemim podom odaje, i Obilić vide sečiva kako blistaju obasjana hladnom mesečinom, visoke prilike odenute u crno, njihove mrtvački bele ruke kako stežu rukohvate sabalja, njihova lica na kojima su se tetovaže uvijale poput zmija otrovnica...

I njihove oči.

Bistre zdence ispunjene mrakom.

23.

Prvu crnu zastavu razvio je sam Muhamed. Bila je sašivena od čaršava kojima se pokrivala njegova žena Ajša. Crni barjak, nazvan Al Raja. bio je poznat i kao Orlov steg. Njega će nositi vojska koja će se sudnjeg dana sukobiti sa Dadžalom, lažnim mesijom, onim koga su zvali i Velika Zver. Crne zastave zavijoriće se poslednjeg dana da objave dolazak Mahdija, poslednjeg imama za koga je rečeno da će se pojaviti na kraju vremena.

Ali pre nego što se to desi, sinovi islama postaće nepobediva vojska. Jahaće širokim poljima Rumelije i pokoriće svako pleme i svaki grad. Zidine moćnih tvrđava drhtaće pred njima i nevernici će padati ničice, predajući svoje riznice, žene i oružje.

Nekoliko svitaka koje je Edhem zaboravio na stolu u uglu hasode govorilo je upravo o tome. i emir Murat ih je čitao sa neskrivenim zanimanjem. Bila je to malo drukčija verzija priče o kraju sveta od one za koju je znao. Edhemovi spisi su naširoko i nadugačko, jezikom kićenim i po stilu besprekornim, a opet, prožetim nekom nedokučivom zloslutnošću, govorili o skrivenom imamu Mahdiju. Dvanaesti imam pojaviće se u osvit Sudnjeg dana i doneće svetu mir i pravdu. Ali pre toga, svet će goreti, i krv će teći, i za to će se postarati neko drugi. Derviši i ostali učitelji vere u retkim prilikama su govorili o bilo čemu drugom osim o ustrojstvu vere, onome što je blagorodno svakom muslimanu. O dužnostima, molitvi, pokornosti.

Ali svet je ogledalo. Murat je to odavno shvatio. Postoji druga, tamnija strana ogledala. i tamo žive stvari čija imena umni i bogobojažljivi ljudi ne žele da izgovore. Čitav taj svet, grimizan i mračan, mogao se naslutiti. I pošto o njemu i njegovim žiteljima nisu govorili učeni, reč o drugoj strani ogledala širila se među prostim ljudima. O tome se šaputalo na pijaci, u mehanama, hanovima na putevima, između zidova javnih kupatila. Ostajale su prosute te zabranjene reči po haremskim jastucima i vezirskim i begovskim

minderlucima, nikada nisu mirovale, putovale su svetom poput nevidljivih karavana i ordija koje su se mogle samo naslutiti i osetiti. To zabranjeno znanje imalo je svoj izvor i svoje ishodište, ali je imalo isto tako i svoje poklisare, glasonoše i sveštenke. I niko, čak ni vladar koga je Bog odabrao, nije mogao do kraja da zatre to znanje, ma koliko se trudio. Uvek je ostajalo to zlo seme, da proklija u nečijem crnom srcu.

Murat okrenu poslednji svitak.

Taj pergament bio je drugačiji.

Na njemu nije bio ispisan tekst već ga je krasio pomalo nejasan crtež, čovek ili nešto njemu nalik, nazirao se u vihoru peščane oluje. I njegove konture su se razaznavale, kao i udovi, trup, glava... Visok je i crn, taj gorostas, prkosi naletu vetra onako kako to radi veliki planinski masiv. Nije imao lice. Samo dva grimizna oka čiji pogled seče kroz pesak i vetar koji ga nosi. Pri dnu strane, sitnim slovima bilo je ispisano:

تيرافع

„*Ifrit*“, promrmlja Murat i ta reč odjeknu has-odom poput kamena koji je neko ispustio na dno isušenog bunara.

Emir odloži svitak u stranu kada oseti kako mu talas jeze skliznu niz kičmu.

Edhem nije zaboravio ove svitke. Namerno ih je ostavio na stolu da budu nađeni... i pročitani.

Talas jeze sada je zamenio talas besa. Murat zgrabi svitke sa stola i, gužvujući ih, krenu ka izlazu. Bio je rešen da ih spali. Nije želeo nikakvo pagansko učenje na svom dvoru. Izašao je na doksat koji je gledao na veliku baštu u čijem središtu je bila fontana. Zastao je pored ograde kada vide da nema nikoga, čak ni stražara. Samo je jednolični šum vode brideo kroza zvezdanu noć. Lagani vetar povio je vrhove drveća, zatim se spustio nadole milujuć hladni kamen od koga je bio sazidan dvor. Emir ponovo oseti onaj isti talas studeni

kako mu mili niz leđa. Činilo mu se da u vetru čuje tih, jedva razaznatljiv glas, koji izgovara samo jednu reč, razvučeno i dugo:

iiiiiiiiiiiiit...

Prateći taj zvuk sultanov pogled se strmoglavi, a zatim zastade negde na dnu bašte, među senkama crnim poput Orlovog stega.

Jedna od tih senki se pomeri.

Čovek, ili nešto njemu nalik, naziralo se u mraku ispod nadstrešnice. Videli su se udovi, trup, glava... i dva velika, okrugla oka iz kojih je huktao grimizni plamen.

24.

Ubice su stajale pred njim postrojene, sa mirisom hladnog čelika na sebi, njihova odeća nije šuštalala, njihovo oružje i oprema nisu zvečali, Činilo se da su mrtvi... Obilić je slušao svakojake priče o janjičarima i ljudima u crnom, ali nikad nije mogao zamisliti da mogu izgledati ovako. Dok su stajali u stroju pred njim, oni nisu ličili na vojnike već na figure isklesane u tamnom mermeru, bogove neke davno zaboravljene rase, crnilo koje se izmetnulo u vojsku gigantskih utvara.

A onda, krajičkom oka, spazi nemu kretnju, kratki blesak u crnilu, bešuman, brz.

Jedan od janjičara istupi iz grupe koja je ostala potpuno nepomična i zamahnu velikom bojnom sekirom. Obilić je jedva uspeo da izbegne taj udarac, čelik je zazviždao polumračnom dvoranom i oštri vrh sekire proleteo tik pored njegovog levog uha. Odstupio je korak-dva i uspeo da zauzme stav za borbu. Sledeći zamah usledio je odmah potom. Obilić podmetnu štit i vrh sekire udari u njega. Vojvoda zatim zamahnu mačem ali janjičar odbi taj udarac neverovatnom brzinom, a onda uzvratiti. Ni sam ne znajući kako, Obilić izbeže taj udarac krajnjim naporom, ali na njegovo zaprepašćenje već je usledio drugi, i on zato opet podiže svoj načeti štit... Drvo prsnu kada se u njega zari teški čelik, janjičar trgnu sekiru nazad i od Obilićevog štita ostade samo beskorisna polovina. Vojvoda odbaci raspolučeni štit i prihvati svoj mač obema rukama. Janjičar ponovo napadnu. Obilić je morao da iskoristi svu svoju snagu kako bi odbio ovaj udarac. Povlačio se nazad dok je ratnik u crnom vitlao sekirom u njegovom pravcu, činilo se kao da ogromni pripadnik Ifritove garde ne troši nimalo snage, zamahivao je masivnom sekirom kao da vrti drveni štap. Obilić uspe da izbegne još jedan udarac, a onda se odluči na očajnički potez. Njegov zamah

mačem janjičar je zaustavio lako, a onda je iskoristio trenutak kada je ovaj bio u raskoraku i udario ga ramenom.

Obilić izgubi tlo pod nogama i pade na leđa, mač mu ispade iz ruke.

Janjičar se već tren potom našao nad njim, Miloš posegnu za kratkim mačem koji mu je bio za pojasom, ali je već tada znao da neće biti dovoljno brz...

Sekira se munjevito spuštala na njegovu glavu.

Umesto zvuka prskanja kostiju, Miloš začu prodorni zveket, udarac metala o metal.

Sekira je zastala tik iznad njegovog čela.

Zaustavio ju je dugi mač iznad čije nakrsnice je bio izgraviran zmaj raširenih krila.

Miloš tada vide kako Kosančić jače stegnu rukohvat zmajevca i odgurnu janjičara, ovaj posrnu i vojvoda ga udari nogom u grudi. Janjičar se zatetura ali ne pade. Ostali ljudi iz garde koji su stajali iza njega nisu se mrdali.

Čovek u crnom zastade da kratko osmotri svog novog protivnika, a onda prebaci sekiru iz desne ruke u levu i izvuče sablju.

Tren potom on krenu u napad.

Miloš Obilić je sve to posmatrao sa poda, janjičar je bio u silovitom zamahu i Obiliću se činilo da ne postoji sila kojom bi se mogao zaustaviti. Ono što je usledilo, ostavilo ga je bez reči.

Janjičar napade prvo sekirom, Kosančić se povuče za pola koraka, izbegnu udarac. Janjičar podiže sablju da zada vezani udarac i zamahnu, Kosančić izbegnu i taj napad i ustuknu još dva koraka. Sačekao je kratko da se janjičar iz silovitog napada, nakon još jednog promašaja, povрати u stav za borbu. Čovek u crnom je to učinio, otkrivši se previše dok je povlačio sablju nazad.

Vojvoda Kosanički iskorači i zabode mač janjičaru u grudi, zastanu za tren, a onda povuče sečivo nazad.

Janjičar stoji u odaji, i Obiliću se sa poda čini da je visok kao planina. U ruci i dalje drži sekiru ali se ne pomera. Njegove oči su i

dalje tamni zdenci. Kosančičeve takođe.

Veliki crni čovek pada nazad uz tresak.

Tišina osvaja mermernu odaju dvorca Prosek.

Janjičari su i dalje nepomični, nemi bedem crnila.

„Diži se, Obiliću“, mrmlja Kosančić. „Trči niz hodnik, do velikih vrata... uzmi ovu sekiru... i pomogni Toplici da ih razbije...”

„A ti? Šta ćeš ti?”

„Ne brini za mene.”

„Kosančiću...”

Crna telesa stupaju iz polumraka u silovitom naletu, mirišu na čelik i smrt koji osvaja. Čini se kao da ih ima na stotine.

U magnovenju, Obilić čuje Kosančića kako viče:

„Beži, budalo!”

25.

Okružen svojim savetnicima i slugama, knez ie sedeo na drvenoj stolici u vrhu glavne dvorane. Podsećao je na nekog antičkog kralja. Uronjen u misli, nadnet nad mapama koje su mu podneli vojvoda Dimitrije Vojihnović i jedan Romej, koga je posebno zbog toga uzeo u službu, delovao je pomalo odsutno iako je bio usredsređen na ono što mu se pokazuje i govori. Lazar Musić je to mogao da uoči čak sa mesta na kome je sedeo, s klupe za velikim stolom postavljenim na glagolj, što je bilo najzabačenije mesto u dvorani, pri samom dnu, gde mu je sluga Milutin poslužio skromni obed. Malo hleba, maslina i vina nije bilo dovoljno da utoli glad ratniku koji je prešao veliki put i nije noćima spavao, ali Musić se nije bunio jer bio je dan kada se posti. Znao je tačno kako bi se njegov brat poneo, i da bi sluga Milutin mogao da bira: ili da mu nekako u tanjiru stvori pečeni svinjski but, ili da ostane bez ono malo zuba u krezavoj vilici. Ali on nije njegov brat. On je, kako je to volela da kaže kneginja Milica, isuviše pitom.

Pitao se ponekad kome je ćud donela više?

Stefanu njegov bes ili njemu sopstvena pitomost?

Na kraju krajeva, i ovo njegovo mesto za stolom govorilo je u prilog tome gde se nalazi u ustrojstvu i poretku Lazarevog dvora. Glavna rasprava se vodi gore, i vode je ljudi od kneževog poverenja i zakletve. Njegovo mesto se znalo. On je bio čuvar granice, imao uvek spreman mač i služio kao povremeni glasnik. Stefan tako nešto ne bi trpeo. Nakon što bi pojeo svinjski but, ispio do dna vrč sa vinom, prišao bi knezu i njegovim sabesednicima i rekao šta ima da im kaže. Neko bi mu prigovorio, svakako, možda Romej... Stavio bi mu nož pod grlo i objasnio mu kako stvari stoje. Ali ne on. Ne Lazar Musić. On je bio tu da sluša i da se povinuje. Zato što je takav poredak stvari. Zato što je takvo ustrojstvo od Boga date vlasti blagovernog ujaka Lazara Hrebeljanovića.

I zato što je on ipak mlađi brat.

„Lazare", obratio mu se vojvoda Dimitrije i on ustade. „Ponovi iz kog pravca nadiru Agareni?"

„Velika turska vojska krenula je iz Serdike. Ušla je u Dragomanski tesnac i uputila se ka Pirotu..."

„Ko ih vodi i koliko ih ima?"

„Prema procenama izvidnika i uhoda... negde oko deset hiljada. Predvodi ih veliki vezir lično - Ali-paša. Sa njim su Ajne-beg, Asad-beg, Timurtašov sin Jahši-beg, Sarudže-paša..."

„Kakav im je sastav?"

„Najviše je pešadije - azapa i pijade. Ali imaju dosta spahija, nekoliko bejljika. Jedan je lična Ali-pašina straža. Odlični ratnici. Svakako ne treba zaboraviti i silihadre i akindžije... Vuku sa sobom dosta roblja i veliku komoru."

„Da", zamišljeno reče vojvoda Dimitrije. „To znači da nameravaju da prodru duboko i ostanu dugo."

„A janjičari?", upita Romej.

„Samo jedan odred."

„Murat je, dakle, prepustio ovaj pohod u potpunosti Ali-paši. To je možda naša prednost", zaključio vojvoda Dimitrije.

„A možda i nije", oglasi se tada knez. „Veliki vezir i njegovi ljudi daće sve od sebe da se dokažu. A ne treba zanemariti ni to da će biti u prilici da se dobro napljačkaju."

„To se neće desiti, čestiti kneže" zausti Lazar Musić, pa za trenutak zastade kada ga knez ošinu pogledom „ako ih zaustavimo kod Pirota."

„A kako to misliš da učinimo?"

„Moj brat misli da..."

„Tvoj brat je neposlušna budala!", prekinu ga knez grubo. „Zar mu nisam već rekao da može da se povuče u Niš? To je veća i čvršća tvrđava, može se lakše braniti"

„Gospodaru”, poče Dimitrije Vojihnović oprezno. „Svi znamo da Stefan to neće učiniti.”

Knez srdito odgurao mapu stavljenju na sto pred njega i ustade.

„I šta sad hoće moj dobri sestrić Stefan?”

„Traži pojačanje”, reče Lazar Musić.

„Pojačanje? Koliko?”

„Najmanje... pet hiljada oklopnika.”

„Pet hiljada?!”

„Velika sila je pritisla, gospodaru. Malo nas je. Ne možemo se odupreti.”

„A ko će braniti ostatak zemlje ako vama dam toliku silu? Ko će braniti Niš, Novo Brdo, Kruševac?”

Lazar Musić ne reče ništa.

„U vezi sa onim što si pomenuo”, nastavi knez. „Kako je Stefan rešio da preduhitri Turke i oteža im put kroz klanac i nadalje... Ispričaj..

„Da, gospodaru?”

Knez Lazar još jednom podozrivo pogleda u sestrića i Lazar Musić opet zažali što umesto njega ovaj razgovor ne vodi njegov brat.

„Ponovi mi još jednom, sestriću... Šta je to tačno učinio tvoj ljudi brat?”

26.

Bregovi u daljini.

Crni od zemlje i istrulelog vremena. Svedoci neke davno poražene mudrosti. Samotni jasen na vrhu jednog od njih podsećao je Obilića na zastavu predaje. Dok se sa dvojicom svojih saputnika penjao uz breg, činilo mu se kao da osvaja grob davno poražene vojske. Bili su već na tri dana jahanja od dvorca Prosek. Ako je potera i krenula za njima, sada su joj bili već prilično odmakli. A i približavali su se granicama Lazareve zemlje, tako da će uskoro biti na bezbednom.

Sve vreme puta, Obilić je posmatrao Kosančića. Odmeravao je čutljivu smirenost kojom je odisala njegova pojava, način na koji se ophodio sa konjem, kao sa čovekom, rutinu kojom je sekao hleb kada bi zastali na nekom od odmorišta, skrućenost kada bi se molio Bogu, nehajnost kojom bi otpio gutljaj ili dva vina iz svoje mešine...

Kada su ostali ljudi u crnom krenuli ka njemu, i kada ga je ostavio u velikoj dvorani Proseka. Obilić je pomislio da ga vidi poslednji put. Ali prevario se. Pošto su on i Toplica sekirama probili velika vrata i izmakli na grudobran, Kosančić im se pridružio. Zajedno su skočili sa visokih zidina u hladni Vardar, zajedno isplivali na obalu, zajedno se uputili u mrak, ka mestu gde su ostavili konje, pa dalje, ka granici. I Kosančić mu je sve to vreme više ličio na avet nego na čoveka.

Neko je ne tako davno pomenuo Obiliću da Kosančićeva veština mačevanja *nije od ovoga sveta*. Seća se da se tada podrugljivo nasmejao na tu tvrdnju. Sada mu nije bilo do smeha. Sada je već bio zabrinut jer mu je bilo sasvim jasno da njegovi saputnici nisu obični vitezovi, niti da kivot u vreći što visi okačena o Kosančićevo sedlo ne krije u sebi nekakvu bezvrednu crkvenu dranguliju. Lazar ih je poslao da mu donesu nešto od velike važnosti. I Obilić je sada izgario da sazna šta je to.

„Prvi grad na koji ćemo naići kad pređemo granicu je Pirot“, reče Kosančić.

„Tamo će nas sačekati kneževi ljudi?“, upita Obilić.

„Ne“, odmahnu glavom Kosančić. „Tamo možemo konačiti i odmoriti se pre nego što nastavimo za Kruševac “

„Računaš na gostoprimstvo Stefana Musića?“, upita Toplica uz primetan osmeh.

„Računam na njegov zdrav razum.“

„Dobro znaš, moj Ivane“, značajno progovori Toplica kladeći se u sedlu, „da je to jedino na šta se u vezi s njim ne može računati.“

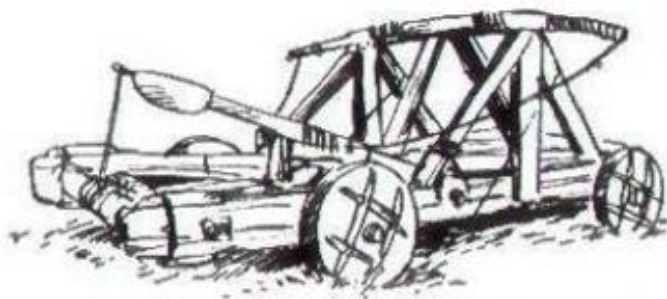
Izbili su na vrh jednog od bregova koji je bio pred njima i pogled im puče na široku ravnici. Uplašeni konji stadoše da njište i povlače se unazad, morali su da ih smiruju čvrsto povlačeći uzde i bolno ih mamuzajući po bedrima.

Očiju koje su upijale širinu pred njim, Obilić je zapanjeno gledao u daljine što su se pružale prema obzorju.

„Vo imja Oca i Sina“, mrmljao je krsteći se. „Šta je ovo?“ Stojeći na vrhu brega, stežući čvrsto uzde svog Damjana, Kosančić je gledao u prizor pred sobom. Zemlja ispod njih, sve dokle je pogled dopirao, bila je satrta plamenom. Visoki stubovi crnog i sivog dima uzdizali su se ka oblacima, tu i tamo još poneki požar plamteo je po obroncima šuma i obodima oranica. Zureći sa visine u čitav taj prizor, Kosančiću se činilo da gleda u purpurno-siv zemljopis Pakla.

„Izgleda da je smak sveta počeo“, promrmlja vojvoda kosanički. „a da nama to niko nije javio.“

Međuigra
GVOZDENI SAD

Svaki zalogaj hleba je tvrđava.
Miloš Petković

Trinaest godina ranije

Novembar 1373.

Tvrđava ie gorela.

Kamen, ma koliko bio tvrd, ponekad je nepostojan poput ljudskog mesa.

Krvvari, gori, truli, nestaje...

A kamen od koga su bili podignuti zidovi i kule nepristupačnog grada Užica bio je zaista tvrd, poput njegovog gospodara Nikole Altomanovića. Ali ne dovoljno. Kada su ga načele opsadne sprave, dugačke strele ispaljene iz balista, teško kamenje i vatra bačena iz katapulta, zidovi su počeli da popuštaju a strah i očaj da čine svoje.

Altomanović nije očekivao ništa od svega što mu se desilo u tri meseca otkako je počela najezda njegovih neprijatelja. Ratovi su znali da se protegnu na godišnja doba i godine, ali ne ovaj. Trajao je manje od tri meseca. I mladi župan Nikola uglavnom ga je proveo u bekstvu, gonjen poput odbeglog roba. Isprva je mislio da ga napadaju samo snage Lazara Hrebeljanovića. Ali prevario se. Kada je video da se među onima koji kidišu na njegove zemlje i satiru ih ognjem i čelikom nalazi i hiljadu ugarskih kopljanika, njegovom razočaranju nije bilo kraja. Napali su ga sa tri strane. Tvrtko i njegovi Bosanci, Lazar sa svojim oklopniciima i njegov dojučerašnji zaštitnik, ugarski ban Nikola Gorjanski.

Svaki otpor bio je uzaludan, ali Altomanović ne bi bio to što jeste da nije zauzeo poslednje uporište. Nakon što su ga izdali njegovi vazali, i zatvorili mu kapije svojih utvrda knezovi koje je načinio gospodom i poklanjao im zemlju i titule, preostala mu je samo ta tvrđava na vrhu visoke stene koju sa tri strane štiti reka Đetinja. Tu je rešio da stane i bori se.

I borba je počela kada su Lazar i njegovi vazali stigli podno Užica i kada je njihova vojska stala besno da kidiše na grad. Pod

naletom takve sile, župan i njegovi duhom klonuli ljudi nisu imali velike izgleda.

Predao se posle nekoliko dugih dana opsade i stavio svoj život na milost Lazaru i Tvrtku. Bio je besan na Ugre koji su mu bili zaštitnici i preko noći ga proglasili izdajnikom, ali taj bes je bio jedino oružje koje mu beše preostalo.

Evo ga kako ga vode poljem, svezanog poput odbeglog sebra.

I evo ga kako poražen staje pred svog dušmana Lazara i njegovu svitu.

Gleda ga pravo u oči, dok se iza stasitog kneza Moravskog vijore zastave ispod kojih postrojena stoji njegova pobedonosna vojska. Može da prepozna neke od njegovih vojvoda: Jug Bogdana, Bana Strahinjica, Dimitrija Vojihnovića, Milana Topličanina i mladog mačevaoca Ivana Kosančića... Obojeni krvlju i purpustom, svi oni bili su sjedinjeni mržnjom koju je osećao prema njima.

„Dakle, tu smo, kneže“, prozbori Altomanović i njegove reči vetar prosu niz golo užičko polje.

„Tu smo, Altomanoviću“, reče Lazar.

„Hoćeš li me ubiti sad ili posle?“

„Neću te ubiti, Nikola. Imaš ti još dosta toga da ispaštaš na ovom svetu.“

„Zrno milosti velikog pobednika?“ naceri se Altomanović podrugljivo. „Da je bilo obrnuto, tvoja glava bi već bila na kocu.“

„Znam. Ali ti i ja nismo isti, niti ćemo ikada biti.“

„Mani me tih priča, Lazare... Reci to majkama čiju su decu poklali tvoji ljudi harajući moj posed, reci to seljanima kojima su popalili kuće.“

„Ti si poslednji koji može držati takve pridike. Ostalo je i iza tebe dovoljno majki zavijenih u crno, preklanih vratova i popaljenih sela.“

„Eto vidiš, Lazare“, rešao je svezani župan. „Ipak nismo toliko različiti. Ti samo bolje podmićuješ popove i velmože, i sazidao si više crkava. Ali kad kucne sudnji čas, obojica ćemo na isto mesto.“

„Možda je tako, Altomanoviću“, reče knez smireno. „Ali ima jedna razlika. Tvoj sudnji čas je već kucnuo.“

Knez Lazar se okrenu ratnicima iz svoje pratnje i reče im:

„Vodite ga“

Dva krupna ratnika zgrabiše Altomanovića i povedoše ga dugom stenovitom stazom koja je krivudala od ugaonih kula na pročelju tvrđave ka jugu. Dok su ga odvodili, župan je vikao:

„Lazare!“, glas mu je bio gotovo vrisak „U paklu ima dovoljno mesta za obojicu čuješ li me, Lazare!“

Na kraju staze ga je čekao mali odred konjanika na čijem čelu je bio vitez koji je stajao ispred svih, dok je jedan paž držao njegovog konja za kajas a drugi nosio njegov štit. Ratnici dovedoše Altomanovića pred njega i oni se suočiše.

Župan ga je posmatrao sa sebi svojstvenom osionošću. Nije bio očajan, nije se kajao, osećao je neku vrstu tvrdoglavog ponosa, čak i sad kad gleda u lice smrti, kada zna da je došao kraj svemu. Vitez je bio neobično mlad, gotovo dečak.

„Da li me se sećaš, Altomanoviću?“, upita ga vitez.

„Ne.“

„Razmisli malo, napregni se. Ti i ja smo se već sreli.“

„Rekoh ti, ne sećam se.“

„Ali ja se sećam, župane“, reče Stefan Musić gorko. „Sećam se vrlo dobro. Možda bi se i ti sećao da sam ti ostavio uspomenu na naš susret... onakvu kakvu si ti ostavio meni.“

On tada podiže prst ruke na koju je bila navučena teška, metalna rukavica i pokaza na ožijak koji mu je bio urezan u lice. modru liniju koja je išla od njegovog čela, preko desnog oka pa do jagodice na obrazu.

„Kada si hteo da ubiješ Lazara, kada si ga na prevaru namamio u zasedu, ja sam bio taj koji ga je popeo na konja i izvukao iz tvojih verolomnih kandži. Ostavio si mi ovaj beleg. Urezao si nožem svoj potpis na moje lice...“

„Vidim“, promrmlja župan promuklim glasom. „Dečak je porastao... i rešio je da se osveti.“

„Knez te je predao meni kao zarobljenika. Dobro smo iskrvarili u ovom ratu, moji ljudi i ja... Zaslužili smo ratni plen. A taj plen si ti, dobri moj župane.“

„A da mi prestanemo sa ovim torokanjem i da me lepo posečeš?“, reče prkosno Altomanović.

„A, ne“, odmahnu glavom Stefan Musić. „Knez mi je izričito naredio da te ne ubijem.“

„Ne budi naivan, dečaće... Knez me je predao tebi kako on ne bi okrvavio ruke“, siktao je župan. „Neće lepo izgledati kada njima priseže na liturgiji. Jedan silnik ne ubija drugog. Zato će to umesto njega učiniti neki neznani vlastelinčić.“ „Rekao sam ti da te neću ubiti, Altomanoviću.“

„Onda, šta ćeš učiniti sa mnom?“

„Ne znam“, reče Musić zamišljeno. „O tome ću razmišljati nakon što te moji ljudi oslepe.“

Nikola Altomanović je netremice gledao ispred sebe, u polje koje je sezalo unedogled, u mrke oblake nad bregovima u daljini, u talase Đetinje koja je šumela levo i desno od njih. Nije mogao ništa da kaže. Prkos i snaga iščileli su iz njega, okopnili, baš kao što se to desilo sa snegom koji je crnog ukletog decembarskog dana na neobeleženom groblju podno Rudnika zavejao njihove tragove.

Negde iza njega, tvrđava je gorela.

Osetio je kako ga ratnici koji ga drže trzaju i vode neznano gde.

Pogled oko njega se sužavao i bivao kraći.

A tvrđava iza njega nije prestajala da gori.

Treći deo
SENKA SA ISTOKA

*Zografe
Dokle tvoj pogled dopire*

*Čuješ li konjicu noći
Alah il ilalah*

*Kičica tvoja ne drhti
Boje se tvoje ne plaše*

*Bliži se konjica noći
Alah il ilalah*

*Zografe
Šta li vidiš na dnu noći
Vasko Popa*

*Odeven pralinom,
podije se zao duh.
Novica Tadić*

1.

Sve je bilo spaljeno. Sve se predalo vatri i ako. Gorela je zemlja pod njima, i šuma oko njih. Plamen je lizao uvis trudeći se da dohvati nebo i zapali oblake. I nakon svega, nije ostalo ništa, šaka pepela, stopa-dve spaljene zemlje, tutnjava konjskih kopita negde iza bregova... alah il ilalah.

Kosančić, Toplica i Obilić jahali su kroz mrtve predele iznad kojih je visilo plavo nebo bez ptica. Čak su izvori bili zatrovani. Putevi su bili prazni, iza svake krivine čekao ih je crni trag plamena, garež i pepeo, sažežena zemlja sve dokle pogled seže.

Rano jutro četvrtog dana stigli su do Pirota.

Na uzvišici sa koje su gledali u grad, Kosančić je zastao da dobro osmotri prizor pred sobom.

Pirotski grad nije bio veliki. Bio je podignut na niskoj steni kraj desne obale Bistrice, nedaleko od njenog ušća u Nišavu. Krasile su ga visoke kule pravilno postavljene na svaku od četiri strane sveta, povezane i ojačane snažnim bedemima koji su se pružali u izlomljenim pravcima. Behu to lukavo smislili neimari i Kosančić je odmah uočio tu stratešku prednost, gde su tim prelamanjem zidina u severnom i istočnom delu izvedena dva ispadna ugla. Odlično mesto da se postave strelci. Onaj ko bi hteo da ugrozi tvrđavu, morao bi da priđe bedemima, a tada bi bio u dometu i izložen kao laka meta. Na samom vrhu stene, u okviru severnog bedema, ka nebu je sezala najveća od svih - donžon kula. Sa nje je moglo da se vidi daleko i široko pirotsko polje. Nadirući neprijatelj mogao je vrlo rano da se uoči. Ulazna kapija bila je na jugozapadnom bedemu i u nju se moglo ući samo uskim putem sa čije je leve i desne strane bila močvara.

Upravo ispred kapije tiskala se velika masa naroda. Mahom sebri i njihove porodice, pokoji trgovac. Zaprege, stoka, tovarni konji,

kolone i redovi izmučenih nesrećnika željnih hleba i milosti, na putu u nepoznato. I hleb i milost treba da im udeli gospodar. Za ovo prvo će se već nekako postarati posada tvrđave, ovo drugo trebalo je iskati od Stefana Musića. A on je bio sve samo ne milostiv.

„Izbeglice“, reče Toplica.

„Da“, klimnu glavom Kosančić. „Stefan je povukao narod iz prostora koji leži između klanca i tvrđave. Ceo taj deo je zapalio i pretvorio u pepeo. Osmanlijama nije ostavio ni kap vode. Ni mesto da otpočinu. Ništa. Kada dođu pred tvrđavu biće žedni, gladni, umorni...”

„I besni.”

„Da. I to je prednost koju valja iskoristiti.”

„Izgleda da ljudi Stefan Musić ipak nije toliko lud“, ogласi se Miloš.

„Nemoj mešati ludilo sa pameću. Lud je on... još kako je lud“, reče Kosančić i potera konja niz padinu, ka gradu.

Sopstvenik grada je nekada bio vojvoda Momčilo. Vojvoda se borio u građanskom ratu koji je besneo u Romejskom carstvu i za zasluge dobio titulu oblasti Merope. Poginuo je 1345. kod Periteoriona i iza sebe ostavio ovaj grad čiji položaj na ključnim trgovačkim putevima nije bio od malog značaja knezu Lazaru, potomjem najmoćnijem velikanu u onome što je ostalo od srpske države nakon smrti Nejakog Uroša, poslednjeg vladara loze Nemanjića. Lazar je obnovio grad, dobro ga utvrdio, postavio u njemu stalnu posadu i zapovedništvo nad njom u početku dodelio Dimitriju Vojihnoviću, bratu monahinje Jefimije. Kad je Dimitrija povukao na dvor i tamo mu poverio poslove od veće važnosti, povremeni kapetan grada bio je Stefan Musić.

Stefanu je to odgovaralo jer je u životu iznad svega voleo dve stvari: vino i ratovanje.

U Pirotu, tvrđavi pored granice koju su neprestano opsedale akindžijske horde, Stefan je i jednog i drugog imao koliko mu duša ište.

2.

Murat Pravedni, Orhanov sin, bio je ratnik od kad zna za sebe. Zbog toga je posebno vodio računa o ugledu i uređenju vojske. Uveo je kazi-askere, vojne sudije, kao i zvanje begler-bega, i njega je među prvima poneo Lala-šahin, zapovednik rumelijskih trupa. Zatim je rešio da se postara o pravima pobedilaca. Njegova vojska je uvek bila pobednička. A pobeda ima svoju cenu. Baš kao u stara vremena, bila to ona u kojima su pustinski jahači harali Sredozemljem, ili ona druga, kada su rimske legije gospodarile poznatim svetom, vojska je morala da ima svoje prihode, razlog i svrhu zbog kojeg krvari i satire neprijatelja.

Ta svrha nikad nije bila vera u Boga, niti odanost vladaru, ni težnja ka boljem i pravednijem svetu.

Ta svrha je oduvek bila pljačka.

Zato je Murat rešio da uredi podelu pljačke. I zato je doneo *ganimet* - zakon pljačke. Po njemu, pobediocu je pripadalo sve. I ono oteto silom, i ono što je pobeđeni davao da svoju slobodu otkupi. Ganimet je strogo zabranjivao samovoljno pljačkanje i predviđao za to stroge kazne. Naročito su bila stroga naređenja po pitanju pljačke u neverničkim zemljama. Oteto blago nije postajalo svojina pobednika sve dok ne bi bilo doneto u zemlju Islama. Do tada, niko nije smeo da otuđi nijedan njegov delić, jer blago je bilo opšte dobro i pripadalo čitavoj vojsci, od telala do vezira.

Nauka Prorokova nalagala je da jedna petina pripadne vladaru, mada ni to blago nije išlo njemu niti u državnu riznicu. Ono se zvalo Božija sreća - *Semulah* - i bilo je namenjeno siromasima, udovicama i siročadi.

Bilo je neke izopačene pravednosti u tome. Otimati od jednih nesrećnika da bi se dalo drugim.

Valjda je tako Bog jedino mogao da se usreći.

Ostatak pljačke, preostale četiri petine, pripadao je vojsci kao nagrada za njenu vernost i njene junačke poduhvate, i zvao se gnuzat. Njega je vojska delila između sebe. Svi su imali pravo na svoj deo; konjica je dobijala dvostruko više nego pešadija, a zapovednicima je sam emir određivao posebne nagrade.

Međutim, u ovom pohodu nije bilo ni semulaha ni gnuzata. A nije ga bilo jer nije bilo ni junačkih poduhvata, ni borbe, a samim tim ni pljačke.

Izgleda da je Jedini Bog rešio da usreći nekog drugog.

Vojska je za sada mogla između sebe da podeli malo vode i hrane što im je preostalo, a padišahova petina bi mogla da se izmeri šakom pepela.

Spaljena zemlja se protezala unedogled, pepeo je prekrrio svaku njenu stopu otkako su krenuli iz Serdike.

Ravnomerni udarci kamdžijom odjekivali su poljem.

Prvo su se pobunili azapi, neredovna pešadija. To je bilo očekivano jer oni, za razliku od ostalih, nisu primali platu.

Svaki udarac pratio je bolni krik.

Ta beslovesna fukara teško da je mogla da se nazove vojskom, njihov jedini razlog da stupe u borbu bio je pljačka radi pljačke.

Odabrao je njih desetoricu i sada su im gola leđa bila izbrazdana krvavim ranama, čisto da se sete da su u emirovoj službi, a u njegovoj milosti. I da on nije baš milosrdan čovek. Naročito ne prema azapima koji vremenom postanu samovoljni i neposlušni.

Ali-paša je mirno posmatrao kako onesvešćenim ljudima skidaju konopce. Kazna je bila izvršena i ostali znaju šta ih čeka ako budu prkosili.

Krenuo je ka svom šatoru, i tada mu je prišao Asad-beg.

„Čestiti pašo, moramo da razgovaramo“, reče Asad.

„Opet ti, Asad-beže. Rekao sam ti da nemamo o čemu da raspravljamo.“

„Mislim da bismo mogli da se svi zajedno posavetujemo u vezi...”

„Ne trebaju mi tvoji saveti. Padišah te je poslao da budeš posmatrač a ne savetodavac. Zato posmatraj, Asade. Posmatraj kako ću zdrobiti nevernike. Posmatraj kako reč Alahova ruši zidine.”

„Ja bih reči Alahove ostavio za neku prigodniju priliku”, uzdahnu Asad. „Sve ovo što smo videli za ovih nekoliko dana puta, ne sluti na dobro.”

„Koliko sutra bićemo pred zidinama Pirota, tada će sve biti lakše.”

„Nevernici su radije spalili sopstvenu zemlju nego da je nama predaju. Vojska je gladna, žedna, umorna... i buntovna.”

„Buntovna?”, Ali-paša priđe Asadu i unese mu se u lice. „Moja vojska nikada nije bila niti će biti buntovna.”

„A ovi?”, pokaza Asad na desetoricu azapa koje su odnosili obeznanjeno.

„Oni?”, osvrnu se Ali-paša nehajno. „Nekoliko trulih jabuka. To je sve. I u pravu si, Asade... Vojnici su gladni i žedni. Gladni su borbe i žedni kaurse krvi Dobiće malo i od jednog i od drugog, koliko sutra ujutru.”

„Ne mislii valjda odmah da počneš sa opsadom?”

„Ko govori o opsadi? Pa to je mala pogranična tvrđava, pašće posle prvog juriša. Pirot me uopšte ne zanima, on je samo usputna stanica do Niša, Lazareve riznice.”

„Pirotom komanduje knežev sestrić Stefan Musić Zar ti sve ovo što je do sada učinuo ne govori nešto?”

„Da“, klimnu glavom paša. „Govori mi da je lud.“ „Spalio je sve useve, zakrčio puteve, otrovao izvore... Učinio nam je put od Serdike dovde pravim paklom. Hvatao je naše izvidnike žive i slao nam ih nazad na konjima obezglavljene... desetoricu smo našli obešene o isto drvo. A ko zna šta nas još čeka sutra pred zidinama Pirota. Neprijatelja koji je spreman da čini takve stvari ne smeš potceniti, čestiti pašo.”

„Taj knežev sestrić... taj ludak... raspolaže posadom od par stotina ljudi. Pogledaj oko sebe, ovo mnoštvo šatora, ove vatre i zastave što se vijore... Ove sjajne ljude pod njima. Zar misliš da bilo šta može doleteti takvoj sili?"

Asad-beg zavrte glavom.

„Sila“, reče tiho, „nikad nije dovoljna.“

„Vldećemo, Asade“. reče paša, potapša ga po ramenu, uđe u šator.

Asad-beg ostade sam na polju ispred šatora velikog vezira. Sa te uzvišice gledao je logor velike vojske kako se proteže do ivice stoletnih šuma. Deset hiljada ljudi je oštrilo svoje sablje, deset hiljada ljudi molilo se Bogu, deset hiljada ljudi iščekivalo svoju nagradu, i svi će je dobiti sutra, na ovaj ili onaj način, pre ili posle bitke za Pirot, na ovom ili onom svetu.

Osetio je tada neku iznenadnu hladnoću, zabacio svoj skerletni ogrtač preko ramena i krenuo na počinak.

3.

Kada su dojahali u gornji deo grada, tamo ih je spremno dočekaio stražar. U prvi mah nije prepoznao nikog od njih i sa isturenim kopljem je prišao Kosančiću i njegovom konju.

„Trgovci ili skitnice?“, upitao je bez mnogo oklevanja.

„Ni jedno ni drugo“, odgovorio mu je Ivan.

„Onda se gubite odavde.“

„Želimo da vidimo kapetana.“

„Kapetan ima pametnija posla.“

Kosančić podiže desnu ruku, nadlanice okrenute prema ratniku, tako da je ovaj jasno mogao da vidi pečatni prsten sa plemićkim znamenjem.

„Reci kapetanu da je u grad dojahao vojvoda Ivan Kosančić sa još dvojicom vitezova i da se upravo sprema da ubije jednog od stražara.“

Stražar se povuče nazad i skloni koplje u stranu.

Nakon što su smestili konje u štalu, vitezovi su pošli sa jednim od slugu u najvišu kulu gde je boravio Stefan. Uspeli su se uz široke stepenice koje su bile poput zakrčenih damara. Na njima je bilo pometnje i straha, ljudi su kao obezglavljeni trčali gore-dole, sebri, sluge, stražari, trgovci, vođe karavana...

Ušli su u kulu i zastali pred odajom u kojoj je bio kapetan sa svojom svitom.

Iz nje je izašao mali pogureni čovek. Prošao je ćutke kraj njih i sva trojica su jasno mogli videti kako mu kroz prste šaka kojima je pokrio lice curi krv.

„Kuvar“, reče mladi sluga ravnodušno. „Nije dobro ispekao jarebicu.“

Nedugo potom na vratima se pojavi mladić u lepoj odori i blago se pokloni.

„Zdravo, Vaistina“, pozdravi ga Kosančić.

Sluga klimnu glavom i reče učtivo:

„Moje srce se raduje što vas opet vidi, gospodaru. Izvolite “

Ušli su u odaju i tamo zatekli kapetana kako sedi za stolom i obeduje. Nekoliko naoružanih ljudi stajalo je po strani. Ugledavši ih, Stefan Musić odloži komad mesa u stranu i ustade.

Najstariji sin čelnika Muse bio je visok čovek snažne građe u svojim poznim tridesetim čak i za stolom nosio je kratki mač koji mu je visio oko struka o kožnom pojasu. Odeća mu je takođe bila kao u prostog ratnika, jedino što se na njemu izdvajalo bila je ogrlica od čistog zlata sa medaljonom na kome je bila neka neobična gravira. Njegovo lice, ogrubelo od godina, neobrijano i pomalo umorno, odavalo je čoveka velikog iskustva. Stefan je nekad bio lep čovek, i sada je bio to, ali sada je sklad te lepote remetio ružan ožiljak koji mu je padao preko levog oka, modra linija koja je išla od čela do sredine obraza.

„Kosančiću... Toplice.. promrmljao je promuklim glasom.

„Hvaljen Isus, kapetane“, reče Kosančić.

„Pusti sad Isusa“, odgovori ovaj. „Šta vas dovodi ovde?“

„Dolazimo iz Makedonije.“

„Iz Makedonije?“

„Ali-paša jaše sa deset hiljada ljudi, ti si mu prvi na udaru.“

„Znam“, odmahnu Musić. „On mi je manja muka. Moram prvo da zbrinem sav ovaj narod.“

„I red je“, jetko primeti Obilić. „Ti si im i spalio domove.“

Stefan pogleda u Miloša namrgođeno, a onda mu se obrati:

„Mladi vojvoda Miloš?“

„Da.“

„Začepi gubicu. I ne govori dok ti se ne obratim.“

„Ovo je kneževa utvrda i ja sam njegov vitez“, reče Obilić prkosno. „Govoriću kad hoću i šta hoću.“

„Eto vidite, braćo“, reče Stefan obraćajući se Kosančiću i Toplici. „Ovo se događa kada od čobanina hoćeš da napraviš viteza. Dobri knez je mislio da je svaki nepismeni sebar dostojan plemićke titule samo zato što je pokazao malo vernosti i što zna da razlikuje dvor od obora. Lepo sam mu govorio da je toj stoki mesto sa ovcama a ne među gospodom...“

„Ja sam za svoje gospodstvo iskrvario“, procedi Miloš besno kroza zube. „Nisu mi ga, kao tebi, spustili u jaslice po rođenju.“

„I šta sad hoćeš? Da još malo krvariš? Rado ću ti priuštiti to zadovoljstvo.“

„Polako, Stefane“, oglasi se Kosančić. „Nismo došli ovde da bismo se zavadili međusobno.“

„U pravu si“, reče kapetan pomirljivo, kao da se ništa nije desilo. „Dobro bi mi došla tri mača. Sedi, Kosančiću, uvek sam voleo da pijem sa tobom. Hoćeš li mi konačno otkriti tajnu kako to da se nikad ne napijem.“

Vitezovi sedoše za drveni sto po kojem su bile rasute zdele i tanjiri sa hranom, dok im je Vaistina sipao vino u zlatne pehare, Kosančić upita Stefana:

„Šta ćeš učiniti sa narodom? Znaš da ne mogu u zbegove, nema dovoljno hrane...“

„Sudeći po ovome što ti imaš na stolu, ne bi se tako reklo“, reče zajedljivo Obilić.

„Šaljem ih dalje...reče Musić, ne obraćajući pažnju na Miloševe reči. „Za Niš. Tamo će ih zbrinuti. Za to vreme mi moramo da organizujemo odbranu. Znaš i sam šta će se desiti ako ih Osmanlije stignu, neki će završiti pod sabljom a većina kao roblje u Levantu.“

„Sa koliko ljudi raspolažeš?“, upita Toplica.

„Ja imam negde oko tri stotine, ostaje ću izabrati među sebrima.“

„To nije dovoljno“

„Znam. Ali knez je obećao pojačanje. Treba da držimo tvrđavu dan ili dva... Moj brat Lazar je već u Kruševcu. Doći će sa kneževim oklopnicima, a nešto vojske će valjda poslati i Vuk Branković ”

„Vuk te mrzi“, reče Kosančić.

„Pa mrzi i ovog derana koga ste povelili sa sobom“, reče Musić i pokaza na Miloša. „Plemeniti gospodar Vuk mrzi sve koji nisu gospodstveni kao on. Dobro, mene mrzi zato što sam mu posekao bratanca. Ali bila je to poštena borba. Mali je na neki način imao veće izglede. Sećaš li se? Ja sam bio pijaniji.“

Tada u prostoriju stupi snažan čovek u punoj ratnoj opremi. Ivan ga namah prepoznade. Bio je to Stanoje Glavoseča.

„Kapetane, morate dole, nešto se dešava“, reče Stanoje.

Miloš se okrenu kad začu poznat glas, Stanoje ga okrznu pogledom, ali ne reče ništa.

Sva trojica su ustali i krenuli za najamnikom. Dok su silazili niz stepenice, Toplica upita Obilića.

„Reci mi, Miloše... ne bese li ovo zapovednik tvoje lične straže?“

„Najamnici...“ siktao je Obilić gnevno. „Ništa im nije sveto. Prodali bi rođenu majku za zlato.“

Na velikom prostoru ispred jugoistočnog bedema, do kog se silazilo sa dugih stepenica iz donžon kule, bilo je okupljeno dosta naroda, mahom sebara koji su grozničavo iščekivali dalju odluku gospodara. obraćao im se jedan od Stefanovih ljudi, mladi vitez u gizdavoj odeći, biranim rečima i glasom koji je više pristajao otecu koji na dvoru čita Psaltir.

Mladić je govorio glasom koji se odbijao o kamenu utrobu tvrđave i masa ga je pomno slušala, ali na njihovim licima jasno se videlo nezadovoljstvo i strah.

„Blagoverna moja braćo“, sipao je zlatousti deran. „Naš u Hristu blagorodni, plemeniti otac Lazar, naš knez, naš gospodar... poverio nam je ovu tvrđavu da je branimo i odbranimo od Ismailćana, da prospemo krv za Hrista i zadobijemo mesto u Njegovom carstvu. Ima li veće časti od toga? Zato pozivam svakog vičnog ratovanju, svakog

ko želi da služi našem blagorodnom ocu Lazaru da stupi ovde i pridruži nam se. Šta velite, braćo?"

Blagi žamor u masi bio je jasan odgovor vitezima na njegov poziv. Niko nije istupio. Samo su tupi pogledi i reči pune brige odjekivali među njima.

Tada na kameno pročelje sa kog se vitez obraćao masi stupi Stefan Musić i grubo ga odgurnu.

„Slušajte me!“, zagrmeo je i odmah dobio pozornost svih prisutnih. „Dolaze vam Agareni! Preko zapaljene zemlje, one koju ste nekad zvali svojom, pa pravo pred ove zidine da ih pretvore u prah. Ja znam šta biste vi najradije. Da podvijete rep, pa tako prema Nišu. I znate šta? Nije me briga! Pocrkajte svi, tamo ili ovde, svejedno mi je! Neki drugi od vas bi, tako sam čuo, da se tvrđava preda Osmanlijama, jer će se tako umilostiviti ona kurva Ali-paša. Ali znajte jedno, kukavna pseta! Agareni su strašna vojska! Užasna! Agareni ne znaju za milost! Agareni siluju žene, Agareni siluju dečake! Agareni pale i kolju sve na šta naiđu i budite sigurni da je to jedina milost koju ćete od njih dobiti!“

Među okupljenim ljudima je vladao tajac. Niko se nije usuđivao da progovori niti bilo šta doda na ove Stefanove reči.

„Sad...“, nastavljao je Musić samouvereno, „možete da bežite za Niš, i dalje za Kruševac i tamo nađete druge gospodare za koje ćete da savijete kičmu i zbog kojih će vam deca gladovati. Ali znajte da ako ostanete ovde, ne činite to zbog Lazara, niti zbog mene, niti zbog slatke Bogorodice na nebu... Činite to zbog svojih porodica. Njih ćete braniti na ovim bedemima, a ne Lazarevo kneževsko dostojanstvo. I neće Hrist sići sa nebesa da vam se zbog toga zahvali, ali će vam biti zahvalna vaša deca, i vaše žene i vaši stari što njihov zbeg nije sustigla agarenska konjica i rasula im drob po carigradskom drumu. Koliko dugo budemo zadržavali neprebrojni azijski ološ na zidinama ovog grada, toliko vremena će imati zbeg da ode ka Nišu. Zato prestanite da se prenemažete poput nekih ženetina i stanite u red da vam se podeli oružje!“

Nakon što je završio, Stefan odstupi sa kamenog pročelja. Iza njega, masa se razilazila u tišini.

„Kapetane!“, začuo se tada glas sa grudobrana.

Stefan požuri uz šetnu stazu da se uspne na bedem. Kosančić, Toplica i Obilić krenuše za njim.

„Šta je bilo?“, upita Musić stražara koji ga je pozvao.

Golobradi momak, stražar kome je ulubljena metalna kaciga padala preko očiju, upirao je prstom u pravcu jugoistoka, ka mestu gde su se na krivulji obzorja sretali nebo i zemlja.

Svi pogledaše u tom pravcu. U daljini se video oblak prašine. Podsećao je na sivu neman koja stalno menja obličje. Kao da izriče presudu, stražar reče hrapavim glasom: „Ali-paša je stigao “

4.

Vojska pod Osmanom nije bila redovna, nju su činili dobrovoljci, a koliki će njihov odziv biti i kolika će biti vojska nekog vladara, zavisilo je od njegovog imena i ugleda. Kada bi hteo da zarati, vladar bi nekoliko dana preko telala, javnih vikača, pozivao ratnike i oni bi se okupili na zbornom meslu. Najčešće u sedištu valiije, oblasnog upravnika. Osmanovu vojsku činila je konjica, akindžije - visoki borci, svaki odeven i naoružan po svojoj volji. Više su ličili na pljačkašku bandu, nego na pravu vojsku.

Pod Orhanom, vojska je bila bolje ustrojena, jednoobrazno odevena, a od tada nose bele kape na glavi, za razliku od običnih građana koji nose crvene. Novo ustrojavanje vojske sproveo je njegov brat i veliki vezir Ala-edin. Pošto se carstvo širilo i raslo, zbog dužine i udaljenosti granica skupljanje akindžija išlo je sporo, pa je zato prvi put uvedena stajaća vojska.

Pijade ili *jaje* su bili pešaci, u svakom trenutku na službi emiru, primali su platu po jednu akču dnevno, bila je to ideja Ala-edinovog prijatelja Kara Kalila Čandarlija, i bili su podeljeni u desetine, stotine i hiljade.

Ala-edin podeli dalje akindžije u dva korpusa redovne konjice i nadenu im ime *Sipah*-konjanik i *Silihdar* - nosilac oružja. Njihove starešine nazva sipah-aga i silihdar-aga, oni su bili podeljeni na bejljike, čije su se starešine zvale bejlik-baše.

Kako je carstvo raslo i kako se Prorokova reč širila zemljama, tako se javila potreba za novom vrstom ratnika. Oni su bili birani među zarobljenicima, prebezima ili verootpadnicima, neretko bi se nalazili i među otetom hrišćanskom decom. Njihova vernost bila bi poklonjena isključivo sultanu, a njihova sudbina ležala bi na bojnopolju. Nisu imali oca, majku, prijatelja ili brata. Imali su samo sultana i bili njegova deca i njegovi zaštitnici.

Orhan je želeo da ta vojska bude Alahova predstraža na ovom svetu i zato pozva čuvenog derviša Hadži-Bektaša da ovu ustanovu osveti. Ovaj je, položivši deo svoje haljine na glave prvih starešina, izgovorio sada već legendarne reči:

„Neka bi Svemogući dao da vaše lice uvek bude svetlo, vaše mišice čvrste i snažne, vaša sablja oštra i strele smrtonosne, a vi samo uvek pobedonosni.“

Tako su nastali janjičari.

Jer derviš ih je blagoslovio nazvavši ih „nova vojska" - *jeni ćeri*.

U početku ih nije bilo više od hiljadu i bili su pešadinci. Ali kasnije su dobili na značaju i za to je najzaslužniji bio upravo emir Murat. On je tridesetak godina ranije obrazovao adžemi-nnglan školu u Galipolju, koja je popunjavana tako što je uziman peti deo zarobljenih „stranih dečaka". Ti robovi, prebezi i otpadnici tamo su bili obučavani da budu savršene mašine za ubijanje, njihova jedina porodica bili su njihovi saborci a emir i otac i majka. Za razliku od ostalih muslimana, bilo im je zabranjeno da nose bradu, nisu mogli da imaju odnose sa ženama, sva njihova imovina pripadala je državi. Bili su izvanredni strelci, a najveštiji su bili sa sabljom i sekirom. Vremenom su postali najbolja sultanova vojna jedinica i njegova lična garda. Nije im bilo ravnih u carstvu, ne samo po veštini ratovanja, nego i po pobožnosti i askezi.

Ali-paša je gledao u janjičarsku zastavu koja se sa ostalima vijorila iznad šatora. U rukama mu je bilo pismo u kome mu je javljeno da će se još jedan janjičarski odred uskoro pridružiti njegovoj vojsci. Pismo nije bilo od emira, niti od nekog drugog vezira, niti od bilo kog dostojanstvenika sa dvora u Jedrenu. Poslao ga je derviš Edhem Ibn Musafir.

To je imalo smisla jer derviši su oduvek bili neka vrsta janjičarskih zapovednika iz senke. A sam Edhem je bio padišahov miljenik, jedan od najuticajnijih ljudi na dvoru. Opet, Ali-paši se nije dopadao, baš kao ni princu Bajazitu a ni mnogima drugima. Edhem je očigledno imao veliki uticaj na emira zahvaljujući svojim mudrim i

mističnim pričama, sa sanovnicima i tumačenjima sudbine, svojim zloslutnim pogledima i rečima punim lažne mudrosti.

Derviš je pisao da će im se podno Pirota pridružiti još jedan janjičarski odred koji je trebalo da dođe iz Makedonije. Nije objasnio šta taj odred traži i koja je svrha njegovog dolaska, ali to Ali-paši nije bilo važno. U ovom pohodu svaka nova sablja je dobrodošla.

Jedan bejlik-paša mu priđe i reče.

„Poklisar se vratio iz grada.“

„Dovedi ga “

Mladi glasnik bio je jedan od spahl-oglan, gospodskih sinova. Nije imao više od dvadeset godina.

On priđe Ali-paši i pokloni mu se. Zatim mu pruži svitak koji je doneo sa sobom, Musićev odgovor na njegovu ponudu da preda tvrđavu bez borbe.

„Gde je tumač?“, upita Ali-paša.

„Neće ti trebati, presvetli veziru“, reče spahi-oglan „Pismo je napisano na našem jeziku.“

„Imaju tamo u tvrđavi nekoga muhamedanske vere?“

„Ne, jedan od njegovih slugu ga je napisao “

„Nevernički sluga zna da piše našim pismom?“

„Ne samo to. Njegov gospodar zna da govori naš jezik.“

„Stefan Musić zna turski?“

„Da, gospodaru.“

„I? Šta ti je rekao?“

„Ni... nismo mnogo razgovarali.“

„Zar?“

„Da. Rekao je...“, mladom poklisaru je bilo neprijatno dok je govorio, „rekao mi je da će mi sledeći put kad uđem u njegove odaje u blatnjavim čizmama odseći stopala.“

„Tako se ne razgovara sa sinom jednog bega! I šta si mu ti odgovorio?“

„Ništa "

„A zašto?"

„Zato što je potegao nož, stavio mi ga pod grlo i zapretio da će mi odseći jezik progovorim li još samo jednu reč."

„Kaurški divljak! Poklisarstvo je svetinja. Ti si carev glasnik. Niko ne pretil glasniku!"

„E, pa on...", mucao je poklisar, „...on pretil.“

Ali-paša razvija svitak koji je dobio i počeo da čita pismo, za tren njegovo lice dobi crvenu pa onda gotovo modro-tamnu boju.

„To neverničko pseto!", zagrme gnevno. „Kako se samo usuđuje! Okačiću ga o čengele zbog ovog!"

„Izgleda da je ludi Stefan rešio da održi svoju reputaciju", promrmlja jedan od begler-begova iza njega.

Veliki vezir jednim besnim trzajem pocepa pismo i okrenu se ka svom prvom zapovedniku, Sarudže-paši.

„Reci telalima da sazovu zbor. Imam nešto da objavim."

„Šta ćeš objaviti, čestiti pašo?", upita ga Asad beg. „Pogledaj samo svoje ratnike."

„Došli su ovde za malo zlata, krvi i pokojeg roba koga će dobro unovčiti kad se vratimo... Mislim da će biti sasvim dovoljno."

„Zlato, krv i roblje", mrmljao je Asad. „Zaboravio si još nešto."

„A šta to, mudri moj Asade?"

Asad beg pogleda značajno u pravcu tvrđave koja se daleko napred uzdizala na steni.

„Krv koja će poteći...", reče mirno, „...neće biti samo nevernička."

5.

Iznenadni vetar, hladan i zadihan, poput glasnika koji donosi loše vesti, silazi sa brda na Istoku i udara u zidine pirotske tvrđave. Suton obojen studenim purpustom okamenjuje prizore u daljini, plavi čas te magle i to poput utvara lebde u podnožjima dalekih planina, stoletne hrastove šume koje se pružaju levo i desno unedogled, zeleno-sivu močvaru ispred tvrđave, šipražja iza kojih se nazire veliki logor Ali-pašine vojske, gde hiljade ratnika klanjaju ićindiju.

Na bedemu odmah iznad gradske kapije, nasred šetnice u kojoj se smenjuju stražari, vojvoda Ivan Kosačić stoji na vetru i gleda u daljinu. Otegnuti jauk molitve Alahu zamire u daljini i u turskom taboru počinju da se pale vatre, jedna za drugom, poput zvezda na nebu. Žagor se čuje neko vreme a onda mir prolećnog sutona počinje da ie rastapa i da drhti... Kao da vaskrsava ni iz čega, prolama se ratnički poklič od koga se zemlja trese. Kao da dolazi iz utrobe nekog velikog čudovišta, taj zvuk budi usnule šumske duhove i useca strah i nemir u srca stražara na zidovima drevnog Arvunija.

Ali to ne pogađa mnogo mladog vojvodu Miloša Obilića dok se uspinje drvenim stepenicama ka bedemu, noseći u jednoj ruci vrč sa vinom a u drugoj dva zlatna pehara. On prilazi Kosačiću, stavlja pehare na kamen pred njim i, dok ih puni crvenim vinom, pita ga:

„Šta se to događa u turskom taboru?”

„Ali-paša je objavio jagmu, odgovori Kosačić ne skidajući pogled sa osmanlijskog uporišta gde logorske vatre sevaju oštrim odsjajima, poput đavolskih očiju.

„Jagmu?”

„Da", reče Kosačić i prihvati pruženi pehar sa vinom. „Pošto nismo pristali da pređemo u islam i predamo mu tvrđavu, on po ratnom pravu može činiti s nama šta mu je volja. Osmanlijski zapovednici više vole da im se gradovi sami predaju jer tako oni

lično zadržavaju većinu ratnog plena. Ovako, nakon opsade, vojnici imaju pravo na dvodnevnu pljačku nakon koje neće ostati mnogo. Ruku na srce, Ali paša i nije imao neki izbor. Vojska mu je napredovala danima preko spaljene zemlje, gde nije mogla da dođe ni do kapi vode, kamoli do bilo kakvog plena... Jednostavno je morao da objavi jagmu i tako ih smiri. To znači da će azapi i akindžije, spahije i janjičari, ološ i gospodski sinovi podjednako nasrnuti na ovaj grad poput čopora besnih pasa, željni pljačke i krvi."

„Zar naš vrli kapetan nije rešio da odugovlači sa odgovorom i tako nam ugrabi malo vremena?"

„Stefan Musić je poslao odgovor na pašin predlog pre jednog sata. Slušao sam ga kako diktira to pismo pre nego što ga je glasnik odneo u turski tabor."

„I? Je li to bio odgovor dostojan kneževog sestrića?"

„Jeste... Poručio je Ali-paši da će doći u njegov harem i silovati mu žene... jednu po jednu."

„Znači, on je stvarno rešio da svi izginemo ovde?"

Vrteći zamišljeno glavom, Kosančić kao da je tražio pravi odgovor na ovo jednostavno pitanje. Onda otpi još jedan gutljaj vina, počuta kratko, pa pogledom pređe preko gradskog dvorišta gde su se obavljale poslednje pripreme za odbranu. Onda reče:

„Ali-paša je veliki vezir, a sa velikim vezirom se tako ne govori. To će ga razbesneti. Gnevni ljudi često donose pogrešne odluke... Stefan to najbolje zna jer je i sam takav."

Kosančić tada upre prstom u daljinu gde su gorele vatre.

„Pogledaj malo bolje u pravcu njihovog logora i videćeš agarjanske zastave na vetru. Zastavu proroka Muhameda boje Sunca, zeleni steg Fatimida, Omijadovu belu zastavu .. Barjak janjičarski, pola žut, a pola boje krvi, sa crtežom Zul-Fakara, sablje Alijine, u sredini... Sve te zastave spustiće se niz polje, pravo ka ovim zidinama, i dalje, ka Nišu, Toplici, Kruševcu... i neće stati dok se sve boje ne pretupe u jednu..."

Zatim otpi gutlja vina i nastavi:

„Ljudi su suviše nišči duhom da bi spoznali suštinu božanskog. zato su izmislili stvari poput boja - da bi njima označili ono čiju suštinu ne mogu da razumeju. Da li si se ikad zapitao zašto je trava zelena a nebo plavo? Da li reči zaista imenuju ono što vidiš ili se u travi i na nebu krije mnogo drugih stvari koje sve reči na svetu ne mogu ni približno opisati? Ljudima su potrebne prečice ka večnom, putokazi ka Bogu... Zato, pored boja, postoje i brojevi.“

„Da, gospodaru Kosančiću“, složi se Obilić. I ti brojevi govore da u ovom trenutku Ismailćana ima po deset na svakog od nas koji branimo ovu utvrdu.“

Kosančić se samo blago nasmeja na njegovu primedbu i upita:

„Koliko je bilo Spartanaca sa Leonidom kod Termopila?“

„Tri stotine, kažu.“

„A koliko je brojala telesna garda Dušana Silnog?“

„To ne bih znao.“

„Tri stotine najboljih vitezova iz celog carstva. Topličin otac je bio jedan od njih. Isto toliko germanskih najamnika čuvalo je kralja Milutina. A reci mi, Obiliću, koliko je bilo vas u ličnoj gardi kneza Lazara dok si ti bio njen pripadnik?“

„Mislim... Otprilike...“, zbunjeno je mrmljao Obilić,pa, tri stotine?“

„Misliš li da je to slučajno?“

Kosančić izvadi kratki mač iz korice za pojasom i njome počne da crta po prašini koja, prekrivala šetnicu. Obilić je zurio u nacrtani simbol:

T

„Ovo je *šin*“, reče Kosančić. „To je broj drevan koliko i sama reč božja. Stariji od srca Mesečevog i od Adamovih kostiju. Tri stotine lakata je bila dužina Nojeve barke. Tri stotine anđela čuvalo je ulaz u baštu Edensku. Pitagora je imao tri stotine učenika.“

Kosančić zatim vrhom mača u dva kratka poteza iscrta još jedan znak u prašini.

„Evo simbola koji ga označava. Reci mi, šta vidiš?”

„Vidim krst.”

„To je naše znamenje, Obiliću, pod njim se rađamo i umiremo.”

„Ako bude po volji ludaka Musića, desiće nam se ovo drugo”

„Ismailćani nemaju svoje utvrde već prisvajaju tuđe. Njima je Pirotka tvrđava potrebna čitava i neoštećena jer će im to biti dobra polazna tačka za napad na Niš. A Niš će im biti potreban za pohod na čitavu Lazarevu kneževinu.”

„Ne vidim šta može da učini šaka jada kojom raspolažemo ovde. Čim svane jutro, Agarjani će razbiti ove zidove i srušiti utvrđenje sa zemljom”

„Grešiš... Ali-paša neće trošiti vreme na izradu opsadnih sprava. On misli da će pohlepa njegovih vojnika biti dovoljna da osvoji tvrđavu. Zato je i objavio jagmu. A i žuri mu se... Iza sebe ima nestrpljivog sultana a ispred sebe zemlju izdašnu i bogatu.”

Vojvoda kosanički se tada okrenu i pogleda mladog Obilića. Glas mu je bio opor i ravan, kao da izriče presudu.

„Kada prvih hiljadu azapa ostave kosti na bedemima ove tvrđave, Ali-paša će promeniti mišljenje. Uvešće konjicu. Kada naši oklopnici budu posekli prvih stotinu ismailćanskih konjanika, Ali-paša će pobesneti.”

„Šta će uraditi onda?”

„Onda će na nas udariti sa svime što ima.”

6.

Glas u kamenu. Hladan i pun.

Drhtavi eho zarobljen između zidova tvrđave.

„Stare nade i strahovi... vaskrsavaju... poput Hrista! Osećaš li to, Lazare?”

Knez Lazar klima glavom dok kleči pred ikonostasom, odakle ga gledaju blage odi svetih.

„Za strahove znam”, govori umornim glasom. „Ali u nadama sam oskudan poslednjih godina.”

„Grešiš. Gde su strahovi, tu su i nade. Jer nema nade bez straha da će ona ostati neostvarena. Oni idu jedno uz drugo, Lazare, poput neveste i ženika.”

„Čega ja još imam da se plašim?”

„Da ne izgubiš i to malo nada što ti je ostalo.”

Lazar se okreće da pogleda u mrak.

U pridvornoj crkvi nema nikoga.

„Ti si...”, šapuće Lazar, „ti si samo opsens.”

„Jesam li, Lazare?”

„Ne postojiš.”

„A tvoj sin? Da li je on postojao?”

„Ne pominji moga sina!”

„Otac i sin“, prošapta prilika i izroni iz mraka.

Lazar u neverici gleda kako čovek u odrpanoj rizi korača svojim bosim nogama po pridvorici i razgleda ikonopis.

„Bilo ti je teško da nosiš taj krst, Lazare”, mrmlija lice pod kapuljčom. „Nekad, kada je trebalo... Kad te je podsećao na ono što si učinio Altomanoviću i drugima.. Zato si dao da ga sakriju..”

„O kakvom krstu govoriš?”

„A sada, kad ga više nemaš, poslao si svog kuma i svog nesuđenog zeta da pronađu tvoju izgubljenu veru. Slutiš čemu to idu u susret, zato si želeo da Kosančić jaše sa njima... jer znaš dobro da je on drugačiji. I da ako nešto može da ih spase da ne završe na turskim kočevima, onda to jeste upravo ta osobitost vojvode kosaničkog.”

„Šta ti znaš o mojim slutnjama...”

„O, znam... Znam, Lazare. Mnogo više nego što ti misliš.”

„Onda ti je znana i istina ”

„Istina? Istina je jednostavna. Svako ima svoj krst koji nosi, kneže.”

„Ja svoj nosim odavno.”

„Grešiš, postoji više od tog... simbola... iskovanog u železu. Postoji sećanje. Sećanje da si nekada bio silnik. Da si se okupao u vatri i krstio u čeliku, dok je drob sebarske dece bila rasuta po polju a kamen i zemlja goreli... Sećaš se toga, zar ne, Lazare?”

„Da. Sećam se”, reče Lazar i ustade sa mesta na kom je klečao. „Postoji cena mira. Uvek je postojala.”

„I? Uživaš li u tom miru, kneže?”

„Ne.”

„Zašto?”

„Nema mira. Postoji samo primirje. Na nama je da ratujemo. A na dobrom Bogu da prašta.”

„Hoće li oprostiti?... Dobri Bog?”

„Ne znam.”

„Ne znaš? Zašto ne pitaš svoje popove. Koliko je zaista milostiv naš Gospod? Oni su u predvorju njegovih odaja, ključari njegovih riznica, čuvari njegovih tajni, oni sigurno znaju.”

Lazar oćuta.

„Ah, da“, klimnu glavom prilika. „Zaboravih... božji ljudi na zemlji zauzeti su zemaljskim stvarima. Nema vremena za pitanja i odgovore dok se broje dukati.”

„Ti si Nečastivi“, procedi Lazar kroza zube. „Demon iz Ada. Govoriš protiv Boga... govoriš protiv svetih ljudi... iskušavaš me!“

„Kakav je to Bog ako mu mogu nauditi moje ili bilo čije reči? I kakvi su to sveti ljudi kada mantijama kriju svoju pohlepu i izvitoperenost? Ali jedno ti dajem za pravo... Iskušavam te, Lazare, ali ni to neće trajati dugo.“

Bez reči, skrušeno i s naporom, Lazar ponovo kleknu pred oltar okrenuvši pritom leđa neznancu.

Prilika nečujno kliznu u mrak iz koga je došla.

„Neće ti pomoći što zidaš zadužbine po Moravi, makar krovovi tih crkava doticali oblake“, začu se šapat ispod kapuljače na kojoj se naziralo lice bez očiju. „Ništa se neće promeniti. Sve dok ne staviš taj krst oko vrata.“

Glas u kamenu. Hladan i pun.

7.

Napad je počeo u zoru.

Oglasili su ga doboši, zurle i vika telala.

Za njima je usledio gromoglasno klicanje u slavu Alaha.

Juriš na tvrđavu otpoče. Prvi su išli robovi, za njima pešadija i strelci.

„Nema sprava za bacanje kamenja, nema vatre, nema čak ni ovna za razbijanje kapije“, zaključivao je Kosančić posmatrajući vojsku koja se približavala zidinama. „Samo pešadija i strelci u trećem redu kao podrška. Konjica je daleko iza, čeka da azapi uzmu grad pa da oni posle toga uzmu slavu.“

„Ali-paša hoće na juriš da osvoji tvrđavu“, reče Toplica.

„Budala“, reče Stefan Musić i potegnu vino iz mešine.

„Baš čudno. On u svom taboru ima mudre i razborite ratnike. Balabana, Sarudže-pašu, Asada...“

„Rekao im je da gledaju svoja posla. Isto bih i ja učinio da sam na njegovom mestu.“

Stotine ljudi nadiralo je iz pravca istoka, u redovima koji su bivali sve zbijeniji kako se vojska približavala zidinama. Sa leve i desne strane prilaza utvrđenju prostirala se močvara, bila je to okolnost na koju turski zapovednici nisu računali. Napad je na taj način imao manji zamah i samim tim manju udarnu snagu.

„Idem u kulu da malo odspavam“, reče Musić i dodade mešinu sa vinom slugi. „Probudite me kada čestiti paša bude rešio da se zaista bori.“

Kapetan Pirola siđe sa bedema i ode u pravcu stepeništa koje je vodilo ka kuli, ostali se začuđeno zgladaše između sebe.

„Toplice, pozovi starešine“, reče Kosančić.

Nedugo zatim, starešine strelaca i straže, kao i oni zaduženi za oružanicu i komoru, popeše se na bedem.

„Ali-paša će ispred vojske isturiti kamile“, reče Kosančić. I to starešine ispratiše pogledima punim čuđenja. „Sad... znam da većina vas nikad nije u životu videla tu životinju, ali nemojte da se plašite. Gađajte ih strelama u glavu, vrat i slabine. Brzo ćete ih oboriti. Iza njih će ići roblje. Turci za njih mnogo ne mare pa ih puštaju prve. Među njima će biti i hrišćana, možda i Srba, nemojte ih žaliti jer im pomoći ne možete... Za neke od njih će vaša strela u srce biti poput božje milosti. Agareni se penju preko njihovih tela i tela kamila, to im olakšava osvajanje bedema. Ali nemojte im dozvoliti da do bedema priđu. Kad pobijete kamile i roblje, dolaze pijade, pešadija koju čini beslovesna rulja ne baš vična borbi. Oni će izvršiti bezglavi juriš... Pustite ih. Gađajte preko njih u strelce koji ih štite. Kada ih pobijete i pijade ostanu bez zaštite, lako ćemo ih poseći na zidinama. Nakon njih Ali-paša šalje spahije... Janjičare i konjicu neće puštati u borbu, bar ne u prvom napadu. Naše najveće iskušenje će biti kada spahije pritisnu zidine, ali o tome ćemo razmišljati kada do toga dođe...”

Kosančić zastade da bi se uverio da su ga dobro razumeli. Posle kraće stanke, on nastavi:

„Kao što vidite, Ali-paša ne zna da je prilaz tvrđavi uzak, da postoji samo taj put i da je levo i desno od njega močvara u kojoj će se vojska zaglaviti. Zato će jurišati na kapiju, jamačno će na koncu probati i da je zapali... Tu je naša najveća prednost: na tako uskom prostoru brojčana nadmoć Turaka nema nikakav značaj. Pričao bih vam sad o Leonidi i Termopilima, ali mi se čini da bih samo zalud trošio reči...”

„Ja sam čitao Herodota“, reče jedan od stotinara.

Bio je to onaj mladi vitez koji je probao da održi govor okupljenim sebrima pre nego što ga je Musić grubo prekinuo. Preko svog kavada je navukao potpuno novi pancir, držao je u desnoj ruci veoma skupo plaćen štit, u levoj mu je bilo dugo koplje a na leđima tobolac sa strelama.

„Dobro“, kiimnu vojvoda kosaničkkl glavom. „Onda znaš u čemu je bila prednost Spartanaca?“

„Znam. Brza, ubilačka sila na malom prostoru. Svi kao jedan.“

„Tako je.“

„Kada roblje priđe zidinama“, ogласi se Toplica rečima upućenim zapovedniclma strelaca, „pobijte samo polovinu.“

„Zašto?“, upita jedan od zapovednika.

„Zato što će se azapi preko njihovih tela i tela kamila uspinjati na zid. Robovi takođe nose naramke sa prućem, vreće sa zemljom i peskom... Treba dozvoliti azapima da se primaknu do grudobrana.“

„Zbog čega, gospodaru?“, bio je zbunjen drugi zapovednik.

„Da bismo ih lakše pobili“, reče Toplica smireno.

Kosančić pogleda u pravcu istoka, prvi redovi osmanlijske vojske bili su na tri strelometa od tvrđave. Veliki oblak prašine dizao sa ka nebu , mesta preko kog su stupali.

„Idemo, ljudi“, reče. „.Svi na svoja mesta!“

Starešine se razidoše, samo mladi vitez ostade na grudobranu.

„Gospodaru.“

„Da?“

„Herodot kaže“, poče mladić, „da su Leonida i njegovih tri stotine hrabrih ratnika...“

„Šta, momče?“

„Na kraju bitke... poginuli su svi do jednog.“

Kosančić se nasmeši.

„Ne brini, sinko...“, reče i potapša ga po ramenu, „to je samo priča iz davnina “

8.

Prvi udar bio je silovit.

U njemu je učestvovalo gotovo tri hiljade ljudi. Najpre su ušli robovi čijih je prvih nekoliko redova pokosila kiša strela. Preko njih je nastupalo još robova koji su gonili kamile. I oni su brzo pali pod udarom strelaca. Preko njih se pelo ostalo roblje i prvi, najsrčaniji i najpohlepniji deo pešadije, koja je klicala u slavu Alaha i u slavu pobeđe. Nosili su sa sobom na brzinu napravljene drvene lestve i prislanjali ih na zidove. U početku su bili iznenađeni kada je pljusak strela koji ih je zasipao sa bedema prestao. To ih je ohrabrilo jer su pomislili da kauri u tvrđavi nemaju dovoljno zaliha jasenovine i javorovine. Osokoljeni, stali su da se uspinju uz zidine.

Kadrija-paša, begler-beg apolonijski, naredio je tada svojim trupama da priđu bliže kako bi mogli da zaspu strelama unutrašnjost tvrđave. Kada su to učinili i zauzeli položaj odmah iza poslednjih redova azapa desilo se nešto neočekivano.

Vojnici u prvim redovima, koji tu se uspinjali preko zidina, grabeći uz lestve i uz goli kamen, videli su kako se kaurski strelci ponovo promaljavu na ispustima grudobrana. Mogli su da čuju kako njihovi zapovednici viču.

„Ciljaj! Napni! Odapinji!”

Crni oblak strela preletao je prvi red napadača, preleteo je i drugu i treću liniju i zasuo zbijene redove strelaca na začelju.

Kadrija paša još nije uspeo da shvati šta se događa kada se strelci na grudobranu zamene. Još jedan pljusak strela zasuo njegove trupe. Pokošene poput snoplja, Osmanlije su padale gotovo bez zvuka i glasa. Treći oblak strela uspe se u visokom luku ka nebu tren potom i strmoglavi se sa ubilačkom snagom i preciznošću. Kadrija napravi nekoliko koraka napred kada ga oštri bol saseče u

desnom ramenu. Srušio se na zemlju gledajući u magnovenju kako strele kose njegovu vojsku dvadeset koraka ispred njega.

Pored vrata, iznad ključne kosti, baš na mestu gde je pre stajao njegov blistavi oklop od damašćanskog čelika, virila je strela. Hećim je brzo pritrčao i pokušao da mu pomogne, ali ga paša besno udari pesnicom u lice. Grabeći je za zadnji kraj na kome su bila guščja pera, on stegnu zube i ne puštajući ni glasa, izvuče strelu koja mu se bila zarila duboko u meso. Koji tren je gledao zapanjeno njen oštar i tanak vrh, poput igle. Nevernici su se dobro pripremili, takav vrh lako je pronalazio rupu između karičica i kopči na verižnjači, a probijao je lako i tanje oklope. Na metalnom vrhu je blistala krv. Njegova krv.

Paša se osovi na noge, brzo i spretno, uprkos svojim godinama, i poče da viče :

„Nazad! Nazad! Preblizu ste zidinama!”

Ali bilo je kasno, od njegovih strelaca nije ostalo ni polovine. A i ono što je ostalo bilo je suviše uplašeno i izbezumljeno da sledi naređenja.

Kao da su mu čitali misli, kaurski strelci prestadoše da gađaju njegove ljude već počеше da zasipaju drugi red azapa koji je bio u samoj sredini, ni na zidinama, ni na udaljenosti.

Prvi azapi su se tada već dohvatili zidina i na njima ih spremno dočeka dobro raspoređena grupa branilaca. Sjaj čelika zablista na vrhu zida od sivog kamena i grozna seča otpoče.

Gledajući kako azapsko meso i drob pršte na zidinama Pirota, Kadrija-paša ustuknu dva koraka i nemoćno promrmlja molitvu:

„Svemogući Alahu... Gospodaru... imaj milosti.”

9.

„Šta si ovo doneo na moj dvor, Edheme?", padišahov glas bio je drhtav od besa. „Kakva je ovo bezbožna stvar? Ko je pisao ove verootpadničke reči?"

„Nema tu ničeg bezbožnog", odgovori mu derviš sa smirenošću koja ga je zapanjila.

Zatim ustade sa minderluka na kome je sedeo i ode do stota u uglu. Sa njega podiže hrpu hartije koja je stajala kraj divita i pokaza mu.

„To je učenje o mudrosti druge strane."

„Kakve druge strane?"

„Ti dobro znaš, moj gospodaru... A znam i ja... Da svet ima više strana. i da mudrost ne dolazi samo od Alaha."

„Šta želiš da kažeš?"

„Proročanstvo... Kletva... Zla kob koju nosiš. Može biti izbrisana."

„Kako?"

„Tako što ćemo ukrasti mudrost druge strane."

„I šta ćemo učiniti sa tom mudrošću?"

„Ubićemo zmaja."

„Niko ne može ubiti zmaja."

„Grešiš, o, Pravedni..., reče derviš, „Sari-Saltik je ubio zmaja."

Sari-Saltik, mitski ratnik zbog koga su čak i hrišćani prelazili u islam, mogao je da leti preko mora i svojim drvenim mačem prolivao je krv onih koji su mu se usprotivili. Nekad davno, svetom je veliki strah sejao strašni zmaj. Sari-Saltik ga je ubio kopljem. Govorio je da je širenje islama čudo i božja volja, neminovnost koju će nevernici morati da prihvate ili da umru. Besedio je anadolskim Turcima i

savetovao ih da se okanu svojih istrebljivačkih međusobnih sukoba i da umesto toga krenu u pohod na nevernike u Evropi. Gaza - sveti rat bio je, prema njemu, najveći vid pobožnosti.

Zašto ga je Edhem pomenuo? Zbog Zmaja? Zbog Lava od Azije i njegove zle kobi? Zbog starih priča i proročanstava koje su izmislili jeretici?

„Niko od nas“, reče padišah, „nije Sari-Saltik“

„Niko i ne želi da bude“, odvrati mirno derviš. „Ovaj i onaj svet su u svome jedinstvu predstave uobrazilje. Raj i pakao nisu ništa drugo do slatke u gorke duhovne prikaze dobrih i rđavih dela.“

„O čemu to govoriš?“

„Smena stvaranja i razaranja večni je proces.“

„Zvučiš kao jedan od onih mistika-otpadnika. Nedostaje da još samo kažeš: *ja sam istina*.“

„Zbog tih reči su Al-Haladž i njegovi sledbenici osuđeni na smrt.“

„Tako je.“

„Pomenuo sam Sari-Saltika jer je i on govorio da sveti rat treba doneti Evropi. Ti, gospodaru, treba samo da ga slediš u tome.“

„O, ne brini, Edheme... doneću im ja rat... vrlo brzo.“

„Ali pre nego što to učiniš, padišahu moj, treba poništiti zlu kob... Treba dosegnuti novootkrivenu mudrost. Ona je tu, nadohvat tvoje ruke, između granica tvog carstva.“

Murat priđe i podiže jedan od papira koje je našao u has-odi. Bio je to onaj na kome je nacrtan Ifrit.

„Kakve veze ima s tim ovaj stvor sa crteža?“

„On?“

Derviš priđe padišahu i uze iz njegove ruke svitak sa crtežom. Kratko je pogledom prelazio preko njega... purpurne oči usred peščane oluje... crni udovi... telo bez senke...

Zatim tiho promrmlja:

„On je taj od kog treba ukrasti mudrost.“

10.

Krv.

Mnogo krvi.

Azapi gotovo i da nisu oklopljeni, poneki nosi verižnu košulju, većina ima nejake pancire od kože. Čelik je sekao kroz njih kao što bi sekao kroz golo meso. Dok zariva sekiru u vrat jednog od njih, Toplicu po licu prskaju mlazevi vrele krvi. On povlači sekiru nazad i azap pada u stranu. Iza njega, nadiru drugi. Može da namiriše zadah njihovih tela dok ponovo seče kroz usplahirenu masu. Kidajući svoj put kroz crveno i crno, kroz čelik, znoj i creva, on gotovo da ne oseća ništa.

Ni sam ne zna koliko njih je ubio od jutros i ne misli na to. Poslednji iz horde azapa prestravljen stoji leđima oslonjen na grudobran ispod kog Ali-pašina vojska stupa u ubilačkim talasima. Toplica mu prilazi i ubija ga lako, zarivši mu vrh sekire u grudi, presekavši usput njegovo koplje kao da je vrbova grana. Zatim ga podiže drugom rukom i prebacuje ga preko zidina. Strele zuje oko njegove glave, Jedna se zabija u drveni stub levo, tik pored njegove ruke. On gura prislone lestve i one padaju preko nadiruće lavine ljudi

Ovaj deo zida je osiguran ali na desetine branilaca je dalo svoje Živote za to. Neki od njih bili su tek dečaci, sebri kojima je Musić podelio sekire i mačeve. Tako biva. Oni obično poginu među prvima.

Kreće dalje, gledajući gde strelci ciljaju, neprestano im ponavljajući da gađaju preko prve turske linije.

Iza uskovitlane prašine i meteža bitke naziru se redovi konjanika i Toplica može da vidi njihove blistave oklope, duga koplja i alaj-barjake na njima.

Ali-paša okleva da ih uključi u bitku. Svestan je opasnosti.

Ako se azapi i jaje raspadnu podno zidova, oni će u silovitom begu razbiti redove konjanika i nastade kaos. Za sada odolevaju, ali cena za to je previsoka. Palo ih je već nekoliko stotina, i taj broj je svakim trenom, svakim zamahom mača i svakom odapetom strelom sve veći. S druge strane, ni gubici na srpskoj strani neće biti baš tako mali.

Još jedne lestve zakačene kukama na grudobran. Na šetnicu stupa ratnik neobično niskog rasta i zamahuje sabljom. Toplica sa teškom mukom uspeva da izbegne ovaj udarac ispod pojasa. Zamahuje snažno sekirom, u udarac odozgo nadole ulaže svu svoju snagu i turčinova glava puca na dva dela. Drugi ratnik je već tu i Toplica ga ubija žarivši mu bodež u slepoočnicu. Gleda u izraz zapanjenosti na njegovom licu dok mu drška noža viri iz lobanje, gleda u zbunjene plave oči. Trže bodež nazad i telo dečaka koji ne može imati više od petnaest godina pada sa visokog zida.

Odozdo, uz azape i najamnike, penju se jauci i kletve, i mahniti krici u slavu Alaha.

„Vrelo ulje ovde!“, doziva Toplica. „Brzo!“

Krici postaju jači i mešaju se sa oštrim mirisom spaljenog mesa. Niko više ne doziva Alaha, ni Hrista, ni Peruna ni Večito Nebo... Nema mesta za bogove u gluvom haosu klanja.

Vojvoda toplički zastaje na tren da dođe do daha. Vazduh je vreo i težak. Redovi ratnika koji kidišu na tvrđavu neprebrojni. Bitka kao da je tek počela.

Oseća kako mu mišice blago bride, steže jače šake i rukohvat sekire mu se lepi za dlanove.

Još Ismailćana preskače grudobran desno od njega.

Niski, slabo uvežbani, još slabije oklopljeni, uplašeni i gladni...

Toplica odseca glavu prvom od njih jednim jedinim zamahom sekire.

Pravi korak unazad da bi dobio na vremena. Zatim ponovo nasrće.

Po licu mu prska krv...

Mnogo krvi.

11.

U oblaku prašine, okružena mnoštvom nadiruće vojske, Pirotska tvrđava podsećala je na mravinjak. Buka i bes bitke čuju se daleko, zveket čelika i jauci umirućih dopiru čak do brda na kome Ali-paša sa svojim savetnicima posmatra okršaj. Nije počelo kako treba. Slutio je da će branioći iskoristiti uzak prilaz kapiji i prirodni grudobran u pozadini, ali nije mogao ni da sanja koliko će veliki učinak to imati na tok bitke, a naročito - na pokretljivost njegove vojske, jedan njen deo, vojnici u prvim redovima, bili su doslovno zarobljeni na zidinama i ispred njih. Nisu mogli napred, a očigledno ni nazad. Ostatak pešadije bio je zaglavljen jednim delom iza prvih redova, a drugim levo i desno, gde je bilo šipražje i močvara. Tako su bili laka meta kaurskim strelcima. Dok su njihovi strelci bili nemoćni jer im nevernici nisu bili u strelometu. Još je bilo rano da se uvedu janjićari i konjica, i veliki vezir se dvoumio šta da učini. Sa ove razdaljine videlo se da Musićeva posada trpi gubitke, ali da su gubici Ali-pašine vojske daleko veći, naročito među azapima i pijadama.

„Propustili su prve redove... roblje i azape“, smireno je govorio Sarudže. „Desetkovali su strelce iza njih... pametno.“

„Rekao sam ti, čestiti pašo, da su preblizu zidinama, sa ispusta na bedemima naši strelci su u dometu njihovima“, dodao je Asad-beg.

„Bez podrške strelaca, pešadinca koji su se uspeli uz zidine njihovi hranitelji su isekli na komade“, zaključio Sarudže.

Ali-paša nehajno odmahnu rukom i naredi jednom od evnuha da mu donese čaj.

„Ovo je tek početak“, reče hladno. „Nisam očekivao da nam otvore kapije grada i izljube nas u oba obraza. Našoj vojsci je bilo potrebno da oseti malo krvi, ulenjili su se u stalnim pobedama, postali mrzovoljni... ovo će ih probuditi.“

„Neke hoće““, klimao je glavom Asad-beg. „A neke će uspavati zauvek“

„Ti bi uradio drugačije, zar ne, Asade?“

„Ne bih jurišao na grad tek tako... Napravio bih opsadne sprave.“

„Ne želim trošiti vreme na jedno ovako malo utvrđenje. Ako naši ratnici koji su dvadeset puta brojačno nadmoćniji ne mogu uzeti Piroć, onda nemaju šta da traže pred Nišom, Novim Brdom ili Kruševcem.“

„Izlažemo se nepotrebnim gubicima.“

„Sve je to žrtva prineta Alahu. Nije naše da tumačimo njegovu volju, nego da se povinujemo.“

Asad zavrte glavom u neverici. Znao je za ovaj pašin običaj: kada stvari krenu po zlu, on nalazi opravdanje u ćudljivosti Svevišnjeg, ali ovoga puta je to povinovanje Njegovoj volji koštalo stotine života.

„Ne slažeš se sa mnom?“, upita ga paša.

Asad-beg se nevoljno nasmeši. Pogleda u pravcu tvrđave ispred koje su se osmanlijski redovi lagano osipali i pomirljivo promrmlja:

„Ko sam ja da sumnjam u Njegove namere?“

12.

Već odavno beše prošlo podne. Sunce je lagano padalo ka zapadu. Žureći da se sakrije iza bregova da ne bi gledalo sve ono što je ostalo posle bitke. Ali-pašini jurišnici su se povukli u neredu, bežeći bezglavo preko leševa i močvare. Iza njih je ostao metež i oblak prašine zbog koga je grad Pirot ličio na snoviđenje, nestvarni čardak u magli.

U tvrđavi su prebrojavali mrtve i zbrinjavali ranjene. Kapetan Musić je dobio izveštaj, čitko napisan rukom svog sluga Vaistine. U njemu je stajalo da je istočni zid neznatno oštećen, ali i da je poginulo dosta branilaca. Nije očekivao tako velike gubitke na samom početku, a nije očekivao ni da će Ali-paša nasrnuti sa tolikom silom. Mislio je da će prvi napad biti ispitivanje snaga i tek nakon toga uslediti najjači nalet, sutradan, kad vojska bude odmorniji. Veliki vezir je, međutim, očigledno želeo da što pre završi sa opsadom i već u prvi juriš bacio veći deo svoje pešadije.

Baš kada je hteo da se posavetuje sa svojim saborcima, iz pravca istoka začu se prodorna vika.

„Šta je to, za ime božje?”

„Neki Agaren je ispred zidina”, reče jedan od stražara.

„Šta hoće?”

„Ne znam. Možda zaziva nekog na megdan.”

„Zaista? Nije mu dovoljno ovo što je video danas? Dobro... jedan mrtav Turčin manje ili više ne čini nikakvu razliku. Ti!”, reče Musić i pokaza na mladog viteza u plavom koji je stajao u uglu, kraj Obilića.

„Da, gospodar?”

„Izađi napolje i ućutkaj tog Osmanliju.”

„Da ga ubijem?”

„Ako misliš da će ga to naterati da prestane da urla.“

Vitez klimnu glavom i izađe iz odaje.

Musić se udobno uvali u naslon stolice.

„Dobro... kažu mi da sam propustio lepo klanje danas. Naši gubici su mali... njihovi... dovoljni da nas ona kurvetina od velikog vezira shvati ozbiljno.“

„Znaš da je ovo samo početak, pretpostavljam“, reče Kosančić.

„Znam“, klimnu glavom Musić. „I unapred se radujem onome što sledi. Nema mnogo zadovoljstva u satiranju roblja i azapa. Jedva čekam da nam pošalju spahije i konjanike.“

„Napašće čim padne noć“, reče Toplica.

„Znam, dobri moj Milane. Naš čestiti paša je predvidljiv čovek.“

„Pitanje je da li možemo da izdržimo i drugi takav napad“, reče Kosančić.

„Naročito ako se odluče da ipak uvedu opsadne sprave“, dodade Obilić iz ugla u kom je stajao.

„Knez šalje oklopnike, rekao sam vam već“, odmahnu Musić nehajno rukom i prihvati se bokala sa vinom. „Sigurno su već krenuli iz Kruševca... nema mesta za brigu “

U odaju tada uđe mladi vitez. Musić podiže pogled ne prestajući da doliva vino u pehar pred sobom i upita ga:

„Jesi li ubio Osmanliju?“

„Ne.“

„A zašto?“

„Nije tražio megdan.“

„Nego šta je želeo?“

„To je poklisar. Ali-paša nas moli da im dozvolimo da pokupe svoje mrtve i propisno ih sahrane.“

„Ne može“, reče Musić i otpi dugi gutljaj vina. „Neka strunu tu pred zidinama.“

„Prema muhamedanskom verovanju", oglasio se tada Kosančić, „telo umrlog treba sahraniti do sutona idućeg dana, inače neće otići u raj."

„Kosančiću, zar ti stvarno misliš da će bilo ko od onih gadova šio mrtvi leže pred zidinama otići u raj?",

„Viteška čast te obavezuje da dozvoliš Agarenima da sahrane svoje mrtve."

„Nemam ja nikakvu obavezu prema tom ološu."

„Ali imaš ime i grb čiji ugled treba da čuvaš"

„Grb... i ime", naceri se kiselo Musić.

„Kako god hoćeš", reče Kosančić, uze svoj mač sa stola i krenu ka izlazu. Ostali pođoše za njim.

Nije prošlo dugo i odaja u kuli se ispraznila. Ostali su samo Musić, sluga Vaistina i mladi vitez.

Kapetan je dugo zurio u lučni prozor sa kog je padao kosi snop svetla. Pogled mu se gubio negde u pravcu bregova ispod kojih je ulogorena agarenska vojska lizala svoje rane, besna i povređena, spremna da, poput ranjene zveri, ponovo napadne čim povrati malo snage. Popio je pehar vina do kraja, obrisao usne, i vratio ga na sto. Vaistina je krenuo da mu ga ponovo napuni, ali Musić stavi ruku preko oboda dajući mu tako na znanje da to ne čini. Kratko je razmišljao a onda se obratio mladom vitezom koji je stajao preko puta, sa druge strane stola.

„Javi Ali-paši da dođu po svoje mrtve.“

13.

„Jesi li odabrao, Lazare?“

Uporno ponavljano pitanje.

Izgovara ga dečak koji stoji kraj svog groba.

Knez Lazar Hrebeljanović zna da to nije njegov sin.

To nije Dobrovaj.

Ne može biti.

Mrtav je.

„Jesam“, izgovara ovu reč tiho, kao da izgovara Amin na kraju molitve.

„Znaš za cenu?“

„Znam.“

Dečak se okreće i Lazar ga gleda u oči.

One su čas plave, čas zelene, onda kestenjaste i na kraju noćno crne.

U dvorištu kruševačkog dvorca, u skrivenom mestu u vrtu, među zelenilom rastinja i šarenilom raznobojnog cveća, vlada gotovo bolna tišina.

Dečakove oči su ogledalo tog šarenila i odjek te tišine.

Lazar zna da to nije, da ne može biti od ovog sveta. „Dođi danas u suton“, dečak govori glasom koji nije detinji, koji nije glas odraslog, koji nije glas nekog ko je uopšte čovek, i Lazar oseća kako se ježi od tog glasa. „Dođi sam. Prođi kroz istočnu kapiju i odjaši do mesta gde se put račva. Zatim okreni konja na jug. Jaši uzvodno uz potok. Doći ćeš do jedne napuštene crkve. Tamo ću te čekati.“

„Kada dođem“, prozbori Lazar, „Šta će onda biti?“

Dečak se nasmeši, zatim se okrenu i pođe niz stazu ka severnom zidu. Pre nego što je nestao u lavirintu dvorskog vrta,

knez ga je čuo kako govori:

„Onda ću ti reći ono što odavno želiš da znaš.“

14.

Došli su u miru i tišini. Robovi i ljudi na konjima. Mrtve su tovarili u kola i odnosili ih prema logoru. Nisu davali ni glasa od sebe. Tela svojih saboraca uzimali bi u ruke smireno i bez žurbe. Isto tako su činili sa njihovim delovima. Odsečene glave i udovi, rasuta drob, sve su to Ismailćani slagali kraj leševa, umotavali ih u platno i odnosili na mesto u pravcu istoka gde će svi biti sahranjeni.

„Nakon što ih sahrane i očitaju im jasin, počće novi napad“, reče Kosančić koji je sve to posmatrao sa kule na istočnom zidu. „Silovitiji od prvog.“

„Nema vremena da se mrtvima oda počast, ha?“, upita ga Obilić koji je ispijao svoj treći pehar sa vinom otkako se uspeo na kulu.

„Rat je preči“, slegnu Toplica ramenima.

Na šetnici nedaleko od njih, obučena u oskudnu odeću, ruku uprljanih od gareži i blata, devojčica od desetak godina vukla je vedro sa vodom. Zastala je na tren i duboko uzdahnula, a onda nastavila da tegli pretežak teret. Došla je do jednog od stražara na grudobranu i dodala mu vedro koje je ovaj prihvatio i pljusnuo vodom po kamenu da sa njega ispere krv. Vratio joj je vedro i rekao da donese još jedno.

„Ti!“, doviknu mu Toplica i krenu niz šetnicu.

„Da, gospodar?“

„Za ime božije, šta ona radi ovde?“, upita ga Milan pokazujući na dete.

„Otac i tri brata su joj ostali u tvrđavi da je brane“, odgovori stražar. „Nije htela da ode. Pomaže oko zbrinjavanja ranjenih, nosi vodu, hranu, strele.“

Toplica pogleda u musavo stvorenje, neuredne smeđe kose čiji uvojci su joj padali preko pegavog lica. Ona je Milanu uzvraćala pogled svojih zelenih očiju, stežući kanap koji je držao vedro.

„Kako se zoveš?“, upita je.

„Ognjana.“

„Dobro, Ognjana“, Toplica posegnu za vedrom, uze joj ga i dodade stražaru. „Sedi ovde. Odmori se. Ima ko će nositi vodu.“

„Ali ja nisam umorna, gospodaru “

„Nije važno. Odmori se ovde, na grudobranu, kasnije siđi dole i idi u komoru. Nemoj da izlaziš dok napad traje, dok je noć “

„Otac mi je rekao da moram biti od koristi.“

„Bićeš od najveće koristi ako ostaneš živa i zdrava.“

Toplica prođe svojim dugim, streličarskim prstima kroz njenu gustu prljavu kosu. Ona sede na kameno pročelje kraj ispusta na grudobranu.

Vojvoda toplički se vrati do kule da nadgleda kako Agareni odnose mrtve. Već su pokupili više od polovine. Uskoro će sunce da zađe, žuri im se, ne zbog toga, već i zato što će ićindija, molitva u smiraj dana. Prvo će da klanjaju, a onda u juriš. Sve u slavu Alaha, i za koje zrno zlata. To je valjda suština ratovanja, ubiti one koji se klanjaju nekom drugom bogu i uzeti im skupoceni plen.

Sasvim nenadano, kroz tišinu koja je pritisla smiraj dana nad pirotskim razbojištem, prolomi se krhki, skoro anđeoski glas. Svi pogledaše u pravcu odakle je došao, ka pročelju na grudobranu. Ognjana je sedela na njemu, očiju zanetih u modro nebo na istoku. i pevala.

„Znam ovu pesmu“, promrmlja Obilić i ostavi pehar sa vinom. „Usnila je dubok sanak.“

Devojčica je pevala, a njen glas se uzdizao ka nebu, kao da je raščinjavao neku prastaru vradžbinu koja je okovala Pirot grad i sve oko njega. Čak su i Agareni podno zidina zastali, prestali sa sakupljanjem poginulih i podigli oči ka mestu na zidu odakle je dopirala pesma.

Vidiš, dragi, širom polja

Božurova nema.

*Samo kamen, ljuto trnje
Pod oblakom drema...*

„Izgleda da je i naše prijatelje ispred zidina pogodili pesma“, reče Toplica.

„Ali oni ne razumeju o čemu ona peva. Ne znaju reči“, bio je zbunjen Obilić.

„To nije ni važno... Oni osećaju šta peva“, reče Kosančić ne skidajući pogled sa Agarena koji su opčinjeno slušali Ognjaninu pesmu. „A to što osećaju, to je neka vrsta prajezika... i svako od njih ga razume. Bez obzira na to da li je pod ove zidine došao iz Karamanije, Anadolije ili Vizanta... Ova pesma je njihovo zajedničko sećanje na dom.“

„Na zabiti u pustinji iz kojih su došli da robe i pljačkaju?“, upita Obilić.

„Ne na taj dom, Miloše, već na onaj nebeski koji smo odavno izgubili. To je božji jezik, pesma koju smo svi čuli u kolevci i koju svako razume. Bio on Agaren. hrišćanin ili rob. Taj prajezik, to sećanje, jeste govor anđela, jezik Raja, sve ono čega smo se odrekli nekad davno zarad naših vavilonskih kula, zarad naših mermernih odaja, zarad zlata, ratovanja...“

Kosančić nasu sebi vina u pehar, otpi gutljaj i pogleda u pravcu Ognjane koja je ruku skrštenih na grudima sedela na golom kamenu.

„Ona je dete, ali vidi dovoljno duboko i dovoljno daleko. Ona proniče kroz besmisao sveg ovog klanja i vidi ništavnost ovog rata i ovog krvoprolića. Ona zna da sve ovo nema nikakvog smisla.“

Kosančić upre prstom u Osmanlije podno bedema:

„A sada znaju i oni.“

15.

U smiraj dana, pošto su božje reči bili pročitane iz Dobre knjige, a nekoliko stotina ratnika i robova našlo svoje poslednje utočište u spaljenoj kaurskoj zemlji na prostranoj ravnici pred Arvunijem, Ali-paša je stao pred svoju vojsku. Blagi prolećni vetar šumeo je i uplitao se u krošnje hrastovih šuma negde iza njega. Zastave su vijorile, zelene, žute i crvene. Nakrivljeni polumesec nadvijao se nad tamna brda oko njih.

Poražena vojska je lutala i Ali-paša je znao da se od njega očekuju prave reči i prekid ćutanja.

„Pogledajte vašu braću!“, počeo je govor glasom koji je odjekivao prostranim poljem. „Pogledajte ih i zavidi te im! Jer oni su ispunili svoju dužnost! Oni su otišli u dženet kao pravi ratnici, oni su umrli za Alaha. I pitam vas, ovde i sad, nema li veće nagrade od toga?“

Vojska je ćutala, spahije i konjanici na čelu, zajedno sa begler-begovima i sandžak-begovima, pijade i azapi iza njih, strelci desno od seraskera.

„Došli smo u ove neverničke zemlje da im donesemo reč Prorokovu, došli smo jer je Alah to tražio od nas, jer je želeo da nam podari još jednu pobedu“, nastavi Ali-paša. „I šta se dogodilo? Vi niste imali dovoljno vere, dole, na zidinama. Uplašila vas je šačica kaura. Pravi muslimani se ničega ne plaše jer Alah je uz njih. Ah vi... izneverili ste ga! Izdali ste ga!“ Asad-beg pogleda u pravcu prvih redova postrojenih nedaleko od mesta gde je stajao pored Ali-paše. Nije video odobravanje na licima zapovednika, a svakako ga nije bilo ni na licima vojnika koji su stajali u pozadini. Veliki vezir za to očigledno nije mnogo mario.

„Sada me slušajte dobro!“, nastavio je Ali-paša nesmanjenom žestinom. „Jurišaćete na te zidine dok se ne sruše i ne pretvore u

prah. Jer, verujte mi, ono što vas čeka na njima nije ništa u poređenju sa onim što ću vam ja uraditi ako se budete vratili nazad praznih šaka. Narediću da vam se svima odseku stopala, a sa onim što ostane nahraniću vrane. Hoću taj grad, čujete li me? Makar morao da ostavim kosti svih vas na zidinama, uzeću Piroć!"

Ali-paša odstupi sa uzvišenja na kome je stajao i ode do svog šatora, pritom pozva jednog od spahi-oglanu da mu se pridruži. Vojska se razilazila uz žamor i negodovanje. Asad-beg krenu za njim i ude u šator velikog vezira.

„Ne znam koliko će ovo ohrabriti vojnike““, reče smireno. „Ali je svakako dobar način da se izazove pobuna.“

„Ne govori besmislice, Asade“, odmahnu rukom Ali paša. „Sa njima se mora čvrstom rukom. Nikako drugačije.“

Paša nasu sebi malo vode i pokaza na mladića u skupocenoj opremi koji je stajao kraj njega.

„Poznaješ Ajdina?“

„Poznajem njegovog oca, Zejnudin-agu.“

„On će predvoditi noćasnji napad na tvrđavu.“

„Da nije suviše mlad da mu se poveri jedna tako zahtevna dužnost?“

„Koliko si imao ti kada si išao u svoj prvi juriš, Asade?“

„Bila su to drugačija vremena. I drugačiji ratovi.“

„Grešiš. Vremena su uvek ista. Ljudi su oni koji su drugačiji. Oni ih kroje prema sebi, poput odela.“

„Zar ne misliš da je suviše neiskusn?“

„A kako će postati iskusan ako ne bude osetio žar i radost borbe?“, reče paša i posegnu za jednim od stegova.

Pružajući mladom vitezu crvenu zastavu, on reče:

„Ajdine, nosi ovaj alaj barjak na zidine Arvunija. Nosi ga do pobede. Pokaži nevernicima da niko ne može zaustaviti vojsku Alahovu.“

„Hoću, gospodaru“, reče mladi vitez prihvatajući zastavu. „Kada se vratim, doneću ti sa njim i glave kaurskih vitezova..“

„Bolje pazi, Ajdine“, bio je razložen Asad-beg, „da sačuvaš sopstvenu glavu.“

„Mene čuva vera u Alaha“, odgovori spremno spahi-oglan.

„Znam mnoge koji su verovali da će ih par basmi spasti od hrišćanskog mača“, smireno reče Asad. „Eno ih... trunu pod zemljom.“

„To je bogohuljenje!“

„Možda. Ali zapamti da te tamo neće dočekati uplašeni karamanski plaćenici, već dobro uvežbani vitezovi... Najbolji koje Lazoglu ima. Naši ratnici kažu da su među njima videli i one koji na dolami nose znamenje Zmaja. Ne budi toliko siguran da si im još dorastao.“

„Ako budem sreo nekog od Zmajeve, ukrstićemo sablje... nije mi žao da poginem.“

„Jednom davno, i ja sam pozvao na megdan jednog od Zmajeve“, Asadov glas zadobio je tvrd, sablasan ton. „Zmaja od Rađana lično... i reći ću ti nešto. Budi srećan ako te Zmaj ubije. Jer ako to ne učini, osakatiće te za ceo život...“

Asad-beg posegnu za krajem svog ogrtača, zgrabivši crveni skerlet koji mu je pokrивao desno rame.

„Da bi mogao do kraja života da pronosiš njegovu slavu i svoju sramotu.“

On pomeri ogrtač i ispod njega se ukaza patrljak, ono što je ostalo od odsečene desne ruke.

16.

„Biće ovo duga noć“, reče Ivan Kosančić gledajući u živi mrak ispred sebe.

Noćas iz tog mraka izranjaju utvare, stotine njih, azapi očiju purpurnih od želje za krvlju, pijade u svojim verižnim košuljama i s teškim metalnim kacigama na koje su zadenući orlovska pera. spahije u čijim rukavima zveckaju pesak Anadolije, kopljanici čiji oklopi blistaju pod alajbarjacima zapletenim u vetar što divlja iznad pirotskih kamenih kula...

Vatre gore u sjaktavom mraku, stotinu baklji kao stotinu očiju, blistave pukotine na neprozirnom pročelju od tamnog mesa i železa. Agareni su rešili da zapale nebo baš kao što je Musić zapalio zemlju pred njima. Baklje gore i na zidinama tvrđave, i negde na njihovom vrhu kapetan Musić sa nekolicinom svojih najboljih ljudi već ubira krvavu žetvu među Ismailćanima. Stefan ubija sa neopisivom lakoćom. Njegov mač seva u mraku u blistavim, srebrnastim odsevima koje prate krici i prskanje krvi. Ka mestu gde je zauzeo položaj najviše nadiru spahije, ono najbolje što Ali-paša može da pošalje na njih, i Musić i njegovi ljudi ih šalju nazad, u noć iz koje su došli, prerezanih grla, odsečenih glava i osakaćenih udova.

Kod ispusta nad kapijom, ispod koje je pešadija drvenini ovnom pokušavala da razbije tvrdi hrastovinu, Stanoje Glavoseča diže ruke ka neprozirnom, noćnom nebu.

„Perune, primi ove krvave ljude!“, čuje ga Kosančić kako zaziva svog boga. „Primi ih kao moju žrtvu tebi!“

Iz mraka doleću strele i džiliti. Jedan deo šetnice gori, negde iza, nekoliko zapaljivih strela pogodilo je drveni krov konjušnice. Stražari pokušavaju da ugase požar dok vatra proždire drvo i kamen. Glasovi usplahirenih ljudi i njištanje konja mešaju se sa zveketom bitke.

Kosančić bez žurbe izvlači mač iz korica.

Kreće od jednog do drugog kraja bedema, hrabreći borce, upućujući strelce gde da nišane, naređujući kad i gde da se izruči kamenje ili vrelo ulje. Sila koja pritiska tvrđavu ogromna je. Ljudi kidišu jedni preko drugih, živi sustižu mrtve i penju se preko njih. Stotine robova, pešadinaca i ostalih boraca, gledani sa visine bedema, obasjani sa stotinu buktinja, podsećaju na jedno telo.

I negde u tom grotlu od ljudskih telesa, ispod, poput zmijske u mutnoj vodi, vijuga se dugi, crveni steg. On se uspinje uz bedem, preko leševa pobijenih azapa i robova, kao uz brdo od sagorenog i satrvenog ljudskog mesa, uz drvene stube, zajedno sa spahijama i običnim pešacima. Kosančić može da ga vidi sa severne kule gde upućuje strelce da gađaju u drugi red spahija pred kapijom. Dugački komad tkanine na koplju vijori se na vetru, i svakom stopom kojom se uspne naviše, svakim trenom kojim je bliži vrhu bedema, on u agorenskim vojnicima podiže borbeni duh.

Taj barjak je više od znamenja, i vojvoda kosanički to dobro zna. Osmanlije veruju da u zastavama borave duhovi predaka i da ih upravo oni vode do pobeđe... Barjak je uporište duša, on je pravi predvodnik vojske, a ne paše i veziri.

Kosančić jasno vidi mladog spahi-oglanu u gizdavom oklopu kako steže koplje s tim barjakom i u njemu prepoznaje Ajdina, najmlađeg sina Zujnedin-age. Vojvoda kosanički tren ili dva zuri u prizor pred sobom, odmeravajući razdaljinu koju Ajdin treba da pređe da bi se uspeo na bedem, procenjujući hitrost i brzinu kojom to čini. Vojvoda zatim poteže i kratki mač i kreće od severne kule šetnicom gde branioci ogorčeno drže bedem, bez odstupanja iako je neprijatelj brojniji, iako su zasuti kišom strela. Negde na pola puta dolazi do mesta gde je odbrana popustila. Trojica Osmanlija su već ušli na šetnicu, ostali se penju lestvama. Kosančić seče ruku u ramenu prvom od azapa, drugom zariva kratki nož u grlo, trećem odseca glavu lakim ali silovitim zamahom mača. Dok to radi, krajičkom oka vidi kako je Ajdin već na pola puta do vrha bedema. Pijade ga štite po bokovima, a strelci pokrivaju. Kosančić trči niz šetnicu, skoro istom onom brzinom kojom se Ajdin uspinje ka vrhu, strele fijuču oko

njega, krv prska, vrište i urlaju posečeni, preklani i spaljeni ljudi. Ali sve što vojvoda vidi jeste crveni alaj barjak koji je sve bliži južnoj kuli.

On stiže tamo upravo u trenutku kada buljuk pešadinaca provaljuje kroz redove branilaca. Sa nekoliko zamaha mačevima on otvara sebi put do mesta na bedemu na kom su oslonjene merdevine. Trenutak potom, na to mesto penje se Ajdin dižući barjak ka nebu, kličući pobedonosno Alahovo ime dok stupa na goli kamen šetnice. Taj njegov vrisak obojen pobedonosnim zanosom pozdravlja čitava osmanlijska vojska, kako ona što pritiska bedeme tvrđave, tako i ona što u podnožju hita da se uspne uz njih.

Ali to traje kratko jer ispred Ajdina, kao da se stvorio niotkud, stupa vitez u crvenoj dolami na kojoj je izvezen znak Zmaja. I Ajdin se tada priseti reči Asad-begovih, seti se priča o Zmajevima i patrijka ruke ispod aginog skerletnog ogrtača.

Kosančić zari mač u njegove grudi, probijajući zlatom i draguljima okićeni damaski oklop. Ajdin ne pusti ni glasa, samo blagi grč zatitra na njegovom licu, više znak iznenađenja nego bola. Stajao je tako ukočen dok je vrh mača virio iz njegovih leđa i gledao u viteza koji mu je zadao smrtni udarac. Kosančić je načas uzvratio pogled. Zatim desnom rukom stegnu rukohvat mača a levom posegnu za kopljem na čijem se vrhu vijorio crveni barjak, iznad koga su se ocrtavali vučja glava i konjski rep. U trenutku kada mu je uzeo koplje iz ruke, Kosančić je izvukao mač i Ajdinovo telo strmoglavilo se unazad, preko bedema, u vrtlog ljudskih telesa u podnožju.

Na bedemu Pirotske tvrđave stoji hrišćanski vitez stežući osmanlijskj ratni steg, znamenje pobeđe. Crveni barjak vijori se kratko na vetru, kao da ne mari za kaos bitke, onda ga Kosančić baca u stranu, ka stepenicama koje vode na bedem. Nedugo zatim, počinju da se pojavljuju prve pukotine u agarenskom bojnom poretku. Prvi popuštaju azapi na bedemima, odmah zatim, u samom podnožju, delovi konjice odstupaju nazad. Više nema nikakvog reda u vojsci koja je pritisla zidine starog Arvunija, uzalud viču kapetani i prete vešanjem i sečom, uzalud telali duvaju u zurle i lupaju u doboše...

Osmanlijska vojska velikog vezira Ali-paše više nije pobedonosna i silna, već vojska koja se povlači.

17.

„Vođa naroda je njegov sluga.“

„A šta moj narod traži od mene?“

„Traži da ga spaseš.“

„Kako?“

„Tako što ćeš oslušivati šta ti šapuće na uvo.“

„Ko? Narod ili Bog?“

„I Bog i narod“, reče derviš Edhem ponizno, „moj gospodaru“.

Stajali su u prostranoj odaji koja je bila namenjena posluži i robovima. Emir Murat, okružen svojom stražom, i Edhem, pored koga su stajala dvojica visokih ratnika. Sultan nije imao običaj da silazi u ovaj deo dvora, ali je prihvatio Edhemovu usrdnu molbu jer je ovaj želeo da mu pokaže nešto „zlo i nečisto“ ali da istovremeno ne uprlja i oskrnavi svete odaje sultana.

To „nešto“ bila je žena. Devojka. Ležala je svezana na podu. prljava i u ritama koje su nekad bile veoma skupa haljina. Iskrzani pramenovi duge crne kose padali su joj preko lica, ali se jasno moglo videti da je veoma mlada.

„Pogledaj ovu ženu, gospodaru. Šta vidiš?“

„Vidim neko ubogo devojče koje si doveo sa ulice.“

„Pogledaj bolje, gospodaru...“, reče Edhem.

Zatim dodade tišim, ali grlenijim glasom koji odjeknu odajom:

„...i videćeš šejtana!“

Devojka podiže glavu i emir ugleda njeno lice.

Bilo je pitomo i lepo, za tren, a onda je počelo da se izobličava, nemirne crte tog lica zaigraše u spletu neke nedokučive nakaznosti, i ona otvori svoja usta iz kojih navre gusta, bela pena.

„Zdravo da si mi, Murate...“, zakrklja devojka glasom koji nije mogao biti njen. „Moj gossssss... podarrrrruuu...“

Emir ustuknu.

„Za ime Alaha! Šta je ovo?“

„Ne zazivaj ime svog boga, pseto...“, devojčin glas se uzdizao ka visokom plafonu u režećoj oštini, „...jer svaki put ka njemu... khrrrrrrr... vodi preko mene...“

Devojka tada iskrivi glavu, toliko neprirodno da su svi prisutni mogli čuti kako joj pucaju vratni pršljenovi.

„Ko si ti?“, upita Murat.

„Ja sam tvoj brat“, režanje se pojačavalo. „Ne... u stvari... khrrrrrrr... ja sam tvoj sin... ssssssss...“

Podigavši se na noge, devojka zabaci ruke iznad glave, trgnu njima i okovi kojima je bila sapeta raskinuše se. Uplašen, jedan od Muratovih janjičara probode je kopljem. Devojka pade ničice položivši šake na ranu iz koje je liptala krv.

„Ima nas mnogo ovde... unutra...“, mrmljale su demonske usne iz kojih se slivala krvava pena, „...i svi čekamo na tebe.“

„Našli su je u jednoj varošici severno od Askeraja“, reče Edhem sa savršenim mirom.

„Šta je ona?“

„Obična ćizlija... bludnica ospednuta zlim duhovima.“

„Onda joj prekrati muke.“

Edhem klimnu glavom. Janjičar koji je stajao pored njega napravi odlučan korak i sablja sevnu kroz vazduh.

Odrubljena glava se zakotrlja po podu. Mrtvo truplo se ispruži postrance.

„U tom gradu... čitavom tom vilajetu... svakodnevno se dešavaju ovakve stvari. i to nije sve. Jednom goniču je kobila oždrebila dvoglavo ždrebe. Ljudi pričaju da u pustinji susreću dva nakazna čoveka...“

„Jedžudž i Medžudi?“

Edhem klimnu glavom i nastavi dalje:

„Voda je zatrovana, pojavile su se nepoznate bolesti za koje nema leka. Gavrani kljuju trulo meso, skakavci pustoše useve... na kraju... i on se pojavio. Videlo ga je nekoliko karavana”

„On?”

Derviš otvori svitak koji je držao u ruci.

Na njemu je bio dobro poznati crtež. Purpurne oči u peščanoj oluji.

„Sve su ovo znaci, moj gospodar... znaci da je kraj blizu. Zar Prorok nije rekao: Kada nestane poverenja, očekuj smak sveta.”

„A kada će ga nestati?”

Edhem uzdahnu i sklopi svitak. Na kraju reče:

„Kada se velika dužnost bude poverila onome ko je nije dostojan.”

18.

Niko ne zna tačno zašto je padišah Murat Pravedni voleo crvenu boju, ali skoro svi stegovi u njegovoj vojsci bili su u nju obojeni. Plemenske boje kod Osmanlija bile su zlatna i bela, naročito ova druga jer je po šerijatu simbolizovala čistotu vere i života. Turci su voleli i zelenu koja je bila boja islama, kao i plavu, boju neba. Nekada davno plavo je bila boja Boga, ali neki su je prezirali jer je bila omiljena kod Romeja.

Crvena je bila rimska boja. Boja tuđine. Neki derviši i učeni ljudi znali su govoriti da premudri emir tu boju stavlja na svoje barjake jer tako želi da istakne pravo svog roda na Rumeliju...

Rumelija. Zemlja Rimljana. Tako su Izmailćani zvali Evropu.

Proročanstvo kaže da će, jednog dana, jedan od Osmanovih potomaka uzeti najblistaviji biser Rumelije. Ali pre nego što se to desi, drugi Osmanov potomak mora ostaviti svoje kosti u Rumeliji.

Ali-paša je mrzeo te priče.

Takve praznoverice su za žene, ne za ratnike.

Boja Rimljana. Možda je padišah jednostavno najviše voleo tu boju. Bez ikakvog razloga. Tek tako, bez svrhe i želje da se njome bilo šta istakne. Možda je jednostavno voleo da vidi svoju vojsku okićenu crvenim barjacima i uživa u tom pogledu na snagu i moć. Možda je baš zato u njegovoj vojsci i bilo najviše crvenih barjaka.

Sa jednim takvim u ruci sinoć je Ajdin, sin velikog anadolskog gospodara i njegovog dobrog prijatelja, krenuo u juriš na Pirotsku tvrđavu. Trebalo je da ga duhovi predaka uzdignu visoko na zidine Pirota i uznesu do pobeđe. Ali to se nije desilo. Alah mu beše namenio drugu sudbinu.

Služba za pokojnika bila se tek završila u to rano, neobično studeno prolećno jutro, kada su stražari na obodima logora počeli da se dovikuju.

„Šta je to sad?!“, zagrmeo je veliki vezir „Zar nemate nimalo poštovanja!“

„Konjanik!“, začu se neko.

Iz pravca tvrđave, jašući na belom atu, pristizao je u laganom kasu konjanik noseći crveni osmanlijski alaj-barjak.

„Konjanik“, potvrdi Asad-beg.

„Poklisar?“, upita Saridže.

„Ne“, odvrati ovaj. „Vitez.“

„Neko poznat?“

„Dobro poznat“, potvrdi Asad.

Kosančić je ujahao u osmanlijski logor praćen zapanjenim pogledima i grobnom tišinom. Došavši pred šator velikog vezira, gde se obavljala poslednja služba mladom spahi-oglanu, sjahao je i stao pred agarenske zapovednike.

Prišao je Ali-paši i pružio mu crvenu zastavu.

Ovaj je oklevao koji tren. a onda uzeo steg.

„Poginuo je časno“, reče Kosančić.

„Ti bi to trebalo najbolje da znaš“, reče Ali-paša tvrdo. „Ti si ga ubio.“

„Kako se usuđuješ da dolaziš ovde, pseto!“, povika jedan od akindžija koji je stajao blizu paše. „I ko ti je dao za pravo da poganiš sveti padišahov barjak?!“

„Jesi li ti Ahmet Malkačoglu?“, upita ga Kosančić hladno.

„Jesam.“

„Brat ti je vrištao kao žena dok smo ga živog spaljivali.“

Uz besni urlik, akindžija potegnu sablju i nasrnu na Kosančića. Nekoliko ratnika iz Ali-pašine lične pratnje ga zaustaviše i oboriše na zemlju. Dugo se otimao, dovikujući pogrde, ali su ga na kraju ipak savladali.

„Izvinjavam se zbog ove... neugodnosti... Kosančiću“, reče Ali-paša. „Postaraću se da bude oštro kažnjen zbog ovoga.“

„Nema potrebe za tim, presvetli pašo.“

„Pretpostavljam da nisi ovde da bi ponudio predaju.“

„Ne. Došao sam da odam svoju počast mladom vitezcu. I da ti vratim barjak... Trebaće ti.“

„Dobro. Onda imaš moju zahvalnost“, Ali-pašin glas bio je opor. gotovo promukao. „Ostaj mi zbogom, Zmaju od Rađana. Želim ti sreću sa tvojim prijateljima u tvrđavi... Trebaće ti.“

Veliki vezir se okrenu i ode u pravcu svog šatora praćen svitom savetnika i slugu. Asad-beg pokaza Kosančiću da pođe sa njim. Nedugo zatim obreli su se u njegovom šatoru.

„Sedi, Kosančiću“, pokaza mu Asad na minderluk. „Popij sa mnom pehar vina.“

„Zar ti vera ne brani vino, Asade?“

„Nemam u sebi puno vere poslednjih dana, vojvodo... Stoga, malo vina neće škoditi. Pijmo za duše onih koji su juče i sinoć otišli Bogu na istinu.“

Sipajući vino u zlatne pehare, beg je odmeravao svog visokog gosta.

„Ako je Alah znao da podeli prazninu“ reče dodajući Kosančiću pehar, „zašto mi nedostojni ne bismo mogli da podelimo ovo malo zemlje i vode?“

„Možda zato što je delimo mačevima i sabljama.“

„Zemlja mora imati jednog gospodara.“

Je li to mudrost sa kojom je Murat krenuo u rat?“

„Padišah samo ispunjava volju Svevišnjeg. Nije njegovo da sudi...“

„Možda ne o božjoj volji. Ali o tome da li će nam ostati glave na ramenima i da li će zemlja biti nešto više od jalovog zgarišta, o tome sudi. I to je dovoljno suđenja za jednog padišaha.“

Asad-beg zavrte glavom.

„Alahova je volja da ova tvrđava padne u naše ruke. Ništa se tu ne može. Kosančiću.“

„Reci to truplu koje ti leži u tabutu ispred šatora.“

„Ajdinu je bila čast da umre za veru, to je jedini pravi put ka Alahu.“

„Onda mi presvetli vezir i ti pošaljite još vojske pod zidine Pirota. Kaži im da ih Zmaj od Rađana čeka da im mačem podari tu istu čast.“

„To neću... Ja... učiniti“, Asadov glas je Imao hladan, gotovo sablasan prizvuk.

Kosančić u iščekivanju otpi gutljaj vina, podozrivo ga gledajući.

„Šta hoćeš da kažeš?“

Beg je oklevao sa odgovorom, na kraju ipak reče:

„Ali-paša je dobio pismo iz Jedrena. U toku ovog dana pridružice nam se još jedan odred. Janjičarski.“

„I to bi trebalo da me zabrine?“

„Nisu u pitanju obični janjičari... Već si ih sreo...“

„*Siyah Bayraklar?*“

„Da. Crne zastave. Ifritovo bratstvo.“

„Čuo sam da je sada na njihovom čelu neki novi derviš. Sultanov miljenik...“

„Na njihovom čelu bio je i ostao đavo lično. Ti to znaš bolje od mene, Kosančiću.“

Vojvoda kosanički klimni glavom i vrati zlatan pehar na peškun kraj sećije.

„Hvala na vinu, Asade...“

Zatim ustade sa minderluka. Asad-beg učini isto. „Tvrđava će pasti“, zausti Asad. „Danas, sutra, za koji dan... svejedno je.“

Kosančić se bez reći uputi ka izlazu.

„Znaš li šta će se desiti ako im živ dopadneš šaka?“, bio je uporan Asad-beg.

„Znam“, klimnu glavom Kosančić.

„Ako se to desi, neću te prepustiti njihovoj milosti“, reče Asad.
„Bog mi je svedok.“

„Asade“, Kosančić zastade na izlazu iz šatora, oćuta na tren, a onda reče: „Ne mešaj Boga u ovo.“

19.

Čelik zveči u smiraj dana, purpurni sumrak obojen je iščekivanjem. U daljini se čuje jauk ismailćanske molitve. Poslednji razgovor s Alahom pred odlučujući juriš.

Dvojica vitezova stajali su na bedemu i gledali u pravcu istoka.

„Koliko smo ljudi izgubili do sada?“, upita Kosančić.

„Ne mnogo“, mrštio se Musić ljušteći jabuku vojničkim bodežom.

„Oko polovinu.“

„To tebi nije mnogo?“

„Ako uzmemo u obzir koliko smo Agarena posekli...“

„Možemo izdržati još jedan napad... možda.“

„Knez dolazi, rekao sam ti već... poznajem svog ujaka. Neće propustiti nešto ovako. A lepo će mu i stajati uz ime... Knez Lazar Hrebeljanović - čovek koji je pobedio velikog vezire Ali-pašu.“

„Ti izgleda ne haješ mnogo za slavu, Stefane? Ako bude bilo ikakve pobede, onda slava treba da pripadne tebi.“

„Slava je za gospodu što vole da se razmeću po dvorovima i na gozbama, za gospodare i silnike, za žitija i poslanice koje će napisati udvorice, za besede i slova koja će o njima kititi popovi kada ih pominju u propovedima i molitvama, ispod stubova crkvi koje su im sazidali.“

„Ne i za tebe?“

„Ja sam jednostavan čovek, Pokaži mi dušmana i ja ću ga probosti mačem. Ništa više i ništa manje od toga.“

Sa istoka se začuše povici, Kosančić pogleda u pravcu zalaska Sunca i vide u daljini čoveka kako trči prema tvrđavi.

„Stefane, je li ovo tvoj glasnik?“

„Ne, to je moj brat Lazar““, odgovori ovaj mirno.

„Gde mu je konj?“

„Verovatno su ga Agareni ubili.“

„Juri ga gotovo ceo odred azapa.“

„Ne bih ja mnogo brinuo oko toga“, reče Stefan ravnodušno i zagriže jabuku. „Oduvek je bio dobar trkač.“

„Ja bih se ipak zabrinuo“, reče Kosančić i pokaza prstom u pravcu iz koga je dolazio mladi Musić. „Eno, iza azapa stižu konjanici...“

„To već može da bude nezgodno“, složi se Musić.

„Toplice!“, viknu Kosančić.

Vojvoda toplički priđe mestu na grudobranu gde su stajali i pogleda ka prilici koja se primicala gradu, bežeći ispred desetak pešadinaca i trojice konjanika koji su ih sustizali u oblaku prašine.

„Jesu li u strelometu?“, upita Kosančić.

„Biće za koji tren““, reče Toplica i izvadi strelu iz tobolca.

Mlađi Musić je već bio nadomak kapije. Azapi su ga pratili u stopu ali nisu oni bili najveća nevolja. Prvi od konjanika, stasiti spahija sa podignutim kopljem već je bio opasno blizu... i Toplica je ciljao pravo u njega.

Prsti na zapetoj tetivi se opustiše i strela odaslata u purpurno pročelje istoka zazvižda kroz vazduh.

Konjanik pade pogođen u vrat.

„Svaka čast, vojvodo“, klimnu glavom Stefan Musić i ponovo zagriže jabuku.

Toplica zadenu još jednu strelu u luk. Drugi konjanik je već bio bliže. Nije nosio kacigu. Odapeta strela završila je posred njegovog čela.

Sada je već jasno mogao da vidi Lazara Musića, njegovu verižnu košulju što se presijava na suncu, belog dvoglavog orla na tunici, dugu grivu zlatne kose...

Treći konjanik ga je sustizao i spremao se da zamahne sekirom.

U takvom naletu sa lakoćom će mu odrubiti glavu.

Toplica je kratko zadržao dah.

Činilo mu se kao da je vreme stalo.

Vrh strele među prstima njegove desne ruke, gušćje pero koje mu golica bradu, lagani prolećni povetarac, agarenskj konjanik koji zamahuje sekirom. Toliko dobro oklopljen da gotovo nema slabog mesta... osim one meke, nepokrivene tačke ispod njegovog pazuha.

Upravo tu je Toplica smestio svoju treću strelu.

Kada je i treći konjanik pao na zemlju, mladi Musić zastade. Azapi koji su ga stizali nisu bili u grupi, već su trčali jedan za drugim.

Sačekao je da povрати dah. onda skinuo okrugli štit koji mu je bio zabačen preko leđa i isukao mač.

Kada je posekao prvu trojicu, ostali azapi su jednostavno pobešli.

„Rekoh ti Kosančiću da moj brat dobro trči“, reče Stefan Musić i baci odgrizak jabuke u stranu. „A nije loš ni sa mačem.“

Stražari otvoriše kapije i srednji sin čelnika Muse i Stefanov mladi brat uđe kroz njih. Bio je iscrpljen od dugog jahanja i bežanja od Agarena. Jedva stojeći na nogama prihvatio je ponuđeni bardak sa vodom sa neizmernom zahvalnošću.

Musić priđe i istrgnu grubo svom bratu bardak iz ruku.

„Šta je bilo sa pojačanjem?“

I pored premora, Lazar Musić smognu snage da mu uputi jedan pogled vreo od besa.

„Knez ne šalje pojačanje“, procedi kroza zube.

„Kako to misliš?“, bio je zbunjen Stefan.

„Poručuje ti da napustiš tvrđavu i sa vojskom se povučeš za Niš. Zbeg je već dobro odmakao. Nema šta da braniš ovde.“

„Lazar ne dolazi?!“

„To sam ti upravo rekao.“

Stefan Musić zgrabi svog brata za okovratnik prljave, crvene tunike.

„Šta to radi matora budala! Ostavlja nas na milost i nemilost Osmanlijama!"

„Naredio ti je da se povučeš!", reče Lazar i odgurnu njegovu ruku. „To je sve što mi je rekao da ti prenesem... i traži da mu se pošalje nekakav kovčeg."

„Kovčeg?"

„Da. Nešto što je Kosančić doneo iz Makedonije."

Stefan Musić se okrenu ka Kosančiću.

„Kovčeg? Kakav kovčeg?"

„To se tebe ne tiče, Stefane", odgovori mu ovaj.

„Ne tiče me se? Ne tiče me se!? Kako me se ne tiče stvar zbog koje će moj dobri ujak pustiti da nas pokolju Osmanlije? Šta je u tom kovčegu tako proketo važno?"

„Ne znam", slegnu Kosančić ramenima „Nisam pogledao."

„Nisi pogledao?! Ti si pobenavio, Kosančiću! Umrećeš a nećeš ni znati zbog čega!"

„Nemam nameru da umirem", odvrati Kosančić smireno. „Bar ne još."

„I ti bi da bežiš za Niš, vojvodo? Umorio si se od ubijanja?"

„A ti nisi?"

„Pa, vidiš... baš i nisam."

Musić se okrenu ka ratnicima koji su stajali iza njega, u dvorištu, pogledom pređe i preko ostalih na bedemima tvrđave i obrati im se:

„Niko ne ide nigde! Jeste li me čuli! Ja sam kapetan i mene ćete da slušate. A kad vam Lazar dođe, tad slušajte njega." On baci bardak sa vodom koji je držao u desnoj ruci i ovaj se razbi u paramparčad. Odlazeći ka kuli, reče jednom od zapovednika:

„Spremite se za odbranu."

Zatim zastade na stepenicima i dodade:

„I donesi mi još vina!"

20.

Vojska je bila postrojena i spremna da krene na tvrđavu.

Ali-paša je izašao iz šatora da još jednom pogleda da li je sve kako treba.

Ovoga puta, Igit-paša je bio na čelu prethodnice. Levo i desno od njega stajali su jizbaše i bimbaše. Zastave što se vijore iznad sandžak-begova bile su mahom crvene. Iza njih, bili su azapi i pijade obučeni u pancirne košulje od metalnih žica koje padaju do sredine bedara, po sredini tela pritegnute svilenim opasačima. Svaka orta bila je spremna. Na glavama svakog od pijada bio je šlem od bakra i čelika, sa vizirom ili bez njega, sa rečima iz Kurana urezanim na pročelju. Oružje je bilo očišćeno i naoštreno: strele i sablje, teški buzdovani, šestoperci, džiliti i bojne vile, duga koplja, lobudi i sekire...

Čauši jašu na konjima okićeni i visoki, hrabre vojsku, govore o slavi sultana i obećavaju nagrade.

Negde među tim postrojenim ljudima je onaj koji će popeti barjak na vrh pirotske kule, Ali-paša je siguran u to. Možda neki od spahija ili begova. Možda neki običan vojnik.

A možda - neko od janjičara.

Prvo je video samo zastave.

Crne zastave kako se vijore na vetru.

Onda je video kako se redovi njegovih vojnika razilaze dok oklopljeni konjanici prolaze kroz njih.

Na kraju su ljudi pod tim zastavama dojahali pravo pred njega.

Odred crnih senki.

Njihov zapovednik, visoki čovek plave kose uvijene u crnu maramu, lica išaranog čudnim simbolima, sišao je sa konja i prišao

Ali-paši. Bio je za glavu viši od najvišeg pripadnika njegove telesne straže. Bez reči mu je pružio svitak koji je Ali-paša uzeo i pročitao.

„Dobro“, klimnuo je glavom.

Visoki čovek u crnom bez reči ponovo uzjaha konja pa se sa svojim ljudima povuče u pravcu gde su bili postavljeni šatori timarijota i zijametlija.

„Šta žele?“, upita Asad-beg.

„Ono što je u posedu Zmajeva...“, odgovori paša pomalo zbunjenim glasom, „...treba da pripadne Crnim zastavama.“

„Traže svoje pravo na pljačku grada koji još nije osvojen?“

„Ne, Asade... Pirot je već pao“, reče veliki vezir i pokaza na tvrđavu. „To samo još njima u gradu nije jasno. Moraću da im to pokažem na teži način... Tako što ću ih pobiti sve do jednog.“

„Padišah je već u Dragomanskom tesnacu. Zar nije mudrije da ga sačekamo?“

„Kakvog uspeha ima u tome što ću zajedno sa Muratom osvojiti grad?“

„Imaćemo manje gubitke ako tako uradimo.“

„I šta onda? Da sva slava pripadne njemu ili onom njegovom derletu Jilderlmu? Ne!“

Asad beg sa negodovanjem zavrte glavom.

„Bojim se, čestiti pašo, da na zidinama Piroti nećeš naći slavu“, reče.

„Možda“, reče Ali-paša i okrete se da još jednom osmotri utvrđeni Pirot. Zagledao se u načetu tvrđavu uz koju su gmizale prve senke sumraka i dodao: „Ali to su samo reči jednog bogalja.“

21.

Miloš Obilić sedeo je kraj vatre pokušavajući da se ogreje. Preko ramena je prebacio plašt, ruke ispružio napred, dlanova okrenutih ka plamenu. Hladnoća mu se uvukla u svaku kost, nije pamtio kada mu se to poslednji put desilo. Otkako je dobio posed u Braničevu, njegov život je postao udobniji, a on to nije ni primetio. Trebalo je ovih nekoliko dana potere i neupadljivo mesto u dvorištu Pirotске tvrđave, pod nadstrešnicom gde je napravljeno oskudno ognjište, da shvati kako je omekšao, promenio se. Nekada je znao da zanoći pod golim nebom, na kiši i vetru, da položi glavu na kamen i odmah zaspi. Zaboravio je, izgleda, na grub i težak život vojnika kakav je nekad vodio.

„Gospodaru“, začu se poznat glas. „Ovo će te bolje zagrejati.“

Obilić podiže glavu i ugleda visokog čoveka kako se nadvija nad njim nudeći mu mešinu sa vinom.

„Vidi, vidi... Stanoje! Čovek od reči i vernosti!“

„Nemoj tako, gospodaru. Sećaš li se kako sam došao u tvoju službu.“

„Musić ti je ponudio više?“

„Tako je.“

Uzimajući mešinu od svog bivšeg zapovednika lične straže, Obilić ga ponudi da sedne kraj vatre.

Pili su ćutke, zureći u pucketavi plamen.

„Noći su duge pod opsadom“, reče Stanoje.

„Ti bi trebalo da znaš. Verovatno si ih probdeo mnoge “

Stanoje zavrte glavom i potegnu iz mešine.

Ćutali su još neko vreme, a onda Obilić sasvim nenadano upita:

„Otkud Kosančić i Toplica znaju toliko o Ismailćanima?“

Najamnik ga pogleda, isprva zbunjen, onda uze jednu odsečenu granu, polomi je o koleno i baci u vatru.

„Jesi li, prolazeći kroz kosanički kraj, nekad zastao kraj mesta koje se zove *Janin kamen*?”

„Znam to mesto“, reče Obilić.

„Kosančić je imao sestru po imenu Jana. Zapala je za oko jednom agarenskom velmoži. Paši po imenu Sulejman. Hteo je da je kupi za svoj harem.”

„I sa tom željom je otišao pred Kosančića?”

„Ne baš znao je kakav će odgovor dobiti. Zato je odlučio da je otme. U tome mu je pomogao Vukmir, jedan od najboljih Kosančićevih ratnika. On i vojvoda su se znali od detinjstva, odrasli su zajedno... Kažu da je jedino on bio dorastao Kosančiću kad je mačevanje u pitanju.”

„Je li istina da ta Kosančićeva većina mačevanja nije od ovoga sveta? Da mu je majka od vilinskog roda i da je zato tako brz i ubitačan?”

„Ne znam baš za to“, nasmeja se Stanoje na ove Obilićeve reči. „Ali znam da je Kosančić rođen sa mačem u ruci. Uz dovoljno vežbanja i malo dara, ne treba ti vilinsko poreklo da bi bio neumoljivi ubica.”

„Šta se desilo sa njegovom sestrom?”

Stanoje otpi još jedan gutljaj i dodade mu mešinu.

„Oтели su je dok je Kosančić bio u lovu. Utekli su ka granici, ali je vojvoda uspeo brzo da podigne poteru. Negde na putu, Jana je uspela da se otrgne i pobegne. Kada su je sustigli, bacila se sa litice kako im ne bi ponovo pala u ruke...”

„Zar je to ona litica... *Janin kamen*?”

„Tako je“

Vatra je ravnomerno gorela, tišina je vladala u dvorištu tvrđave.

„Kosančić je sahranio sestru kraj oca. Proveo je tu zimu na svom imanju učeći agarenske jezike, njihovu veru i običaje, njihove

puteve i staze, sve vreme oštreci svoje mačeve... Toplica i on su sledećeg proleća otišli u zemlje ismailćanske. U Serdiki su nedugo zatim našli jednog od Sulejmanovih ljudi. Nakon toga, bilo je lako pratiti trag. Sulejman-paša je potražio utočište u Levantu. Ali nije pobegao dovoljno daleko, njegovo obezglavljeno telo pronađeno je u jednom hamamu blizu Angore. Sultan je lično nedugo potom imao prilike da vidi njegovu glavu nabodenu na kolac, na ulazu u Jedrene.“

„A ostali?“

„Mrtvi. Svi do jednog. Jedini koji je pretekao bio je Vukmir.“

„Kako mu je to uspelo?“

„Prijavio se u Janjičare. Ali ni to ga ne bi spaslo od Kosančićeve osvete... Pristupio je posebnoj janjičarskoj jedinici na čijem čelu je neki derviš o kome kolaju razne priče... Taj janjičarski odred, ratnici čije duše su crne poput odeždi koje nose, hrišćani zovu Ifritovo bratstvo. A Osmanlije ih zovu *Olu Ruhlar*.“

„Šta to znači?“

„Mrtve duše.“

Stanoje pogleda u pravcu istočnog zida na čijem vrhu su se šetali promrzli stražari.

„Vukmir je tamo negde... Iza ovih zidina. Zajedno sa svojom braćom od Crne zastave.“

Najamnik otpi još jedan dugi gudjaj vina i promuklim glasom reče:

„Staviše, on je jedan od trojice zapovednika Ifritovog bratstva.“

22.

Princ Bajazit je nestrpljivo šetao ispod nadstrešnice u prostranom vrtu dvora u Jedrenu. Oko njega, visoki zidovi i crne krošnje drveća zaklanjali su vidik na sumračno nebo. Kiša rominja po ćeramidi kojom je pokrivena nadstrešnica i on može da čuje kako krupne kapi dobuju po njoj... tup-tup-tup... Može da čuje i kako vetar udara u drvene zastore na prozorima, i užurbani bat koraka posluge i stražara negde iznad. Uvek je živo na dvoru, čak i u jedan ovako mrtav dan, zaodenut u izmaglicu što se spustila sa planina i sa sobom donela nalet kiše iznenadan poput nezvanog gosta.

Isto tako se osećao on kada bi dolazio na dvor. Kao nezvani gost. Nije dobro poznao dvorske ceremonije, nije znao kako da se ophodi sa izaslanicima i dervišima. Bili su mu mrski dvorjani i padišahovi savetnici... Sve sam udvorica i podrepaš, svi slatkorećivi i u skupe odore obučeni ljudi iz gradova.

Prezirao ih je isto onako kako su oni prezirali njega, grubog ratnika naprasite naravi. Krišom su se podsmevali njegovom nedostatku manira, vojničkoj neotesanosti i sklonosti ka vinu i rasmusnom životu. Dao je sebi reč da će ih sve poseći kada jednog dana stupi na presto.

Nakon dugog čekanja ispunjenog tišinom, padišah se konačno pojavio. Prošao je kroz severozapadni izlaz praćen dvojicom ičoglana. Za njim se poput senke vukao crnokosi derviš Edhem.

Bajazit se poklonio ocu, zatim osmotrio derviša pogledom u kome je bilo dosta prezira

„Sine”, počeo Murat značajno. „Pred tobom je dalek put.”

„Znam oče “

„I velika dužnost ”

„I to znam ”

„Pitanje je samo da li si dorastao tom zadatku.”

„Dosad nisi imao zamerki na mene i moje ljude“, reče Bajazit.
„Ubijali smo dovoljno brzo i dobro “

„Ovoga puta... to neće biti dovoljno.“

„O, je li?“, začuđeno će Bajazit. „Šta još to možemo uraditi kaurima nakon što im pobijemo gospodare i zapalimo gradove?“

„Ne ideš sa mnom u pohod na Srbiju.“

Ove reči su imale čudan, potmuli eho, stopljen sa zvukom rominjanja kišnih kapi negde iznad. Tup tup tup... sa koracima na spratu, zvukom golih stopala mladih devojaka što dodiruju hladan pod.

Bajazitu se na tren učini da ih njegov otac uopšte nije izgovorio.

„Šta kažeš?“

„Kažem da ću se pridružiti Ali-paši i da ćemo zajedno krenuti na Lazara. Tvoj brat će biti sa mnom, ali ti ne. Tebi je poveren važniji zadatak.“

„Šta ima važnije od toga?“

Murat pokaza rukom na derviša koji je stajao iza njega, malo postrance, i stezao veliku knjigu draguljima optočenih korica. Bajazita je podsećao na lešinara.

„Podići ćeš vojsku i sa Edhemom otići u jedan vilajet severno od Askeraja.“

„Sa njim?!“, zgranu se Bajazit. „Sa ovim... vešcem?! Šta ću, za ime božje, sa njim u Levantu? Pred nama je odlučujući napad na rumelijske knezove, a ti me šalješ u neku zabit!“

„Moje je da naredim... tvoje da me poslušáš “

„To je zbog Jakuba, zar ne? Reci slobodno, oče!“

„Ne.“

„Njemu si namenio presto, priznaj! Jer je dovoljno gospodstven i dovoljno obazriv... Ja to zovem kukavičlukom, oče!“

„Ne protivreči mi. Ovo nema veze s tim.“

„Ne želiš grubog vojnika na prestolu. Ti i tvoji veziri i seizi... Niko me ne želi. Je li tako? Pijanog Bajazita... besnog Bajazita... Bajazita

pustahiju... A dobar sam vam bio dok sam za vas kidisao na голу sablju?"

„Ne govori gluposti."

„Ne možeš pobediti Lazara bez mene... Šta god da ti kažu tvoje udvorice... ti to dobro znaš."

„Moraš u Askeraj!"

Bajazit je gledao u neumoljivo lice svog oca, uzalud pokušavajući da pronađe bilo kakav trag saosećanja i razumevanja. Zatim pogleda u derviša koji je i dalje stajao sa strane u senci nadstrešnice. Kiši je jenjavala, vidik se širio iznad dvorskih kula i zidova.

„Dobro", jedva izusti osmanlijski princ na kraju. „Otići ću."

Murat mu priđe i položi svoje šake na njegova široka ramena.

„Budi dostojan, sine", tiho reče emir. „Sve što želim..., sve što sam ikad želeo od tebe... jeste da budeš dostojan."

23.

„Crne zastave.“

Glas vojvode Milana Toplice bio je prigušeni šapat.

„Vidim“, promrmlja Ivan Kosančić.

„Misliš da je on među njima?“

„Sigurno jeste.“

„Moraš mu jedno priznati.. on je čovek koji drži reč.“

„I ja ću održati svoju datu njemu.“

„Kada ga ubiješ... šta onda?“

„Ništa. Biće mrtav.“

„To neće vratiti Janu.“

„Znam“, reče Kosančić i izvadi mač iz korica.

Ka njima su pristizali neprebrojni redovi Osmanlija. Zastave su se vijorile na vetru u reci ljudskih tela koja se slivala ka kapijama Pirota... crvene, žute, zelene, bele...

I crne.

Poslednji osmanlijski napad na Pirot počeo je u sam smiraj dana, uz buku koja se dizala do nebesa. Ovoga puta, iz mraka je, pored strela odapetih iz kratkih lukova, doletelo i kamenje izbačeno iz katapulte. To je trajalo kratko jer Ali-paša nije želeo da hici iz opsadnih sprava pokose i njegovu vojsku, koja se uspinjala uz zidine i navaljivala na kapiju. Kosančić je odmah primetio da su u prvoj navali bili azapi i jedan deo pijada. Oni će samo napraviti prostor za drugi udar i olakšati nastupanje ostatku pešadije, spahijama, janjičarima i konjici.

Tako je i bilo.

Branioći Pirota počeli su da kliču kada su odbili prvi napad i kada su azapi u neredu počeli da uzmiću.

Ali to je bila samo varka.

Kapija je gorela i malobrojni stražari kod nje nisu uspevali da je ugase.

Iz mraka je došao novi udar opsadnih sprava i strelaca.

Uz strahovit tresak, udarac kamena o kamen je odbacio dvojicu vojvoda sa šetnice.

Tada je zavlдалo kratkotrajno primirje. Predah pred veliki udar u kome će moćni vezir Ali-paša, vođen neumoljivom snagom Alahovom, pokušati da smrvi kaursko uporište.

Dok se podizao sa mesta u podnožju zida na koje je pao sa šetnice, Toplica kratko osmotri nebo i vide da je preplavljeno agarenskim strelama. Sklonio se u stranu dok se ubojita kiša spuštala na grad. Krajićkom oka spazio je Kosančića kako se već penje na bedem.

Sačekao je da dejstvo strelaca prestane a onda izašo iz zaklona.

Na samo nekoliko metara od tebe ugledao je telo kako leži na zemlji.

I vedro sa vodom kraj njega.

Pritrčao je brzo i podigao devojčicu sa zemlje. Odneo ju je do istočnog zida koji je bio natkriven i gde im strele i kamenje ne mogu ništa. Iz desne Ognjanine ruke, tik ispod ramena, virila je strela.

Pritrčao im je i Obilić, koji je do tada sa stražarima gasio požar u konjušnici.

„Za ime Isusovo! Šta ona traži ovde?“

„Otac i trojica braće ostali su joj da brane tvrđavu, nije želela da ide... nosila je vodu, zbrinjavala ranjene...“

Toplica pažljivo položi polusvesno dete na zemlju i pogleda joj ruku.

„Moraću da proguram strelu kroz meso“, reče. „Da je za vrh izvučem sa druge strane. Krvariće obilno...“

Vojvoda toplički potegnu bodež i iseče deo svoje tunike. Zatim polomi strelu na pola, a drugi deo pritisnu. Devojčica kratko zastenja od bola i izgubi svest. Vrh strele izađe sa druge strane i Toplica ga odseče, zatim izvadi ostatak strele iz rane. Tada krv stade da navire i on podveza Janinu ruku tkaninom iznad rane. Iako manje obilno, i dalje je krvarila.

„Nađi mi neku krpu...” obrati se Obiliću koji je sve to posmatrao bez reči. „Platno... bilo šta.”

Obilić se unezvereno okretao oko sebe, kiša strela ponovo zapljusnu grad.

„Ne mogu da odem do kule sada...”

„Iskrvariće“, procedi kroza zube Toplica dok je pritiskao ranu.

„Znam...”, reče Obilić sa prizvukom očajja u glasu. „Ali šta da činim?”

Toplica podiže pogled sa rane koju je pritiskao.

„To”, reče kratko.

„Šta?” upita Obilić.

„Ta marama što si je vezao oko desne mišice. Poslužiće.”

Obilić pogleda u maramu na svojoj ruci, Oliverin dar. Zalog njene vernosti.

„Ja... ne mogu...”

„Maramu...” bio je neumoljiv Toplica. „Brzo“

Obilić je oklevao, ali Topličin odlučan pogled bio je uprt pravo u njega. Premišljao se koji tren, u mislima mu zaiskri Oliverino lice. Odagnavši tu misao gotovo bolnim trzajem glave, on posegnu za maramom, odveza je i dade Toplici. Ovaj njome još jednom podveza devojčinu ruku.

„Dobro je... dobro“, ponavljao je Toplica. „Prestaje... krvarenje prestaje.”

Obilić je bez reči gledao kako finu, zlatom izvezenu maramu natapa krv, kako grimiz osvaja belo, preliva se po njemu, obuzima ga... Svud oko njega zviždale su strele koje su se u oštrom luku

slivale sa neba. Zidine Pirota tresle su se, negde iza njih čuo se huk vojske koja se spremala za novi juriš.

Gore, na bedemu, vojvoda Ivan Kosančić zurio je u mrak pred sobom, iščekujući da ta tmina ponovo oživi.

„Gospodaru Kosančiću, pogledaj...“, reče stražar koji je stajao kraj njega. „Neki čovek je ispred tvrđave.“

Kosančić pogleda u pokazanom mu pravcu, ne tako daleko od kapije.

Prilika u crnoj odori zaogrnutu kapuljačom stajala je između grada i vojske koja kidiše na njega.

Podigla je glavu da uzvрати pogled.

Njene oči bile su samo dva crvena žiška u tami.

Kosančić steže jače rukohvat svog Zmajevca i tiho promrmlja:

„To nije čovek.“

24.

Knez Lazar Hrebeljanović je izjahao iz kruševačke tvrđave u suton, kroz istočnu kapiju. Preko mosta koji se spuštao na duboki opkop. Nije rekao nikom kuda ide i kada će se vratiti. Jednostavno je uzjahao svog najboljeg konja i nestao u pravcu stoletne hrastove Šume.

Jahao je dugo, prateći stari trgovački drum. zatim uzvodno uz reku, i na koncu stigao do pustog proplanka u šumi. Stara crkva još je bila tu. Iako napuštena, imala je u sebi neku nedokučivu životnost, kao da je do juče njena porta bila puna sveta okupljenog u slavu života, rađanja i umiranja, krštenja i opela. Sile praštanja i sile Njegove reči. Negde u tom kamenu obraslom živicom još je stanovao Bog.

Lazar je sjahao i privezao konja za drvo. Peške je otišao do ulaza u bogomolju i tu zastao na ulazu.

Unutar crkve gorele su sveće.

Mnogo sveća.

Oprezno je zakoračio unutra i uputio se ka oltaru.

Zastao je i pogledao ispred sebe: na golim zidovima nazirali su se tragovi negdašnjeg ikonopisa.

Iznenadili nalet vetra tada poče da opseda vremenom načetu građevinu i poput aveti stade da zavija kroz otvore na kojima su nekad bila vrata i prozori. Lazarev dugi, skerletni ogrtač zavijori se na tom vetru poput bojnog stega, i uz zaglušujući šum sve sveće se pogasiše.

Stojeći u mraku, knez više nije čuo sablasno hućanje vetra već samo potmulo kucanje svog srca.

Tišina u crkvi bila je gotovo opipljiva. Mrak je bio mrtav i neproziran, i sve oko njega, i duge senke, i blagi grimiz sa lučnih

prozora, i visoki svodovi iznad, i oči svetaca na kamenu, sve je bilo večno u svojoj nepomičnosti.

Sveće se tada upališe same od sebe i crkva zablista poput rajskog predvorja.

Knez začu glas kako ga doziva:

Lazare... *iziđi... iziđi u polje...*

Okrenuo se i pogledao ka ulaznim vratima.

Senka visokog čoveka stajala je tamo za tren. a onda nestala.

Bez pogovora, knez krenu ka izlazu, kroz redove sveća čiji mu plamen obasja put prema purpuru sumraka što iskri kroz kamen.

Lazar izađe iz crkve i grimizni blesak ga zaslepl. Pri toj svetlosti on je mogao da vidi priliku, ali ne i da je razazna. Podiže ruke da se zaštiti od zaslepljujućeg svetla i kroz sopstvene prste nazre lik čoveka koji je stajao nedaleko od njega. Prepoznao ga je.

Čovek je bio visok, kratke plave kose i lepih ali oštrih crta lica. Ogrnut purpurnim plaštom koji mu je pokrивao ramena i čiji su krajevi zlatnom grivnom bili spojeni na njegovim grudima. Nosio je pancir boje zlata, na bosim nogama nazuvene sandale kakve su nekad nosili stari Rimljani, za pojasom težak, veliki mač, u levoj ruci štit sa ispisanim Hristovim monogramom, u desnoj dugo bojno koplje...

„Dali sad znaš ko sam ja?“

„Znam... znam, gospodaru...“, mrmljao je knez.

„Da li primaš svoju obavezu, Lazare?“

„Primam je...“

„Želiš li da znaš protiv koga zaista vojuješ?“

Pomalo oklevajući, moravski knez klimnu glavom.

Svetac se pomeri i kao rukom otkriveno purpurno tkanje sveta pokaza se u svoj svojoj strahotnoj raskoši... I Lazar pogleda kroz njega.

Isprva je video samo plamene jezike kako ližu kroz rasekline vremena a onda ugleda udove, glave... oči... Vidi, sada već svojim duhovnim vidom, legije demona i odrede palih anđela, vidi ih u lepoti

njihove nakaznosti, gleda njihova tela unakažena grehom, njihova užasna lica iscrtana od sirove svireposti, adske gospodare i vavilonske kurve, stvorenja satkana od čistog zla, kako se goste ljudskim mesom, kako lažu i obmanjuju, kako nude sve gradove sveta za traćak duše...

„Da li ti je sad jasno protiv koga se boriš?“, upita ga svetac.

„D... da. gospodaru.“

Čovek u crvenom plaštu sklopi prste oko desne šake i strašna vizija nestade. Umesto nje, ukaza se samo ravnodušan prizor ćutljive stoletne šume u sumrak.

Knez Lazar podiže glavu i pogleda u čoveka za koga je znao da je nekad bio ratnik poput njega. Rimski tribun koji se suprotstavio caru i koji je postradao zbog toga. Silan vitez koji je ubio zmaja probovši ga kopljem.

„Želim da znam još jedno“, promrlja knez.

"A šta to, Lazare?"

„Šta će biti sa mnom?"

Oči sveca dobiše drugačiju boju. njegovo lice i dalje je bilo mirno, gotovo bezizražajno. Lice anđela. Lice božjeg sudije.

„Ljudi ne bi trebalo da poznaju tajne budućeg vremena. Jesi li siguran da želiš to da znaš, Lazare?"

„Jesam, siguran sam.“

Vetar ponovo zašume, ali ovoga puta glasnije nego pre. Tren ili dva i taj šum se pretvori u gromoglasnu tutnjavu. Knez pade ničice. Tutnjanje u njegovoj glavi postade neizdrživo, krv mu udari na nos, zatim poče da curi iz ušiju...

Ni sam nije znao koliko je to trajalo jer bol je bio sveobuhvatan i trajan, a onda je prestao, isto tako naglo kako je i počeo.

Proplanak u smiraj dana bio je miran kao pribežište za uboge, tišina sveta popada preko njega poput mrtvačkog pokrova.

Anđeo se osvrnu, stojećí negde na međi dva sveta, i Lazaru se činilo da je mogao da vidi krila u zamahu, bezbrojne parove očiju,

slavu i moć što podupire božji tron. I činilo mu se da će, ako gleda duže u taj prizor, sići s uma.

Pre nego što će nestati, visoki vojnik, tribun koga je Lazar poznavao još u vreme kada nije poznavao samoga sebe, i koji je nekad, u poroznom svetu jedne ostarele imperije, bio zapovednik legija božjih i zvao se Georgije, reče glasom koji bolno odjeknu u kneževoj glavi:

„Sva će tvoja vojska izginuti A i ti ćeš, kneže, izgubiti glavu.”

25.

Vatra je najbolji đavolov prijatelj.

A đavo, on je već tu, između zidina ove tvrđave, mahnito maše rukama, dok mu lice iskrivljeno od besa obasjavaju vatre čiji plameni jezici ližu ka nebu.

„Slušajte me dobro!“, urla pijani Stefan Musić. „Ostaćete ovde da zajedno ostavimo kosti na ovim zidinama i oko toga nema nikakve rasprave. U suprotnom, lično ću vas pobiti sve do jednog! I uživaću u tome! Makar morao sam da izađem kroz kapiju da tamo dočekam onog kurvinog sina Ali-pašu!“

Kosančić gleda u njega sa vrha bedema, zatim se okreće Toplici i kaže:

„Osmanlije se još prestrojavaju... Sad je vreme da učinimo ono što treba “

„A šta to?“

„Zapalićemo tvrđavu.“

„Siguran si?“

„Da.“

„Kako ćemo izaći?“

„Vaistina mi je rekao da postoji tajni prolaz u pravcu severozapada. Već sam naredio da se kroz njega izvuku ranjeni, mi ćemo ubrzo za njima.“

„Stefanu se to neće svideti.“

Kosančić ponovo pogleda ka mestu gde je ispred kapije koja gori stajao najstariji Musić i vitlao maćem.

„Znam.“

Sve se dešavalo brzo. Kosančić je zadužio Stanoja i nekolicinu ljudi da podmetnu vatre. Iskoristili su slamu i ono što im je preostalo

od zapaljivog ulja. Oklevanje Osmanlija i njihovo dugo prestrojavanje pomoglo je da se dobije na vremenu. Ostatak ljudi brzo je napuštao utvrdu kroz podzemni hodnik i nedugo zatim ostalo ih je samo nekoliko u tvrđavi.

Kada je sve bilo spremno, Kosančić je sišao da se suoči s kapetanom. Musić je stajao ispred ulazne kapije koja je tako zapaljena podsećala na plameno pročelje. Iza njega je bio verni sluga Vaistina i mladi vitez u plavoj odori, svi ostali su ga napustili, čak i mlađi brat koji je u dogovoru sa Kosančićem predvodio ljude koji su zbrinjavali ranjene.

„Ti to hoćeš da zapališ moju tvrđavu. Kosančiću?“, upita Musić besno.

„Ova tvrđava ne pripada tebi nego knezu.“

„Isti taj knez me je poslao da je branim, i to ću učiniti, s tobom ili bez tebe.“

„Nemaš više sa kim i za koga da je braniš. Knez te je oslobodio te dužnosti.“

„O, ne... Zar ne vidiš, vojvodo, pogledaj kako nebo gori?, ...Pogledaj kako crne zastave agarenske stupaju zemljom..., Ovde se knez više ništa ne pita. Niti bilo ko drugi. Sad Bog odlučuje. A On hoće da ovde ostanemo do kraja.“

Kosančić slegnu ramenim i izvuče mač iz korica.

„Biće mi zaista žao da te ubijem, Stefane.“

Stefan Musić se samo sablasno iskezi.

„Možeš da probaš. Zmaju od Rađana...“

Začu se tup udarac i Musić se bez svesti sruši na zemlju.

Kosančić pogleda u Vaistinu koji je neodlučno stezao drvenu batinu kojom je udario svog gospodara u potiljak.

„Stefan ti ovo neće zaboraviti“, reče.

„Znam“. uzvratila Vaistina. „Ali mrtvom gospodaru i nisam od neke koristi.“

„A ti?“, upita Kosančić mladog viteza.

„Ja bih rado ostao, gospodaru Ivane", reče ovaj.

„Neki drugi put, momče... Ne brini, biće još bitaka da se u njima podeli slava pobede i sramota poraza."

Dok su onesvešćenog kapetana odnosili u pravcu severnog zida, Kosančić se osvrnu oko sebe da ponovo osmotri tvrđavu. Visoka donžon-kula dizala se ka tamnom nebu bez zvezda, negde na njenom vrhu vijorio se beli krstoznačni steg. Iza zidina stupala je vojska moćnog Ali-paše, zaodenuća crnim zastavama. Negde među njima, skriven u kanijama jatagana, u uplašenim očima robova, u večitoj pohlepi azapa i seiza, zli demon purpurnih očiju čekao je da stupi na zemlju koja nikad nije bila njegova i počne svoj pohod.

Vojvoda Ivan Kosančić priđe Stanoju Glavoseći i pruži mu zapaljenu baklju.

„Znaš šta ti je činiti."

Negde iza začu se gromko klicanje u slavu Alaha, tresak kamenja koje udara u zidove i reski fijuk strela odapetih u golo nebo.

„Telo i duša", reče Stanoje prihvatajući baklju. Jedno će izgoreti."

26.

„Tvrđava!"

Glas je odjekivao širokim poljem, dolazio je iz mraka.

„Tvrđava gori!"

Ali-paša i njegova svita gledali su u pravcu pirotskog utvrđenja koje je sada bilo živa buktinja posađena na visokoj steni.

Njegova silna vojska, okupljena pred njom, mogla je samo da stoji i gleda kako plamen proždire drvo i kamen, i zajedno sa njima i njihov plen i ratnu slavu.

„Zapalili su tvrđavu, siktao je besno kroza zube Sarudže, „...i pobjegli "

„Kukavice", dodao je neko. „Plašljivi kaurski psi!"

Plamen je bivao sve veći i pomamniji.

Pirotka tvrđava je Ali-paši sada, obuhvaćena vatrom, izgledala nekako veća. Nije to više bilo neznatno utvrđenje, omaleni grad koji izgleda kao da će pasti nakon prvog juriša, već užareni beleg na spaljenoj zemlji. Trebalo je da zna sa čim se suočava već onda kad je video kakav doček mu je spremio Musić, ali ni u snu nije mogao da veruje da će kauri biti spremni na nešto ovako. Jednostavno, postojala su pravila ratovanja, nepisani zakoni i za pravoverne i za nevernike. I svako se toga pridržavao, bio on kaurin, musliman, Romej ili Mletak. A Musić mu nije ostavio ništa, čak ni malo vode u zdencu da napoji kamile i konje. Trebalo je da pretpostavi, da zna, onog trenutka kada su kročili na ovu poganu zemlju, da će se kauri boriti podlo. Ali ko je očekivao da će sama zemlja, svaki izvor, svaka reka, svaki drum postati njegov neprijatelj. Da je to znao, ne bi tek tako pustio svoje vojnike da bezglavo jurišaju na Pirot. Trebalo je prvo izraditi opsadne sprave, ma koliko to vremena iziskivalo, pa tek onda jurišati na tvrđavu. Da niko ne ostane živ. Ni kamen, ni čovek.

Kauri jesu podli kao poslednje kukavice, ali to nije umanjivalo gnev koji je ključao u njemu, kao ni kajanje što ipak nije poslušao razumne savete Asad-bega. I onaj ko je naredio da se tvrđava zapali, ludi Musić ili neko od Zmajeva, znao je da će tako baciti ljagu na svetlo Ali-pašino ime. Jer on nije bio bilo ko, već veliki vezir lično.

Šta će sada reći padišah?

I kako da mu se opravda?

Da mu kaže kako kauri ne poštuju običaje ratovanja? Pa nisu ih poštovali ni oni, ratnici Osmanovi, kod Černomena i dalje... i da li će time skinuti žig srama koji mu je utisnut ovim neuspehom?

Još gore: da li sve ovo znači da ih je Bog napustio?

Jer i porazi, baš kao i pobeđe, odraz su Njegove volje.

Ako je Njegova volja bila da ovo utvrđenje izgori samo da ne bi palo u ruke pobjedničkoj vojsci padišahovoj, šta li ih onda čeka dalje, iza planina? Još spaljene zemlje? Joi kaurskih kapetana koji se bore podlo i kukavički? Još gladi i žeđi? Još smrti?

Kakva su ta carstva rumelijska i šta je toliko vredno u njima da emir diže svoju najbolju vojsku kako bi ih osvojio? Ima li tog blaga kojim se može otkupiti sva ova krv?

Sva ta pitanja rojila su se u glavi velikog vezira dok je gledao tvrđavu koju je, na koncu, umesto njegove vojske pokorio plamen. I nemir koji je osećao brideo je u njegovim damarima, tupo i podmuklo, slutnja da je ovo početak nečega što se neće i ne može završiti dobro.

„Pošao si da zasečeš nožem u srce Srbije“, reče tada neko iza njega i Ali-paša prepoznade glas Asad-bega. Tren ili dva trajala je tišina, dok je Pirot goreo i goreo, a onda Asad-beg završi svoju misao:

„Oštrica tvog noža sada je otupela.“

Epilog
IVICA SVETA

*Meleki su stvoreni od svetlosti,
džini od bezdimne vatre,
a čovek od onog što mu je rečeno.
Muslimanska poslovice*

*Koje da imamo nade mi koji ostajemo?
Andonije Rafail Epaktit*

Muslimani su delili čovečanstvo na dva dela. Jedan je bio *Dar al-Islam* - Dom Islama, drugi se nazivao Dar al-Harb. Dom Islama činile su sve one zemlje koje su primile reč Prorokovu, zemlje u okviru carstva. Dar al-Harb je bio Dom Rata, ili jednostavnije rečeno - ratna teritorija.

A to je bio ostatak sveta.

Svaki musliman veruje da će jednog dana čitavo čovečanstvo prihvatiti islam. I zato je borba za taj cilj dužnost svakog muslimana.

I zato nema mira, postoji samo primirje.

Emir Murat je toga bio svestan, sada, dok je sa svojom vojskom stupao niz prostrano pirotsko polje.

Dočekali su ga njegovi begovi, paše i seizi, na čelu sa velikim vezirom. Oborili su glave posramljeno kada je stao pred njih. Jer znali su da dočekuju svog padišaha sa porazom kao poklonom, i da mu umesto osvojenog Pirota nude zgarište.

Sultan je samo ovlaš okrznuo pogledom spaljenu tvrđavu u pozadini, dozvolivši da mu prizor nagorelog kamena i zemlje samo kratko zaiskri u zenicama. Ali-paša je zaustio nešto da kaže, ali ga je Murat učutkao blagim pokretom ruke i ovaj se povukao.

Okrenuo se da pogleda postrojenu vojsku i pogled mu se sreo sa umornim, izgadnelim licima na kojima se odražavala sva muka ratovanja i gorčina poraza. Zastao je na tren, a onda im se obratio:

„Vojnici“, zaustio je. „Deco moja! Znam šta mislite! Znam kako se osećate! I ja se osećam isto kada vas vidim ovakve. Mislite da

vas je Bog napustio, osećate se posramljeno pred svojim padišahom kome niste mogli izvojevati slavu pobede. Ali kažem vam, ovde i sad, nemojte se stideti jer ste se borili hrabro, i nemojte se plašiti jer sam ja sa vama! A gde je sultan, tu je i Bog!“

Odobrovoijena vojska poče da kliče svom vladaru.

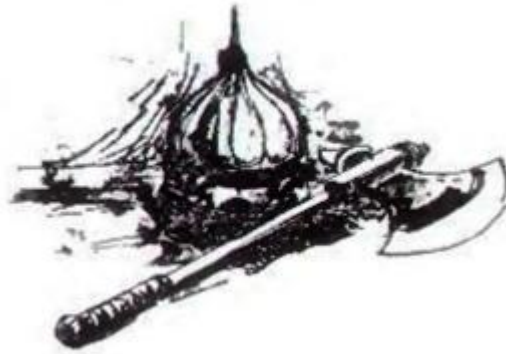
Murat podiže ruke kako bi ih utišao, a onda nastavi. „Odmah iza ovih brda leže zemlje prostrane i bogate. Čuo sam... da je tamo, niz reku, grad velik i tvrd... grad u kome je nekad davno rođen veliki romejski car. Taj grad se zove Niza i on je Lazareva riznica, on je kapija za zemlje Lazogluove! Kad ga gledate sa vrha brda, kažu mi, taj grad izgleda poput nakostrešenog zmaja. Mi ćemo, deco... vi i ja, vaš otac... mi ćemo oboriti tog zmaja na zemlju i uzeti njegovo blago!“

Radosni povici i halakanje u slavu Alaha prolomile se iz hiljadu grla. Vojnici, pešadinci, konjanici, strelci isukaše svoje mačeve i podigoše ih visoko ka nebu.

„A posle“, nastavljao je Murat nošem sveopštim oduševljenjem, „zemlje rumelijskih prinčeva ležaće pred nama širom otvorene. Donećemo im mač! Donećemo im oganj!“

Graja je bila nesnosna, tutnjanje doboša, uzvici telala i vojnika, savršena bojna pesma za savršen prolećni dan u osvit novog pohoda.

„Na koncu“, reče padišah Murat, sin Orhanov, senka Alahova na zemlji, „donećemo im reč Prorokovu. i Njegovom carstvu neće biti kraja.“

U veliku odaju kruševačkog dvora tri viteza dvora ušla su tiho i bez reči.

Tamo ih je čekao knez, potpuno sam, nije bilo čak ni sluge Milutina.

Toplica je gledao kako mu Obilić ljubi ruku, kako kratko razgovaraju i kako ovaj odlazi, jamačno da vidi Oliveru.

Gledao je kako njegov pobratim Kosančić ćutke polaže mali srebrni kovčeg na drveni sto pred knezom, kako samo klima glavom da bi mu Lazar uzvratio istim gestom, i kako lagano i on izlazi iz odaje.

Gledao je dugo u svog gospodara, velikog i blagorodnog kneza Lazara, kako stoji i netremice zuri u mali kovčeg pred sobom.

Knez ga je na kraju oslovio, glasom promuklim od umora:

„Šta želiš, Toplice?“

„Šta želim?“, upita Milan, vojvoda toplički.

„Ostao si ovde sa mnom“, reče knez. "Želiš li nešto od svog gospodara?"

„Želim da znam“

„Znanje“, promrlja knez. „Ponekad je bolje živeti u neznanju.“

„Šta je u kovčegu?“

Knez Lazar položi ruku na kovčeg dodirujući graviru dvoglavog orla na njemu.

„Nešto čega sam se odavno odrekao.“

„Želim da znam zbog čega sam prošao kroz oganj i krv da bi ti doneo tu... stvar... u Kruševac“, bio je uporan Toplica. „Hoću da znam šta je toliko važno“

Uz dubok uzdah, knez otvori kovčeg i posegnu u njegovu unutrašnjost.

Toplica je radoznalo gledao u drhtavu kneževu ruku, zatim se ruka podigla i Toplica je u njoj mogao da vidi ogrlicu na čijem je kraju bio veliki zlatan krst. Krst nije bio običan, odmah se videlo da je to bio rad pravog majstora i da je bio napravljen od najvrsnijeg zlata, ali nešto nije bilo kako treba. Krst je bio ulubljen na jednom mestu. kao da je tu nešto silovito udarilo i izobličilo ga. Toplici se činilo da na tom ulubljenju vidi tamne mrlje.

„Jednom davno“, poče Lazar, „Nikola Altomanović je pokušao da me ubije. Siguran sam da se toga sećaš iako si bio veoma mlad. Pozvao me je na sastanak na jedno neobeleženo groblje podno Rudnika. On i njegovi ljudi sakrili su oružje ispod snega. Kada me je probo nožem u grudi, mislio sam da me je ubio... Jamačno je mislio i on. Ali krst... *ovaj krst* koji sam nosio ublažio je udarac. Spasao me je štitonoša popevši me na konja... Stefan Musić. Tako je zadobio onaj ožiljak na licu. Kada sam se oporavio, rešio sam da više ne nosim krst. Naložio sam da ga odnesu u manastir Sveti Vid. Uzjahao sam konja, potegao mač i podigao vojsku... Ostalo znaš. Sada sam najmoćniji velikaš sa ove strane Dragomanskog tesnaca... i za to... postoji cena. Uvek je postojala.“

„Zbog toga krsta... išli smo čak do Prilepa i nazad?“

„Ne“, odmahnu glavom knez. „Zbog nečeg drugog, dragocenijeg. Nečeg što će nam možda pomoći da se odupremo oluji koja dolazi... Ne znam kako se to zove. Vera? Nada? Prkos? Ali znam da je to nešto što sam davno izgubio i što mi je sada vraćeno. Šta je krst? Samo simbol. Šta je zlato? Samo svetlucavo kamenje izvađeno iz zemlje. Šta je ovaj svet oko nas? Prah što se osipa i nestaje.“

„Ako je ovo svet koji se osipa i nestaje“, promrmlja Toplica gorko, „onda smo mi na njegovoj ivici, i mi ćemo nestati prvi.“

„Možda je tako, moj Milane... Ali pre nego što se to desi, svako od nas poneće svoj krst i ispuniti svoju sudbinu.“

U potpunoj tišini knez Lazar podiže ogrlicu sa ulubljenim krstom, kratko je držeći u vazduhu dok se plamen iz ognjišta ogledao u zlatu, a onda je stavi oko vrata. Masivni zlatni krst mu, posle petnaest leta, ponovo pritisnu grudi.

Gledajući u svog gospodara, Milan Toplica, gospodar granice, krajiški vojvoda i jedan od dvanaestorice pripadnika viteškog Reda Zmaja, začu ga kako izgovara:

„Kako smo došli do svega ovoga?“

Miloš Obilić oseća kako ga steže crvena tunika koju je navukao preko verižne košulje još od onog dana kada su stigli u Pirot i koju od tada nije skidao. Bio je odrpan i prljav, tragovi usirene krvi videli su mu se na delovima odeće. Dugački dvosekli mač zabacio je na leđa, nije čak stigao da skine ni tobolac sa strelama. Kada je Olivera konačno ušla u odaju u kojoj su ga ostavili da čeka, bio je postidjen zbog svog izgleda.

Pogledala ga je hladno, bez ikakvog izraza bliskosti. Nije mu čak ni poželela dobrodošlicu, samo je rekla:

„Vidim... živ si.“

„Da“, promućao je ovaj.

„Lepo, jesi li došao da mi pokažeš svoje rane, vitezu.“

„Ja... ne...“

„Ili da se razmećeš svojim junaštvom?“

„Nisam...“

„Ah, ne“, zavrte ona glavom. „Došao si da mi doneseš darove?“

„Olivera“, pokušavao je Obilić da dođe do reči.

„A da nisi“, bila je neumoljiva kneževa kći. „Da nisi došao da mi vratiš maramu?“

Obilić oseti kako ga nešto bolno ubode ispod bedara. Nesvesno je posegao ka desnoj mišici, tamo gde je nekad bila vezana

Oliverina marama, njen dar pred put.

„Ne nosiš mi ništa za uzdarje, Miloše?""

„Ne.“

„Izgubio si maramu?"

„Nisam.“

„A da je nisi možda prodao? Ili..."

Olivera ga pogleda prodorno, hladno, kao da hoće da mu zaviri u dušu i postavi konačno pitanje.

„Da je nisi, vojvodo, možda poklonio drugoj?"

„Drugoj? Ne... ja sam“, zausti Obilić da nešto kaže ali ga ona prekinu.

„Moj otac ti je već rekao. Još sam mlada. Nije mi vreme. A nije ni tebi.“

„Je li to...“, izgovarao je ove reči sa ogromnim naporom, „...tvoja poslednja reč?"

„Jeste.“

„Dobro“, klimu on glavom. „Onda mi dozvoli da se udaljim.“

Glasom u kojem je bilo i malo dosade i malo navike. Olivera ga upita:

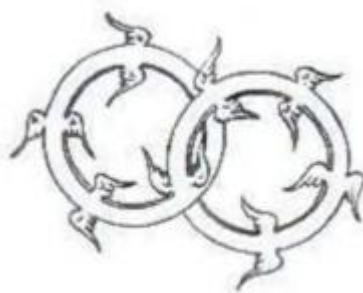
„Zar nećeš ostati na večeri?"

Zurio je u nju dugo, u te oči koje je voleo, to lice koje je voleo, tu dugu plavu kosu kroz koju su mu nekad prolazili prsti. Na kraju samo smognu snage da izusti:

„Ne.“

Miloš se duboko nakloni i krenu ka izlazu.

U glavi mu je tutnjalo više nego kada je podno pirotskih zidina slušao Ali-pašine pešadinke kako nadiru iz mraka. Izašao je u prostrano dvorište, u sjajan, bistar prolećni dan. Zastao je na tren da udahne vazduh duboko, da osmotri ogromno plavo nebo iznad sebe, a onda se uputio ka podgrađu da pronade krčmu u kojoj se toči dobro vino.

Svet se promenio.

I gospa Jerisavlja zna to ovoga jutra bolje nego ikad.

Dok stoji kraj izvora i ispira kosu u njemu, ona oseća da voda koja joj miluje gola stopala ima nečeg nečistog u sebi.

Podiže glavu i gleda nizvodno.

Sa istoka vetar duva, topao i blag. U njemu, ugnezdio se nevidljivi nemir.

Negde, ne tako daleko od ovog mesta van vremena, odredi crnih senki su blizu. Koračaju pod tamnim stegovima, mirišu na so i pustinju, govore jezicima davno zaboravljenim, mrmljaju molitve iz zabranjenih knjiga.

„Gospo“, zašume ženski glas iza nje. „Moj brat je došao.“

Jerisavlja se okrenu da pogleda svoju posestrimu Naisu koja je stajala nedaleko od nje. Zatim osmotri viteza koji je stajao korak-dva iza posestrime i u njemu prepoznade Zmaja od Rađana, krajiškog vojvodu Ivana Kosančića.

Vitez je bio odeven u crvenu dolamu na kojoj je bio Izvezen beli zmaj. O povocu je vodio belog konja izuzetne lepote.

U drugoj ruci je držao knjigu na čijim koricama je bila slika anđela i natpis na latinskom.

Jerisavlja okleva. Pitanje koje će mu postaviti ište odgovor koji možda ne želi da čuje.

Ipak, njen glas, mek i prigušen, počinje da treperi na vetru. Reči joj se vraćaju, izgovorene uprazno, i ona može da čuje to pitanje

koje kao da ga je postavila samoj sebi:

„Ivane, kakve su vesti sa granice?”

„Presvetla gospo...”, zausti Kosančić.

Zatim začuta, na jedan dugi tren, da oslušne hućanje vode i šum vetra koji duva sa istoka, i na kraju dovrši:

„Rat je počeo.“

**OLUJA SE PRIBLIŽAVA... I TRI VITEZA JOJ
KREĆU U SUSRET. PRVI DA BI SAČUVAO TAJNU
SVOG GOSPODARA, DRUGI DA BI DOBIO RUKU
ŽENE KOJU VOLI, A TREĆI DA BI ZARIO
BODEŽ U SAMO SRCE OLUJE...**

Proleće 1386. godine. Granice Srbije potresaju upadi osmanlijskih pljačkaških hordi. U jednom prepadu, brzi osmanlijski konjanici uspevaju da iz pograničnog manastira ukradu kivot čija je sadržina poznata samo srpskom knezu Lazaru Hrebeljanoviću. Lazar odlučuje da pošalje poturu i za taj zadatak bira dvojicu pripadnika viteškog Reda Zmaja – svog kuma, topličkog vojvodu Milana, i njegovog pobratima, čuvenog mačevaoca Ivana Kosačića. Njima se pridružuje i mladi, svojeglavi vitez Miloš Obilić, koji je zaprosio ruku najmlađe Lazareve kćeri.

Trojka kreće u potragu prateći krvavi trag pljačkaša – od Lazareve prestonice Kruševca do Prilepa gde ih čeka stari prijatelj, kraljević Marko Mrnjavčević. U Prilepu nalaze trgovca starinama za koga se priča da je u dosluhu sa demonima. U isto vreme, silna osmanlijska vojska čeka utaborena kod Serdike, a kada glasovi predaka šapnu na uvo emiru Muratu da je kucnuo čas, on se odlučuje na pokret. Prvo na udaru je pogranično utvrđenje Pirot, čiji je kapetan Lazar Musić, knežev rođak, rešen pre da umre nego da Osmanlijama preda tvrđavu.

Na samoj granici hrišćanstva, na bedemima ispred kojih se vijore crne zastave i ratni bubnjevi odjekuju u dugim noćima, bitka za kapije Evrope može da počne.

www.dugenociicrnezastave.rs

Stojiljković ume da ispriča sjajnu priču. Živopisan i visoko narativan stil, koji u umu slika i te kako dugotrajne slike.

Markus Ejgar, Wild Rooster

**BIBLIOTEKA
MERIDIJAN**

Laguna
www.laguna.rs

ISBN 978-86-521-0800-8

Table of Contents

[Prolog: POSLANSTVO OGNJA](#)

[Prvi deo: TRI DOBRA JUNAKA](#)

[Međugra: MESTO U MEĆAVI](#)

[Drugi deo: ĐAVOLJI SANOVNIK](#)

[Međugra: GVOZDENI SAD](#)

[Treći deo: SENKA SA ISTOKA](#)

[Epilog: IVICA SVETA](#)